

DOM

IN

SVET

Dom in svet, letnik 53, številka 4-6

Vsebina

Leposlovje in znanstvo:

- Na veliki petek tega leta. 169.
Severin Šali / Iz cikla »Apokalipsa« (Groza, Smrti). 170.
Matija Malešič / Škrlatno nebo na vzhodu in zahodu. 172.
France Balantič / Prošnja za besede. 189.
France Balantič / Tvoj berač. 190.
France Balantič / Zadnji čas pred zimo. 190.
Jan Plestenjak / Lučka. 191.
Jože Šmit / Pomladne impresije (Pomlad, Dekle med češnjami, Ob mlinu). 194.
Anton Vratuša / Doneski k poznavanju Slovencev med Rusi do l. 1900 s posebnim ozirom na Prešerna. 195.
Jože Šmit / Otožnost. 206.
Jože Šmit / Trudnost. 206.
Jože Krivec / Pot navzdol. 207.
Prešeren / Ljubezenske prispodobe, posl. D. Ludvik in T. Debeljak. 219.
Ivan Čampa / Njiva. 220.
Jože Kastelic / Sovretovi Stari Grki. 221.
Guillhermino Augusto / Romanca, posl. Joža Lovrenčič. 226.
Janez Jalen / Zlati cveti. 227.
Pepči Marinč / Sence. 234.
Giov. Papini / Italija in Evropa, posl. M. Javornik. 235.

Razglednik:

Književnost: Novy Lili: Temna vrata (D. Ludvik). 243. / Jarc Miran: Lirika (D. Ludvik). 245. / Kozar France: Izpod zemlje (D. Ludvik). 247. / Ivan Čampa: Mlin v grapi (Tone Glavan). 248. / Joža Herfort: Zelena bratovščina (Tone Čokan). 249. / Ivan Prijatelj: Kulturna in politična zgodovina Slovencev (Fr. Jesenovec). 249. / F. Šturm: Francosko-slovenski slovar (Tone Čokan), 251. / Guberina-Krstič: Razlike između hrvatskoga i srpskoga književnog jezika (Fr. Jesenovec). 251. / Eugen Onatskyj: Studi di storia e di cultura ucraina (Joža Lovrenčič). 253. / Vrečar I.: Kristus kraljuj (T. Čokan). 257. / O. Breiter: Abendgebete der Pfarrgemeinde (Tone Čokan). 257.

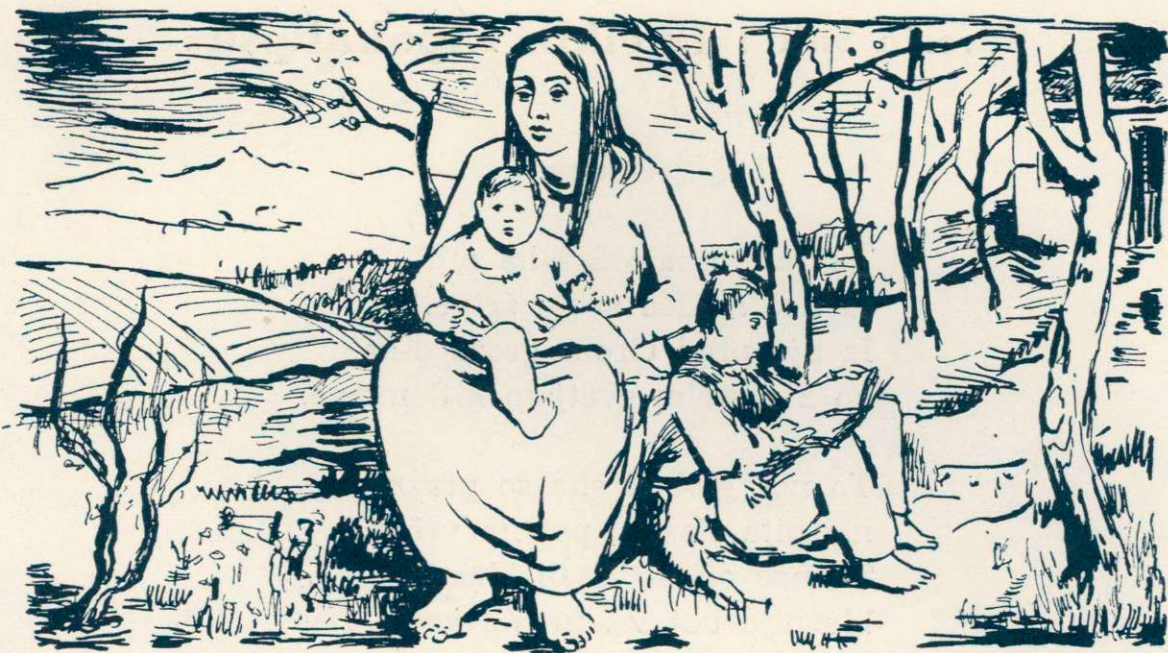
Umetnost: L. Šušmelj: Kobanski motivi (Dr. S. Mikuž). 258.

Zapiski: Petdesetletnica Janeza Jalena (T. D.). 259. / V delavnico sem tvojo zrl... (Prispevek k Pagliaruzzijevemu ustvarjanju (Joža Lovrenčič). 260. / Jubilej (T. D.). 264. / Popravek. 264.

Vinjete je napravil akad. slikar Evgen Sajovic.

Redakcija je bila zaključena koncem maja.

Dom in svet izhaja 15. vsakega meseca, desetkrat v letu, z izjemo mesecev julija in avgusta. — Naročnina znaša letno 30.40 lir, za dijake 22.80 lir. Dovoljeno je plačevanje v obrokih. — Izdaja ga konzorcij Doma in sveta, ki ga predstavljajo: dr. Joža Lovrenčič, Mirko Javornik, dr. Stane Mikuž, Severin Šali, dr. Tine Debeljak in dr. Alojzij Odar. — Odgovorni izdajatelj: dr. Alojzij Odar. Odgovorni urednik dr. Tine Debeljak, Ljudska tiskarna. — Upravišтво: v Ljubljani, Pred škofijo 5. — Tisk in klišeji Ljudske tiskarne v Ljubljani. — Za tiskarno odgovarja: Kramarič Jože.

NA VELIKI PETEK t. l. (11. aprila) so italijanske čete zasedle del slovenskega ozemlja s slovensko prestolnico Ljubljano ter postavile svojo oblast s Kr. Visokim Komisarijatom, ki mu je stopil na čelo Eks. Emilio Grazioli.

DNE 3. MAJA je Eks. Grazioli razglasil zastopnikom slovenskega javnega življenja zgodovinski sklep Nj. Veličanstva Kralja in Cesarja Emanuela III. in voljo Duceja, da se priključi to slovensko ozemlje Kraljevini in Imperiju Italiji kot samostojna Ljubljanska provincija, ki bo dobila, imajoč kompaktno slovensko ljudstvo, avtonomno ustavo, upoštevajočo etnični značaj ljudstva, zemljepisni položaj ozemlja in posebne potrebe pokrajine. Obenem pa se proglša slovenski jezik za obvezni jezik v vseh vrstah šolstva ter za službeni jezik poleg italijanščine.

S TEM DNEM smo postali sestavni del velikega italijanskega Imperija ter je tudi naše kulturno delovanje dobilo nov okvir svojega izživljanja.

KOT KULTURNA REVIJA pozdravljamo to modro odločitev najvišjih predstavnikov kraljestva, ki sta nam zagotovila nemoteni razvoj kulturne samorodnosti s poglobljanjem naših najbolj svojskih etničnih-narodnih vrednot, da moremo tako nadaljevati lepo tradicijo slovenskih kulturnih delavcev, čuvati njihovo dediščino ter jo dvigati k novemu razcvetu.

SREDI VELIKIH STISK ČASA nam je ta kraljevska obljuba zagotovilo nemotene bodočnosti, ko bomo v najtesnejšem stiku s tisočletno italijansko kulturo, s tem žariščem večne umetnosti, mogli ustvarjati duhovno podobo svojega slovenskega naroda ter razvijati njegovo notranje poslanstvo, ki mu ga je določil Bog.

ZAHVALJUJEMO pa se za uvidevnost in dalekovidnost
VODITELJEMA VELIKE ITALIJE!

Severin Šali | Iz cikla »Apokalipsa«

Groza

Ta noč nihalo Straha niha,
ta noč si išče svoje žrtve.
Iz nje pred Grozo groza diha,
ko z mrtvim cvetjem kiti mrtve.

To noč globeli sna so prazne,
neizpita slast v pokoja vrčih.
To noč oči so živih blazne,
blaznijo udi v smrtnih krčih.

Ta noč razgrinja mračne prte
in zvezde padajo ugasle,
ko ostre in ledene črte
z utrinki so s temo se zrasle.

To noč moči zemljé ko kanje
z očmi bolščečimi prežijo,
iz jam oglodane lobanje
med križe rekvijem golčijo.

To noč je lune luč vodena,
ko lomi sij izza oblakov
in kakor kača se strupena
lovi po gručah okostnjakov.

Ta noč se blodenj je opila
ter z grozo gleda črne krste
in Smrt, ki je koščene prste
v telesa živih src zarila.

Ta noč odkrila je gomile
in s Smrtjo pokopava žrtve.
To noč so ure čas mudile:
zdaj Večnost bije plat za Mrtve.

Smrti

Na vseh križpotjih me srečuješ,
vse ure nosijo tvoj znak,
ob vseh ležiščih mi nočuješ,
pripenjaš nanje žalni trak.

V razkošju sreče z mano plešeš,
vrtinčiš upe kakor dim,
na moje sanje križe klešeš,
pozvanjaš z navčki mojih rim.

Poljubljaš me vsak dan na čelo,
polagaš mi v naročje hlad,
pobiraš bóli klasje zrelo,
da venčaš z njim svoj Mrtvi grad.

Utrinjaš zvezde, rušiš sonca,
in zemlji pot v vsemir vozlaš,
komete v agoniji konca
razpaljene v razkroj pehaš.

Odbijaš ure in ustavljaš
kazalcem časa krožni tek,
razbijaš čolne in odplavljaš
telesa čez slapove rek.

In ni še dosti. Mene čakaš,
da boš si dopolnila slast,
kozarec svatovski natakaš,
spreminjaš me za svojo last.

Ko zvabi me tvoj klic na žale,
naproti pošlji mi pomlad,
da bodo rože z nje odpale
na hladno pot izpod arkad.

Tam bova šla v dvorane molka,
kjer vse zgubi svoj zvok in draž,
in zagonetna kot Kreolka
razgaljeno telo mi daš.

Matija Malešič

Škrlatno nebo na vzhodu in zahodu

6.

Na trgu pred farno cerkvijo se je pojavil trobentač v gasilski uniformi in zatrobil gasilcem, naj se zberó. Otroci, ki so se že preoblekli za procesijo, so jo udrli za njim, ki se je ustavljal in trobil na oglih in križiščih. Razposajenci niso vedeli, kako bi dali duška svojemu veselju in razigranosti nad bližajočo se procesijo, nad novimi oblekami in pomarančami, pirhi, lepim dnevom, soncem, nad vsem, kar je bilo okoli njih, nad svetom in življenjem na njem sploh, najbolj pa nad svojo neugnano mladostjo. Večji so skušali strumno korakati ob gasilskem trobentaču, manjši so z vriščem posnemali glas njegove trobente, oboji pa so nagajali in bili v napotje ženskam, ki so hitele k blagoslovu jedil.

Glas gasilske trobente je dal znamenje za bližajoče se vstajenje, ki je napolnilo mladino, ženske, gasilce s svečanim razpoloženjem.

Sluga na okrajnem sodišču je nalašč butnil z metlo ob vrata šefove sobe, kjer je čepel doktor Oven pri spisih, ko da ni slišal glasu gasilskega roga in ga njegov glas ni potegnil — kakor vse mesto — iz vsakdanjosti in ga pognal v pričakovanje in nestrpnost.

Oven je razumel slugov opomin. »Janez, le pojdite, ako mislite k procesiji, name nikar ne čakajte. Včeraj me ni bilo v uradu, pa moram danes nekoliko potegniti in zamujeno nadomestiti. Vrata na hodniku v prvem nadstropju zaklenite, da bom mogel v miru delati.«

Sluga še ni mogel biti v svojem stanovanju ob zaporih na sodišču, ko je zapel zvonec nad vrati na hodniku v prvem nadstropju. Oven se je trdno odločil, da ne gre pogledat, kdo zvoni. Ker zvonjenje ni prenehalo, je gotovo pomenilo kaj nujnega.

Vida je prekladala z roke v roko jerbas in rekla posmehljivo in užaljeno: »Mama misli, da sem še zmerom otrok, ki se veseli, če sme nesti jedila k blagoslovu. Ugovarjala sem in dokazovala, da to ni posel za učiteljišnico, pa zaman. Poznaš jo, kakšna je v teh stvareh.«

»Ker te je sram, si prinesla jedila namesto v cerkev na sodišče?« je pol pikro pol v šali vprašal oče. »Ne vem, če bo moj blagoslov toliko zalegel, da bi bila mama zadovoljna z njim.«

»Goljufati je ne mislim,« je s ponosom učiteljišnice, ki se šteje že med odrasle, rekla Vida in si popravila lisičje krzno okoli vratu, da bi ga oče opazil in pohvalil, kako lepo se ji podaja. »Prišla sem ti le mimogrede povedat, da te črna obleka in cilinder že čakata.«

»Prav!« je trdo rekel oče. »Slišiš, zvon že kliče. Ako ne pohitiš, bomo letošnjo veliko noč jedli neblagoslovljena jedila.«

Vida je ošinila očeta s pogledom, ki je vpraševal, kaj pomeni trdi naglas v njegovih besedah. Ko ni dobila pojasnila, je odskakljala po stopnicah.

Oven se je vrnil v svojo sobo in sedel k spisu. Vanj ni pogledal. Cigareto za cigareto si je prižigal, bobnal s prsti po mizi in topo prisluškoval šumu glasov, ki so pod okni oznanjali, da se ljudje zbirajo k procesiji. Hipoma je skočil s stola. Ali ni priletel kamenček na okno? Prej ko je prišel do okna, se je zunanja šipa skoraj vdala, tako ostro jo je zadel kamenček.

Kamenčke je v okno lučal njegov starejši sin Boris. »Pobalin, ali te take olike učijo v gimnaziji?« je tako jezno bruhnulo iz očeta, da so se ljudje, ki so šli mimo, ozrli na okno in radovedno čakali, kako obračuna s sinom.

»Vida je povedala, da si se zaklenil in da mora celo večnost zvoniti, kdor te hoče priklicati,« mu je užaljeno pojasnil sin, ker mu pobalina ni mogel odpustiti.

»Kaj imaš tako nujnega, da mi moraš razbijati šipe po oknih? K procesiji pojdi!«

Oven je trdo zaprl okno, sklenil roke na hrbtu in koračil po sobi. Svojih misli ni do konca premislil, prej je zapel zvonec nad vrati na hodniku. »Žena ne popusti, sedaj je poslala Miro pome,« je zabrundal, vrgel spis v predal in zaklenil mizo. »Ne bo miru, najbolje je, da grem iz pisarne.« In je oblekel površnik in vrgel klobuk na glavo.

»Očka, če ti ne boš zamudil procesije, je ne bo nihče!« mu je razvneto poočitela Mira. »Če hočeš pokusiti blagoslovljena jedila, ki jih je pripravila mamica, moraš k procesiji! Pojdi, pojdi že! Ne slišiš, kako pritrkavajo in vabijo k njej?«

»Morda pa počakajo name?«

»Prav nič ne počakamo! Ko bodo molitve končane, zapoje gospod župnik alelujo, procesija krene, pa če boš tedaj že tam ali ne. Pred Bogom smo vsi enaki, zadnji ciganček, ki morda raztrgan in bos pride k procesiji, ali pa sodni svetnik.«

»Potemtakem je torej prav vseeno, ali grem tudi jaz k procesiji ali ne. Dosti vas bo tudi brez mene.«

»Dosti nas bo, dosti, to je res, ali lepše je in večji sijaj ima procesija, če gre za njo tudi sodni svetnik. In zasluženje, očka, zasluženje imaš pri Bogu, če greš za procesijo!«

»Povej mi, Mira, ali ti je tisto o enakosti nas vseh pred Bogom in o sijaju procesije in zasluženju pri Bogu povedala mamica ali gospod katehet?«

Mira je začudeno pogledala očeta in od začudenja ni odgovorila.

»Zakaj molčiš?«

»Ker tako čudno vprašuješ.«

»V čem je moje vprašanje čudno?«

»Vprašuješ, kakor da je važno tisto, kar reče mamica ali gospod katehet, in ne tisto, kar zahteva Bog.«

»Vidi se, da si hčerka jurista, lepše se nisi mogla izmuzniti odgovoru, ki me zanima. Povej, ali je v šoli komisarjeva Milena boljša od tebe?«

»Očka, oba zamudiva procesijo, če bova klepetala o takih malenkostih in se boš tako obiral, kakor se. Hiti, glej, gospod glavavar je že oblečen za procesijo!«

»Gospod glavavar po svoje, jaz po svoje! Ne glej tja, ne spodobi se, da tako zijaš v ljudi na cesti. Napravi se, kot da ga ne vidiš.«

»Če ga pa vidim.«

»Sedaj vem, zakaj nisi hotela odgovoriti na vprašanje, katera od vaju je v šoli boljša, ti ali komisarjeva Milena. Milena je boljša, če že boljša ne, pa vsaj pametnejša in ubogljivejša. Še eno vprašanje, da presodim, katera je odkritosrčnejša: Kaj ti je rekla mamica, ko te je poslala pome, da me pokličeš k procesiji?«

Mira je bistro pogledala očetu v oči. »Zakaj bi rad to vedel?«

»Ni važno, zakaj bi rad vedel, važno je, da mi po pravici poveš. Zakaj zopet molčiš?«

»Bojim se, da bleknem kakšno, ki bo mamici v škodo. Iz tvojih vprašanj sklepam, da misliš doma zopet sitnariti.«

»Logika ni sitnarjenje, zapomni si to. V svoji glavi moram strniti krog misli in sklepov. Mi juristi, sodniki moramo vedno priti vsaki stvari do dna, vsako misel moramo razbistriti, vsak sklep obrazložiti. Povej, kaj ti je rekla mama?«

»Ne povem. Prevečkrat sem že slišala, kako si doma sitnaril s svojim jusom in sklepi in logiko.«

»Ti že veš, kaj je logika?«

»Ne vem, mislim pa, da je nekaj zoprnega in strašnega, drugače ne bi z njo toliko mučil mamice. Glej, kako čudno te pogledujejo ljudje, ker še nisi preoblečen, kakor da ne spadaš med nje, ki so že vsi praznični in se vesele procesije. Ti edini med vsemi si vsakdanji in neprazničen in nimaš nobenega veselja v srcu.«

»Nimam nobenega veselja v srcu, neprazničen sem in vsakdanji. Vse to je res in vse to si lepo povedala. Toda ono prejšnje ti je naročila mamica: ‚Pojdi po očka, lepši sijaj bo imela procesija, če bo tudi sodni svetnik zraven, poleg tega pa bo imel tudi še sam zasluženje pri Bogu.‘ Je tako, Mira?«

Mira je junaško vzdržala predirljiv očetov pogled in rekla: »Le čemu te to zanima?«

»Moram, moram strniti krog svojih domnev in dokazov. Tudi druga leta nisem šel k vstajenju, pa vas nikdar ni pošljala pome, nikdar tudi ni nikomur govorila o sijaju procesije in zasluženju pri Bogu.«

Pred gasilskim domom se je oglasila godba, ki je pritegnila vso Mirino pozornost nase. »Zamudiš, očka, pravim ti, da zamudiš procesijo,« je nestrpno ponovila in pogledala proti gasilskemu domu, kamor so hiteli otroci in zri odrasli.

»Pojdi, pojdi tudi ti, Mira, da ničesar ne zamudiš, kar je danes za otroke lepega,« ji je rekel nežno in otožno. In ko je odhitela, je ponovil njene besede, ko da si jih hoče vtisniti v spomin: »Sijaj procesije, zasluženje pri Bogu, enakost pred njim, vse to moram prišteti k škrlatnemu nebu in drugim nenavadnim besedam, ki sem jih slišal včeraj.«

In je zamišljeno krenil v Port Artur.

Cilka je krasila okna, mimo katerih bo šla procesija. Mati ji je prinašala lonce z rožami in svete podobe. Za vsako okno sta bila pripravljena po dva svečnika, v katera pa nista imeli kdaj pritrditi sveč.

»Pomagajte nama, gospod svetnik, ne moreva sami, ves čas smo imeli goste,« ga je zaprosila Cilka.

Oven je z vnemo prijel za svečo, jo na spodnjem koncu ovil s papirjem in jo pritrdil v svečnik.

»Boste imeli vsaj malo zasluženja pri Bogu, ko že k procesiji nočete iti,« ga je spodbudila Cilkina mati.

Oven je vrgel na mizo svečo, da se je prelomila.

»Kaj vam je?« se je začudila mati. Še Cilka ga je pozorno pogledala.

»Dosleden sem in bom!« je trdo odgovoril in se umaknil v posebno sobo.

Na klancu za mestom so se oglasili topiči, v zvoniku so udarjali po zvonovih vse bučneje in živahneje, mestna godba, ki je vodila gasilce pred cerkev, je igrala udarno koračnico. Gostilničarka in njena hčerka sta molče hiteli, da olepšata okna, kakor se spodobi, prej ko pride procesija do njihove hiše. Na Ovna sta čisto pozabili. Drugega gosta ni bilo v gostilni.

Ovna je dražilo in vznemirjalo streljanje topičev, pritrkavanje in udarni glasovi godbe. Kot ujetnik se je zdel samemu sebi v posebni sobici gostilne, bilo mu je žal, da se je zatekel v Port Artur in ni rajši krenil na spréhod iz mesta. Tam zunaj bi ne silile vanj od tako blizu vse te priprave, to stopnjevanje, pričakovanje, ki ga cerkev res spretno in premišljeno uprizarja za dosego svojih namenov. »Sijaj procesije,« je zbudlo Ovna, da je jezno vrgel ogorek cigarete po sobi, vstal od mize in posegel po klobuku. Toda sedaj ni mogel nikamor več. Šolska mladina je s svojo zastavo že krenila izpred cerkve. Bežati pred njo v nasprotno smer ni mogel, iti mimo procesije in ji kazati svoj čemerni obraz, ni hotel.

Cilka in mati sta hlastno tekali od okna do okna in prižigali sveče. Ko sta opazili, da nešo križ mimo oken, sta se stisnili ob zid, da sta lahko videli procesijo, ljudje pa njiju ne.

Tudi Oven se je stisnil ob zid, da je lahko opazoval in po svoje presojal obraze, ki so šli za procesijo. Manjši šolski otroci so se stiskali za roke in pazili, da napravijo vse tako, kakor bo po volji spremljajočim učiteljicam; večji otroci so uganjali svoje burke in se spakovali, kadar jim je učitelj pokazal hrbet; učiteljice so pogledovale okoli sebe, če vendarle kdo občuduje njihove nove klobuke in krzno okoli vratu; fantom, ki so nosili bandera, je sijal ponos z obrazov; gasilci so bili vsi srečni, da so se lahko postavili v svojih uniformah; ministrantje so bili veseli, da so mogli zvončkljati; pevke so navdušeno pele velikonočne pesmi in mislile, da jih vse občuduje. Možje, ki so nosili nebo in svetili ob njem z debelimi svečami, cerkveni ključarji pri farni cerkvi in podružnicah, sami izbrani, trdni kmetje, niso mogli skriti svojega zadovoljstva nad častjo, da smejo biti tako blizu neba, kajti ta čast je bila drugim nedosegljiva.

Gostilničarka in Cilka sta pokleknili. Ko so prišli z Najsvetejšim do njiju, sta se pokrižali in trkali na prsi.

Oven ni pokleknil, razširil in napel je oči: mladega kaplana si je hotel dobro in natančno ogledati in po izrazu na njegovem obrazu presoditi njegovo notranjost. Kaplan je ves zaverovan gledal na hostijo v monštranci in na vsakih pet korakov zavihtel kadilnico, se ponižno priklonil in pokadil proti monštranci, da je bel oblak kadila objel župnika. Monštranca Ovna ni zanimala. V trenutku, ko bi sodni svetnik najlaže razbral poteze kaplanovega obraza, se je ta zopet priklonil pred monštranco in jo pokadil. Na drugi strani Najsvetejšega je stopal starejši kaplan, njegov obraz je izražal zadovoljstvo kakor vselej, kadar je pri taroku v Port Arturju napovedal pagata ultimo. In še župnika je ošinil Ovnov pogled. Tisti hip se je Oven še bolj stisnil k steni. Župnik je ostro pogledal na njegovo okno kakor v slutnji, da stoji ob steni nekdo, ki ni pokleknil.

Prej ko je Oven dodobra presodil, ali ga je župnik v resnici opazil, je zbudil njegovo pozornost Jereb, ki je stopal tik za nebom na glavarjevi levi strani. Komisar je dvignil glavo, pogledal na okno, ob katerem se je skrivala Cilka, ji pomežiknil, pa se naglo obrnil proti glavarju, ki ga je nekaj vprašal. Oven je začudeno pogledal na Cilko, ki ni več klečala, ampak tiščala glavo med rože, da jo je mogel s ceste videti, kdor je vedel, da je pri oknu.

Oven je spoznal, da Jereb ni slučajno dvignil glave prav pri tem oknu in da tudi Cilka ni slučajno vstala in zarila svoje glave v rože prav tedaj, ko je šel Jereb mimo.

»Imam vsaj nekaj od procesije in se nisem zastonj stiskal k zidu,« se je skušal odobrovoljiti in zadovoljiti Oven. »Ta ugotovitev je sicer majhna v primeri z mojim namenom, da od blizu pregledam kaplana in predrem v njegovo notranjost, ali ker se mi je namen s kaplanom

ponesrečil in iz njegovega obraza zaradi njegove pobožnosti nisem mogel ničesar sklepati, se moram zadovoljiti z vajino zadevico, Jereb in Cilka. Da si mi taka ptičica, Cilka, ki gre o tebi glas, da si nezavzetna trdnjava, trdni in nedostopni Port Artur!«

Kmečke ženske, ki so v procesiji glasno molile rožni venec, Ovna niso več zanimale. »Ko napasete svojo radovednost, mi prinesite četrtinko vina v posebno sobo,« je rekel proti gostilničarki in hčerki.

»Takoj ga prinesem, gospod svetnik,« je skočila od okna Cilka, »konec procesije, ki pojde še mimo nas, ni prav nič zanimiv.«

»Seveda ni zanimiv,« ji je vneto pritrdil Oven. »Ali bi mi povedala, Cilka, kaj je bilo v procesiji zate najbolj zanimivega?«

»Čudno vprašujete, gospod svetnik. Kakor vi sem pač tudi jaz radovedna in rada gledam procesijo.«

»Jaz sem imel svoj določen namen, da sem gledal procesijo.«

»Čudni ste, k procesiji nočete, dasi bi lahko stopali na mestu, ki je prvo za glavarjevim.«

»Katero mesto je prvo za glavarjevim?« je hitro in vneto vprašal Oven. »Ali ni tisto mesto na glavarjevi levici prvo za njegovim?«

»Da ste šli k procesiji tudi vi, bi bilo prvo mesto na glavarjevi desnici, ker niste šli in sta korakala s komisarjem sama, je prvo mesto za glavarjem na njegovi levici.«

»Kako dobro si poučena o vsem tem. Kaj bi rekla, če bi ti priznal, da nisem šel k procesiji le zato, da zavzame prvo mesto za glavarjevim moj prijatelj Jereb?« Ostro ji je pogledal v oči.

»Če bi to rekli, vam tega ne bi verjela. Vemo, zakaj ne greste k procesiji, zapostavljenega se čutite za gospodom glavarjem, ki je mlajši od vas po letih in službeni stopnji, ima pa kot glavar pravico stopati na prvem, častnem mestu, vi pa šele na drugem.«

»Glej jo, modrijanko, več ve ko marsikateri sodnik, zlasti mlajši.«

»V Avstriji tega nasprotstva med okrajnim sodnikom in glavarjem niso mogli drugače rešiti, kakor da so sodniki odkazali mesto pred nebom.«

»Tudi to veš! Prav dobro si poučena in ni mi težko uganiti, kdo te je poučil. Vidim tudi, da si na prvo mesto za glavarjevim posebno pazila. Da ni morda to mesto bilo zate najbolj zanimivo v procesiji?« In Oven jo je pozorno pogledal.

Cilka se ni z ničimer izdala.

»Potajuj se, kolikor se hočeš, ptičica, trdna, nepremagljiva trdnjava, močni in nezavzetni Port Artur! Mene, sodnika, ne premotiš. Kar sem opazil, drži, stoji in je ko pribito! Ho-o-o, to bo završalo med našo poročevalsko agencijo, ko izbruhne na dan, kar vem za sedaj le jaz!« je z zadovoljstvom mislil Oven. »Čakaj, ptičica, ne prizanesem ti! Jereb, poigram se z vama, da bo veselje in slast! Poplačam te, Jereb, pošteno te poplačam za trditev, da se ti zdi, da veš, od kod moje razburjenje,

kadar govoriš v zvezi s kaplanom o moji ženi. Ne bo dolgočasno prihodnje tedne. Na male obroke si vaju privoščim, že se veselim trenutkov, ko bosta rdela v zadregi in skrivanju. Ho-o-o, nov reflektor je posvetil v temo naše vsakdanjosti in enoličnosti.

In Oven je težko čakal, da je prišel Jereb od procesije.

»Ste prezračili svoje črne obleke in pokazali svetu, da imate cilindre?« je pozdravil vstopivše.

»Kakšna škoda, da je v našem mestu poleg sodnije tudi še glavarstvo!« mu je odvrnil Jereb. »Na tvojem mestu, Oven, bi prosil za premestitev na sodišče v kraju, kjer ni glavarstva. Tam gre prvi za nebom sodnik. Ali vsaj v mesto, kjer je glavar starejši od tebe, da bi te ne bolelo, če bi šel k procesiji ti na levi, on na desni. Veste, gospodje, kako so v Avstriji rešili to važno in za ohranitev države pomembno vprašanje? Določili so, da gredo sodniki in njihovi uradniki neposredno pred nebom, glavar pa prvi za nebom. Vsekakor moramo pri prvih volitvah opozoriti naše poslance oziroma kandidate tudi na to pereče vprašanje in zahtevati, naj sklenejo v skupščini zakon, ki bo jasno določil, kje je mesto sodnikov v procesiji, zlasti še, če so starejši od glavarjev.«

»Vse to smo danes že slišali, prijatelj Jereb, dobesedno tako sem slišal, kakor si mi sedaj povedal ti. Veš, kdo mi je povedal? Nekdo, ki si ga poučil ti sam. Ugani, kdo mi je povedal?« In Oven je skrivaj pogledal na Cilko. Ni mu ušlo, kako je skušala z očmi povedati Jerebu, naj ne nasede Ovnovi pasti. »Saj ne ugameš! Povedati ti moram sam. Cilka, ali kakor ji ti praviš, Scila mi je povedala. Na prvo mesto za glavarjem je posebno pazila.«

Jereb se je nemirno presedel in se ozrl na Cilko.

Oven je zadovoljno pil. »Predolgo je do Telovega, šestdeset dni bodo morale črne obleke in cilindri zopet samevati.«

»Povej, doktor,« se je obrnil Jereb na okrožnega zdravnika, »ali nevoščljivost tudi škoduje ljudem, ki imajo poapnele žile in so kandidati za kap?«

»Škoduje jim kakor vsako vznemirjanje.«

»Zapomni si sam, gospod okrajni sodnik, ki si nam tako neizmerno nevoščljiv, da ti sodniška vzvišenost ne dovoli iti k procesiji na levi strani okrajnega glavarja in moraš zaradi tega opustiti priliko, da bi tudi sam prezračil svojo črno obleko in se postavljaj z visokim cilindrom.«

»Za moje zdravje si v zadnjem času v čudnih skrbeh, Jereb. Svetujem ti, da se rajši pobrigaš za svoje zadeve in zadevice, ki jih mrgoli in za katere imaš dovolj povoda, da se zanje pobrigaš.«

»Samo branim se, prijatelj Oven! Čemu izzivaš, če ti ni ljubo, da govorimo o tvojih slabostih? Scila, prinesi mi še četrtinko!«

»Scila,« je poudaril Oven. »Scila, počakaj, da izpraznim tudi jaz svojo četrtinko in ti prihranim eno pot. Scila...«

»Nisem Scila, Cilka sem.«

»Nisi Scila, res ne? Zakaj te pa gospod okrajni komisar vedno kliče za Scilo? On te sme tako klicati, jaz ne? Ali nisem jaz prav tako stalen gost pri vas kakor Jereb? Zakaj njemu dovoliš izjemo, meni pa ne?«

»Z njim ni dokončka, dopovedujte mu kaj ali ne, on goni svojo. Bodite vsaj vi, ki ste sodnik, pametnejši od njega.«

»Ali pa tudi veš, Scila, zakaj te Jereb tako kliče?«

»Z nami, ki smo tako nesrečne, da vam moramo streči s četrtinkami, z nami počenjate, kar se vam zljubi, niti braniti se ne smemo, če ne, ste užaljeni in greste drugam. Kake reve smo, nihče ne ve.« Cilka je jezno pobrala prazne četrtinke in odšla k točilni mizi.

»Da si reva, to si povedala dobro in prav!« je zaklical za njo Oven, pomenljivo pa je gledal komisarja.

Voznik Florijan je stopil na prag posebne sobe in vprašal: »Gospod svetnik, napravite kakor vsako leto na velikonočni ponedeljek družinski izlet? Kam vas letos popeljem?«

»Florijan, izpijte najprvo obljubljeno četrtinko, medtem se grem domov pogovoriti o izletu, kmalu se vrnem.«

Doma Oven ni našel za večerjo pripravljenih velikonočnih jedil kakor vsako leto. Žena je šla mimo njega užaljeno, brezbrizno in malomarno, ko da ga ne opazi in ko da mu ne misli postreči z običajno večerjo ob velikih sobotah.

»Ste že večerjali?« je vprašal oče Miro.

»Že.«

»In kje je moja večerja?«

»Nisi je danes zaslužil tako dobre, kakor smo jo imeli mi, ker nisi šel k procesiji.«

Ovnu je navalila kri v glavo. »Nisem danes zaslužil večerje, ker nisem šel k procesiji?« je ostro vprašal.

»Velika noč ni samo za to, da dobro jemó,« je poudarila hčerka in se ozrla na mater, da jo pohvali.

»Torej ne bom dobil nocoj doma večerje, ker nisem bil pri procesiji?« je razdraženo vprašal Oven in se ozrl na ženo.

Gospa je pospravljala po kuhinji, ko da ga ne sliši.

Oven je brez besede odšel, trdo zaprl vrata za seboj in se mračen vrnil v Port Artur.

»Kam vas popeljem?« je vprašal Florijan in porinil od sebe prazno četrtinko.

»Še četrtinko si naročite, Florijan. Gospodje, predlagam, da napravi 'Četrtinka' na velikonočni ponedeljek svoj prvi oficialni izlet.«

»Oho,« se je začudil Jereb, se s stolom obrnil in radovedno pogledal Ovnu v obraz, »to pomeni, da pri vas doma ni vse tako, kakor hočeš na zunaj pokazati, da je.«

»To pomeni,« ga je skušal mirno zavriniti Oven, dasi je čutil kri, ki mu je silila v glavo, »to pomeni, da ti lahko ostaneš doma in nam s svojimi neslanimi opazkami in neprimernim sumničanjem ne kvariš razpoloženja. Gospodje, kdo se mi pridruži?«

»Jaz,« je rekel sodnik Jež. »Muren, tovariš moj iz daljne Sibirije, ti pojdeš tudi! Trije smo že! Florijan, koliko jih spravite v kočijo?«

»Z menoj nas gre na vse tri sedeže sedem, za silo tudi osem.«

»Oven, Muren, moja malenkost smo trije. Geometer, če se še nisi pobotal s svojo zaročenko zaradi kaplanove pridige, pojdi z nami, drugače te med prazniki umori dolgočasje, ako te ne razje jeza na nestanovitnost ženske duše.«

»Pojdem!« je suho rekel geometer.

»Štirje smo že, s Florijanom nas je pet. Še dva imata prostora v kočiji. Jereb, brez tebe ne pojde, če naj bo izlet oficialni izlet ‚Četrinke‘. Še tebi bo dolgočasno, gospod šef, če ne pojde z nami Jereb in ne boš imel nikogar, ki bi ga zbadal. Se pridružiš, Jereb?«

»Rad grem.«

Jež se je vprašaje obrnil na Ovna, ki je oživel: »Popeljimo se v ‚Sibirijo!«

»Živio Sibirija!« je navdušeno vzkliknil Jež.

»Živio Sibirija!« je ponovil Muren.

»Vidi se, kdo je bil v ruskem ujetništvu, kdo je blodil po Sibiriji in ve ceniti prostranost!« je ugotovil Jež.

Jereb je bil ko v zadregi tiho. Oven, ki ga je opazoval, je bil zadovoljen.

»Če greste v Sibirijo, kakor imenujete kraj, v katerega bi prihodnji teden itak moral iti, se vam pridružim,« je rekel pri okrogli mizi šolski nadzornik. »Naj se popeljem z vami, eno mesto imate še na razpolago.«

»Ali nisi rekel, Oven, da je izlet oficialni izlet ‚Četrinke?« je vprašal Jereb, kakor da mu ni bilo po volji in ljubo, če bi se jim pridružil Jarc.

»Pravite, gospod šolski nadzornik, da imate prihodnji teden itak posla na tamkajšnji šoli?« je proti Jerebovemu pričakovanju vprašal Oven. »Če je tako, nas bo veselilo, ako vam more ‚Četrinka‘ ponuditi svoje gostoljubje.«

»Povabimo vas,« je vneto pritrdil Jež, sunil Jereba pod rebra in si zadovoljno pomel roke. »Na izletu uprizzorimo take,« je šepnil Jerebu, »da ne pride poročevalska agencija JOJ štirinajst dni do sape.«

Jereb je bil nemiren in nezadovoljen, postrani je pogledoval na Ovna in skušal odkriti, če se za njegovo vnemo za izlet v Sibirijo ne skrivajo nameni, s katerimi mu misli poplačati vprašanje, kako je v njegovi družini.

Ko so odhajali iz gostilne, je Jereb kakor vsakokrat postal pri točilni mizi. »Je že vse v redu, Scila? Kajne, da je vse v redu?«

»Ne kliči me Scila,« ga je razdraženo zavrnila Cilka.

»Sedaj te ne morem drugače klicati kot doslej, drugače še kdo kaj opazi.«

»Ni treba imeti posebno bistrega pogleda, ko se sam izdajaš.«

»Jaz da se izdajam? Komu le?«

»Sodnemu svetniku!«

»Ti si mu dala povod!«

»Jaz? Nikdar in z ničimer ne! Ti si moral v svoji neprevidnosti kakšno blekniti ali nepremišljeno namigniti.«

»Nekaj si v svoji sodniški nadutosti domišljuje, ker bi mu bilo po godu, da bi lopnil po meni. Ne bodi nataknjena in ne greni si zaradi tega praznikov, Cilkec moj!« In Jereb jo je prijel za brado in jo hotel poljubiti.

Oven je naglo odprl vrata. »Vžigalice sem pozabil,« je rekel, nato pa presenečeno obstal in pogledal proti točilni mizi. »Vidva pa sta precej domača!« je ugotovil.

»Trdnjava, nepremagljiva trdnjava, nezavzetni Port Artur pravijo, da je Cilka,« je skušal obrniti Jereb zadrego v šalo. »In to človeka draži.«

»In to človeka draži,« je suho, s poudarkom in počasi ponovil Oven ter stopil v posebno sobo po svoje vžigalice.

7.

»Gospod sodni svetnik, gospod komisar, gospod sodnik, gospod geometer, gospod šolski nadzornik,« se je na pragu gostilne priklanjal gostilničar, ki mu je Jež zdel ime Sibirijanin, in glasno našteval goste, ki so se pripeljali v kočiji. Govoril je namenoma tako glasno, da so ga mogli slišati tudi pivci v gostilniški sobi kakor tudi ženske v kuhinji in se čuditi, kako imenitni gostje so prišli. »Tudi davkarija je zastopana po gospodu Murnu,« se gostilničar ni hotel zameriti zastopniku davkarije. »Kakšna čast, kakšna čast zame in za mojo hišo, gospodje, da ste prišli. Pa da niste nič sporočili! Če bi pisali, bi se pripravil, kakor se spodobi za tako visok obisk. Še nebo vam je naklonjeno in je počakalo, da pridete k nam, preden se ulije ploha. Glejte, prve kaplje že padajo.« Pospremil je goste v gostilniško sobo, da jih je pokazal pivcem, nato se je premislil in jih povedel nazaj v vežo, da jih je pokazal ženskam v kuhinji, ter jim odprl vrata v svoje stanovanje, kar je bila najvišja počastitev, ki jo je izkazoval v svoji gostilni gostom.

»Imenitno!« sta si mela roke Jež in Jereb. »Nemoteno bomo lahko počenjali, kar se nam bo ljubilo.«

»Če« je z visokim glasom zapel Jereb, »če« je ponovil z nižjim, tretji »če« pa s prav globokim glasom, se ozrl po družbi, dvignil obe roki in jim dal znak. In šest grl je hrupno zapelo:

»Četrтинke, četrтинke
pijemo mi zгоlj,
četrтинka, četrтинka,
ta je naš simbol.«

»Ste slišali, Sibirijanin, našo himno? Kakor smo zapeli, taki smo, tako je in tako bodi. Mislím, da nam ni treba še posebe naročati.«

»Ali četrтинk si takim gospodom vendar ne upam postaviti na mizo, zlasti ne danes, ko vidim, kako ste razpoloženi. Dva litra prinesem, gospod komisar.«

»Poskusite! Rajši odidemo, kot da bi kršili svoja načela. Šest četrтинk na mizo! Te gredo na moj račun!«

»Pet četrтинk za člane kluba, gospod šolski nadzornik pa si lahko naroči po mili volji,« je popravil komisarja sodni svetnik.

»Če še nisem član, pa bom,« je samozavestno rekel šolski nadzornik. »Sibirijanin, tudi meni četrтинko!«

»Litra danes sploh ne smemo videti na mizi, da veste, Sibirijanin! Za slovesno priliko in za pozneje, ko se nas loti pravo klubsko razpoloženje, imamo s seboj svoje posebne klubske posode!« In komisar je previdno položil predse na mizo lesen zabojček in ga spoštljivo pobožal.

»Bo danes slovesna seja?« je vprašal Jež in pomežiknil na šolskega nadzornika.

»Veš, da bo,« ga je pomiril komisar, »posod vendar nisem zastonj vlačil s seboj in nanje pazil. Bratje,« se je resno ozrl po omizju, »ali smem biti tako predrzen, da vas nekaj vprašam?«

»Smeš,« mu je v imenu vseh odgovoril Jež.

»Bojim se, da vas z vprašanjem nadlegujem.«

»Ne boj se, vprašaj!«

»Ali vas smem nekaj prositi?«

»Smeš.«

»Prosim vas torej, bratje, dovolite mi, da prvo čašo na dušek izpraznim.«

»Kako utemeljuješ to svoje vprašanje in prošnjo?«

»Zabojček z našimi insignijami je bil vso pot na moji skrbi.«

»Bratje, ali je njegov razlog vreden upoštevanja? Ali mu prošnjo uslišimo?«

»Uslišimo!« so soglasno odgovorili Oven, Jazbec in Muren.

Šolski nadzornik jih je debelo gledal.

»Še drugo vprašanje in prošnjo imam, bratje.«

»Kako se glasi drugo vprašanje in prošnja?«

»Bojim se, da me ne obsodite za nadležneža.«

»Danes smo razigrane volje, na dan z vprašanjem in prošnjo!«

»Res ne boste hudi, če zopet prosim?«

»Ne.«

»Dovolite mi torej, bratje, da si prižgem cigareto.«

»Dovolimo!« so hrupno odgovorili štirje glasovi.

Šolski nadzornik se je počehljal za ušesom: »Tako govorite na svojih klubskih sejah?«

Ježa je vprašanje vrglo s sedeža. Krepko je sunil komisarja pod rebra in ga navdušil k novim vprašanjem.

»In še tretjo prošnjo bi imel do vas, bratje, ali skoraj si ne upam več trkati na vašo potrpežljivost in naklonjenost,« je Jereb ubogal Ježa.

»Danes lahko računaš z našim velikodušjem,« mu je prijazno priznal Jež, »na dan s tretjo prošnjo!«

»Prosim vas, bratje, bodite tako prijazni in ljubeznivi in izpraznite svoje četrtinke. Pristavljam obenem četrto prošnjo: Dovolite mi, da dam tudi drugič četrtinke napolniti na svoj račun.«

»Kje si se srečal z denarjem?« se je začudil Oven. »Ali znaš čarati?«

»Če-če-če,« je dal komisar znak za petje:

Ubogali so ga, prešerno so zapeli:

»Četrtinke, četrtinke
pijemo mi zgolj,
četrtnika, četrtnika,
ta je naš simbol.«

»Dovolite mi, bratje,« se je oglasil šolski nadzornik.

»Bratje? Od kdaj smo z njim bratje?« je vprašal Oven.

»Poslušajmo, da vidimo, če se je šomašter kaj naučil od nas?« je miril Jereb Ovna in radovedno pogledal šolskega nadzornika. »Za nekakšno dovoljenje si prosil, nadzornik, če sem te prav razumel.«

»Dovolite tudi meni vprašanje in prošnjo.«

»Dovolimo.«

»Ne zamerite mi, da sem tako predrzen in vas prosim za uslugo.«

»Ne zamerimo, bodi predrzen, prosi!« sta mu milostno dovolila komisar in sodnik Jože.

»Vidim, da sem v družbi, ki pazi na besede in lepo vedenje; privlačen je vaš klub, prikupne so vaše navade, srečen sem med vami. Da pa bom mogel predreti do dna vsem vašim skrivnostim in se do podrobnosti navaditi vseh vaših oblik pri vedenju in govorjenju, vas prosim, sprejmite me za svojega člana.«

Med člani kluba je zavladal molk. Jereb se je z zadovoljstvom ozrl na Ovna, ki pa proti pričakovanju ni bil v zadregi. Resno in svečano je vstal, se oprl z rokami ob mizo, globoko pogledal šolskemu nadzorniku v oči in rekel:

»Velika je vaša prošnja, gospod šolski nadzornik. Po naših pravilih moramo o prošnjah za sprejem v klub sklepati v tajni seji.«

Jež je planil pokonci, se tudi oprl z rokami ob mizo ter resno, svečano in slovesno vprašal Jarca: »Prej ko skličemo tajno sejo, vas, gospod šolski nadzornik, pred pričami slovesno vprašam: Ali je v resnici vaša želja, volja in namen vstopiti v naš klub?«

»To je moja vroča želja, odločna volja in trden namen!«

»Pojasnite nam tudi še, kaj vas je nagnilo, da prosite za sprejem v naš klub?«

»Toliko skrivnostnega je v vašem vedenju in govorjenju, da je človek radoveden in bi rad prišel vsemu do dna. Veste, da skrivnosti človeka privlačujejo.«

»In mestna agencija je zato tu, da jih razvozljava!« je tiho dodal Jereb.

Jež pa se ni dal motiti v svoji resnosti, pod mizo je sunil Jereba, naj molči. »Vaš namen, gospod šolski nadzornik, je, da bi izvlekli iz nas naše skrivnosti, jih sporočili agenciji, kateri pripadate — JOJ ji je ime — in po njej svetu, urbi et orbi? Povejte, ali prihajate oficialno v imenu in v zastopstvu agencije, ali le kot človek.«

»Predvsem moram gospode opozoriti, da bom vesten in zvest član kluba in bom točno izpolnjeval pravila. Zavedam se, kaj predpisuje paragraf šestinštirideseti vaših pravil.«

»Vi to veste? Povejte, če res veste!«

»Noben član „Četrтинke“ ne sme pod kaznijo izključitve govoriti vpričo oseb, ki niso člani kluba, o klubskih zadevah in izdajati skrivnosti klubskih pravil.«

»Prosilec mi imponira s svojim spominom, prizadevanjem in voljo, da se nam pridruži. Bratje, ali naj odredimo tajno sejo, ki bo sklepala o njegovem sprejemu v naš klub? Kdo je za moj predlog?«

»Vsi.«

»Odrejam tajno sejo!«

Oven je pristavil: »Ta čas lahko opravite svoje posle, zaradi katerih bi itak morali semkaj.«

»Gospod šolski nadzornik, prosim vas, da zapustite sobo, dokler bo klub sklepal o vašem sprejemu.«

»Čez koliko časa naj se vrnem?«

»Čez kake pol ure.«

»Dobro, skočim ta čas v šolo.«

Oven je bil zadovoljen.

»Kaj pravite, bratje?« je vprašal Jež.

»Dogovorili smo se, da smejo biti člani kluba le akademsko izobraženi možje, ker je brat Oven mnenja, da ni enakovreden z njim in se s takim noče tikati, ki nima univerze. Ne razumem, zakaj je Oven glede na to svoje mnenje vendarle pristal na to, da je prišel šolski nadzornik semkaj in nam sedaj dela neprilike, ko ga kratkomalo odbiti ne moremo.«

»Pomiri se, Jereb. Izstopam iz kluba jaz, ako sprejmete šolskega nadzornika, ki ni akademik. Že dolgo se trudi, da bi se pobratil z menoj, njegovemu častihlepju in domišljavosti bi taka pobratimija silno ugajala. Ali z neakademikom se jaz ne tikam!«

»Ljudje nas že tako gledajo po strani in zbadajo z naduteži in domišljavci. Svoje mnenje imaš lahko o tem, ali javno ga v naših demokratičnih časih in v našem mestu ne smeš pokazati!« je rekel Jereb.

»Lepšega imena nisi mogel izbrati klubu, kakor si ga. Četrtnkar si, pravi, pristni četrtnkar, pa ne zato, ker piješ četrtnke, ampak po vsem svojem mišljenju, vedenju in življenju si četrtnkar. Zato si se že zdavnaj pobratil s šolskim nadzornikom, pobратиš se z vsakim, ki ti podpiše menico ali pa da za pijačo.«

»Prosim,« je rekel Jež, »da sklepamo o sprejemu šolskega nadzornika v klub. Čas hiti, nadzornik se kmalu vrne, s trdimi besedami ga odkloniti ne moremo. Kaj naj storimo?«

»Zakaj ga torej nisi že na veliko soboto zavrnil, če nočeš, da ga sprejmemo?« se je jezil Jereb na Ovna.

Šolski nadzornik se je vrnil prej, ko so odločili, ali ga sprejmejo ali ne. Opravičil je svojo prezgodnjo vrnitev s samozavestnim prepričanjem, da njegovemu sprejetju v klub itak nihče ni ugovarjal in so ga poslali za pol ure ven le zato, da pokažejo kako svojo posebnost.

»Saj dovolite, da prisedeta tudi gospod nadučitelj in gospodična učiteljica Zora, ki ju itak vsi poznate.«

Sodnemu svetniku je zabliskala zadovoljnost v očeh. Uslužno je vstal in posadil učiteljico med sebe in Jereba, ki je obsedel.

Zora je ponudila roko tudi komisarju, ki je za trenutek pomišljal, ali bi posegel v njo ali ne, nato pa se je je dotaknil, ne da bi Zori pogledal v oči.

»Ali sta skregana?« je hudobno vprašal Oven.

Da zabriše zadrego, ki je nastala, je vstal šolski nadzornik in slovesno spregovoril: »Gospodje iz kluba, v katerega bi rad vstopil, vljudno vas prosim, sporočite mi svoj sklep, ki me povzdigne med vas. Med potjo v šolo sem se spomnil na nov razlog, in ta prav nujno govori za to, da me sprejmete v klub, ki ima skoraj sama živalska imena. Jarc sem! In moje ime ne sodi drugam kot med vašo zbirko: Medved, Jazbec, Jež, Lisjak, Jereb, Muren, Oven. Ne zamerite, gospod sodni svetnik, da sem vaše ime imenoval na zadnjem mestu. Oven in Jarc sta isto.«

»Oven in Jarc sta isto!« je škodoželjno zgrabil zamisel komisar in se hotel s tem maščevati nad Ovnom, ki je posadil Zoro k njemu. »Živio bratovščina!« in je dvignil kozarec, da kot priča prisostvuje obredu, ko se Oven in Jarc pobratita.

Jež je skočil pokonci in začel vneto in svečano govoriti: »Gospod šolski nadzornik, vaše prošnje nismo mogli uslišati.«

»Ne sprejmete me v klub?« se je vznemiril Jarc in užaljeno odložil kozarec, ki ga je dvignil, da napije sodnemu svetniku.

»Nisem rekel, da vas ne sprejmemo, rekel sem le, da vaše prošnje nismo mogli uslišati.«

»Premalo časa sem še med vami, da bi mogel slediti vsem odtenkom vaših besed in si vselej pravilno raztolmačiti njihov pomen. Odgovorite mi, prosim, tako, da vas more razumeti zemljan, ki nima možnosti povzpeti se med višjih deset tisoč.«

»Klub šteje deset članov, navzočih nas je pa le pet, ne moremo torej pravomočno in končnoveljavno sklepati o vašem sprejemu v klub, paragraf šesti nam to prepoveduje.«

»To bi mi lahko prej povedali,« ni mogel šolski nadzornik skriti svojega razočaranja. »Sibirijanin, prinesite liter za nas tri, ki se nismo zobligili, da bomo pili zgolj četrtinke.«

»Litra danes sploh ne smemo videti na mizi,« je posvaril Jež Sibirijanina. »Kar smo vam zabičali, pri tem ostane. Naš klub ima pomoč za tiste, ki so jim četrtinke premalo. Ne razburjajte in ne vznemirjajte se, gospod šolski nadzornik, videli in slišali ste, kake so besede in kaka je oblika, v kateri stopa pred svet naš klub. Ne moremo vas danes končnoveljavno in pravomočno sprejeti v naš klub, vendar pa vam danes lahko odpremo skrivna vrata, skozi katera smuknete v našo sredo, da vam ne bo treba predolgo čakati na trenutek, ko prikorakate v svetlo dvorano, kjer vas ob zvokih naše himne slovesno, pravomočno in končnoveljavno sprejmemo v svojo sredo. Četrtnkarji, po paragrafu tristoštiriinosemdesetem naših pravil sme prisostvovati našim sejам in obredom gost, ki ga med nas privede kateri naših bratov in za katerega jamči, da je vreden biti med nami. Gost, ki sem ga po paragrafu tristoštiriinosemdesetem upravičen privedi med vas in za katerega jamčim, je gospod šolski nadzornik. Odgovorite mi, bratje, ali ga sprejmete kot gosta?«

»Sprejmemo!« so odgovorili sodni svetnik, geometer, komisar in Muren.

»In smatrate, da je vreden biti med nami?«

»Vreden je!«

»Ste torej mnenja, da ga slovesno uvedemo kot gosta in ustoličimo?«

»Slovesno, slovesno!«

Jež je pomignil Jerebu. Spoštljivo in slovesno sta prijela leseni zabojček, odšla z njim v vežo in povabila gostilničarja s seboj.

»Četrtinke, četrtinke
pijemo mi zgolj,
četrtinka, četrtinka,
ta je naš simbol,«

sta kmalu nato zapela pred vrati, ki jih je gostilničar važno in resno odprl. Jereb je prinesel v rokah leseno stojalo, na katerem sta ob obeh straneh palice, ki je bila vodoravno privita na navpični drog, viseli posodi, podobni vinskim veham. Posodi sta bili polni vina. Ko je gostilničar zaprl vrata za njima, sta zapela:

»Ko pa žalost nas prevzame,
bol, obup, gorje,
četrtnkar, hoj, obesi
vse na vislice.«

In ponavljala sta vse do mize:

»... četrtnkar, hoj, obesi
vse na vislice.«

Jazbec je postavil stojalo na mizo in rekel: »Odločili ste, bratje, da sprejmemo gosta v svojo sredo, določili pa niste, po katerem obredu ga sprejmemo.«

»Po najslavesnejšem obredu ga sprejmemo,« je predlagal Jež.

»Najslavesnejši obred je le za prave člane, za goste je dovolj, če ga sprejmemo po navadnem obredu,« je menil sodni svetnik.

»Da bo za vse prav, ga sprejmimo po srednjem obredu. Ste zadovoljni?« je vprašal Jež.

»Zadovoljni!«

»Sibirijanin, prinesite dolg, bel namizni prt!« je ukazal Jež. Med prisotne je razdelil cigarete, tudi Zora si je morala prižgati cigareto. Z belim prtom je ogrnil Jereba in mu posadil črno čepico na glavo.

Jereb se je priklonil pred stojalom, ga vzel spoštljivo v roke, dvignil do višine svoje brade in zapel: »Domine, domine reverendissime!«

Vsi so vstali.

Jež je odpel: »Quid vis?«

Jereb je za spoznanje dvignil stojalo in povišal svoj glas: »Bibere gaugas!«

»Ad cuius salutem?« je pojoč vprašal Jež.

»Ad salutem meam.«

Ježu je od nevolje vztrepetal glas, ko je pel: »O tu grobiane grobianissime, cur non bibis ad salutem meam, ad salutem nostram, ad salutem omnium conbibatorum?«

Jereb je dvignil stojalo nad glavo in svečano zaključil svoj napev: »Ergo bibam ad salutem tuam,« priklonil se je šolskemu nadzorniku, »ad salutem vestram,« priklonil se je vsem ostalim, le Zori ne, »ad salutem omnium conbibatorum.« In je stopil k šolskemu nadzorniku, Jež in Muren sta ga spremljala in držala ob straneh za prt. Trikrat se je

priklonil pred nadzornikom, nato pritisnil na čep, ki je zapiral spodnjo odprtino desne steklene posode, in ga z vinom, ki mu je priteklo v pest, poškopil.

Geometer je medtem pobral kadeče se cigarete od navzočih, jih razložil po pepelniku in jih ponudil Jerebu, ki se je priklonil pred nadzornikom in ga pokadil, ko je prej odložil vislice.

In vsi so ponovili pesem:

Ko pa žalost nas prevzame,
bol, obup, gorje,
četrtnkar, hoj, obesi
vse na vislice.«

»Čuden obred,« je z negotovim glasom priznal šolski nadzornik in se presedel. »Napev je podoben cerkvenemu, priklanjanje, škropljenje in kajenje tudi, le besede niso prav nič cerkvene.«

»Tudi pijača na vislicah ni cerkvena,« je ugotovil Jereb, porinil kozarec pod dolgi vrat, stekleni čep je odskočil in kozarec je bil v hipu poln vina.

»Čudna je ta vaša posoda,« se je začudila Zora, »in vsa naprava sploh je čudna. Ne razumem, kako se natoči vino iz nje v kozarec. Da ni vmes kaka čarovnija?« je rekla Zora pol k Jerebu, pol k Ovnu. »Ali ima ta naprava kako ime?«

»Ali niste slišali pesmi?« ji je pojasnil Oven. »Ah, da, latinščine vi ne razumete. Vislice pravimo ti napravi, na katero obesimo vso žalost, bol, obup in gorje, vse, kar se nabere v vsakdanjih dnevih bridkega in grenkega v naših srcih. Ob vislicah pozabimo na vso preteklost, na vse, kar nas teži, pozabimo na prihodnost, pozabimo na vse, na vse...«

...četrtnkar, hoj, obesi
vse gorje na vislice...«

In Oven je Zori natočil kozarec iz posode na vislicah.

»Vso preteklost, vse, kar vas teži, pozabite ob vislicah? Na prihodnost ne mislite?« je navdušeno vprašala Zora, izpila kozarec do dna, ga pritisnila ob čep. In ko se je kozarec hitro napolnil, jo je še bolj navdušilo. Dvignila je polni kozarec in vprašala Ovna: »Ali tudi drugi, ki pije to vino z vislic, pozabi na preteklost, na vse, kar je bilo žalostnega?«

»Seveda, seveda!« ji je vneto zatrdil Oven. »Pijte, pijte, gospodična Zora, da ob vislicah pozabite na vse, kar je bilo na svetu žalostnega za vas.«

In Zora je izpila drugi kozarec, si natočila tretjega in se obrnila k Jerebu: »Stihi, zamisel, besede so tvoje, čisto tvoje, Rudi, tudi uglasbil si pesem najbrž ti sam! Iz pesmi dihaš ti, kakršen si v vsem svojem bistvu.

Ko pa zapoješ svojo pesem, si diven, da se ti nobena ženska ne more ustavljati. Rudi, naj bo vse pozabljeno!»

Jerebu je bilo nerodno, mencial je in se skušal izogniti njeni vsiljivosti, trčil pa je le z njo.

»Ali nisi več tisti, Rudi, ki mu je bil trenutek vse, na jutri in prihodnost pa sploh ni hotel misliti?«

»Karibda,« jo je odbijal Jereb, »ali ne vidiš, da nisva sama?«

Veter je vrgel v okno val debelih deževnih kapelj.

»Slišiš, Rudi, kako pada zunaj in kaka tema je tam? Ob tebi pa je svetlo, toplo, mehko. Rudi, ponavljam besede, ki si me jih naučil ti. Stisni mi roko pod mizo. Na dež in temo, na jutri ne misli! Ponavljam tvoje geslo, Rudi: Trenutek uživ!»

Jereb ni mogel drugače, ko da ji je stisnil roko pod mizo.

Oven je užival.

(Dalje.)

France Balantič | Prošnja za besede

Moj molk je padel v senco Tvojih nog
kot bolna prošnja nemega berača,
pretežka Tvoja dobra je pijača
in jezik zdaj je tihi plod, o Bog.

Srca se je dotaknil večni smeh
kipečih juter in otrók ihtenje
in smrt dreves in klatežev življenje
in klic Tvoj rožni v dnevih in nočeh.

Pomagaj mi, besed mi svetlih daj,
besed, ki kakor vino se iskrijo,
ki molijo Te kot pomladni gaj!

Jaz bom pa vedno Tebi pesem pel,
in kadar moji zvoki dozoriijo,
pri Tvojih bom kolenih obsedel.

France Balantič | Tvoj berač

V bleščanju tvojih sem oči ujet,
zenic vriskánje žejen v dušo srkam,
kako naj jaz na dvorec tvoj potrkam,
ko siromašen sem jesenski cvet.

Pa saj usmiljena si in bogata!
Nasuj poljubov žarkih mi kot žita
in tvoja razpuščena plava kita
naj bo pod lokom mojih rok kot zláta.

France Balantič | Zadnji čas pred zimo

Sedaj je zadnji sinji čas pred zimo,
utihnil je jesenski so nalivi,
za listja smrt sta srca občutljivi,
dekle, saj čutiš, da ne bo šla mimo.

Mecenovih vršičev mi naberi,
pobožaj z njimi senčnate obrvi,
in preden se dotaknejo jih črvi,
s poljubi mirnimi mi jih izperi.

Brez solz, ko veter gnili sad omaje,
neznaten bom odpadel v prazen kot,
le bolj bom zastrmel pričakovaje.

Nikar mi z vekami ne skrij svetlobe,
naj vidim, da je lahna smrt povsod,
naj čutim padanje noči med grobe!

Jan Plestenjak | Lučka

Zarje se še niso nasmehnile in Blegaš in Ratitovec sta še svetlo mežikala na ravni pod seboj, ko je v Žabnici zazvonilo; sprva nekam plašno, tiho in sunkoma, potem pa mehko in razposajeno, ko se je oglasil še desni tovariš. Domenila sta se in jela pritrkavati, da je na vasi vse osupnilo. Gospodarji so spregli in priklenili živinčeta, gospodinje so begale iz hleva v vežo in iz veže v kamro, dekletke so pokladale živini, ki je začudeno gledala, zakaj se danes tako mudi, ko je še skoraj dan. Še psi so potihnili in se potulili v svojih kočurah; zvonjenje, ki jih je drugače ščegetalo in zbadalo po ušesih, jim je bilo danes prečudno slavnostno.

»Pohiti se, pohiti!« je zarenčal Jerga hlapcu, ki se je obiral.

»Ne klobeštraj, kot bi stópe gonila!« se je jezila Miklavževka, ker se Agata ni mogla izmotati iz hleva.

Nas je bilo takrat pet in rekli so, da smo zalegli za deset. Če se nismo podili po travnikih, smo brozgali po potoku, delali jezera, spuščali ladje in čolne ali smo se pa skrivali po skednjih in po drevju, bili v napoto starim ženicam in v nadlego psom, za žalost materi in skrb očetu, ki se je takrat mučil za kruh tam daleč nekje pri knapih. Nam se je to neznanško daleč zdelo in, ko smo zanj vsak večer molili, se nam je tako zasmilil, da smo še v sanjah jokali.

»Mama, že zvoni!« smo tisti večer pridirjali domov in čudno mehko nam je bilo v dušah. Zdelo se nam je, da je to zvonjenje nekaj posebnega, nekaj svetega in zdelo se nam je celo, da je v to zvonjenje zamaknjeno drevje, da so vanj zaverovane hiše; nikjer se ni nič premaknilo, še lastovke so nepremično čepele na žicah in poslušale in vrabci so se poskrili v mejah.

»Zvoni, zvoni!« je zatrjevala mati in obraz ji je bil prazničen in vsa gibčna je bila in mlada. Po hiši je bilo pospravljeno kot za veliki teden in na oknih so rože kar vidno odpirale svoje čaše in srebale opoj, ki se je tedaj razlival po naši pokrajini.

»Kar hitro, šmarnice se začno!« nam je ukazala, nas segnala k vodnjaku in nas umila. Drli smo se drugače na vse pretege, voda nas je kar rezala, tisti večer pa smo tiho prenašali, voda se nam je zdela gorka in materina roka celo vroča.

V kotu, koder so bile o božiču postavljene jaslice, se je blestel majnik. Prečudežna lurška Mati božja, vsa v belo oblečena, je stala med rožami, ki jih je mati tisti dan nabrala, ne da bi mi videli in vedeli. Razločno sem opazil marjetice, volovske oči, travniške sončnice, vse še nekam v popju, rumene lilije iz Gabrovice in Marijine šolnčke. Bel trak je obkrožal majnik in se zavezoval nad Marijo v pentljo, ki jo je znala tako mehko in lepo zaviti le mati. Pred Marijo je že stala steklena, čisto zelena čaša in v njej olje. »Le kdaj in kje jo je kupila?« me je mučila

misel. Vse sem prebrskal po hiši in še v materino skrinjo sem se večkrat vtihotapil, pa čaše nikjer nisem videl.

Na vsa okna je obesila mati oprana zagrinjala, umila šipe in javorjeva miza je bila bela ko o božiču ali veliki noči.

»Pa pojdimo!« je ukazala, prižgala lučko, potegnila zagrinjala čez okna, da nam je bilo v dremavi svetlobi tesno in sladko obenem.

»Oče naš...« in spet: »Še za očeta, da bi mu Kraljica majniška ohranila zdravje in srečo: Oče naš...« Molila je tiho in glas se ji je čudno tresel in zdelo se mi je, da ji je zdaj pa zdaj zdrknila solza pod oltarček. Tudi nas je nekaj dušilo in stiskalo; misel na očeta je bila grenka. Vse drugače bi bilo, če bi bil tudi on med nami. Pa sem pogledal Kraljico majnika in zazdelo se mi je, da se mi je nasmehnila kot nekaj Bernardki in da je hotela dvigniti roko in nas blagosloviti.

»Sedaj pa kar!« je šepnila mati. Lučka je trepetala, zdaj pa zdaj prasnila in tiho, pobožno smo šli iz hiše. Potrkavalo je in po stezah, po kolovozih, po bližnjicah in po cesti so hiteli v cerkev moški in ženske, jih prehitevali otroci, ki pa niso kričali kot sicer.

»Bog daj, Franca!« je mater pozdravila mlinarica. Težko je dihala, pot jo je že upehala.

»Bog daj!« ji je odzdravila mati. Z mlinarico sta si bili dobri in mi smo jo še posebno radi imeli. Zmerom nam je postregla s hruševno moko in s kruhom, kakršnega v vsej vasi niso imeli.

»Kako je pa z Janezom? Ali ti kaj piše? Revica, vem, da te skrbi!« je skoro zaihtela in se spomnila moža, ki ga je že pred leti pokopala.

»Piše že, vendar zadnji čas po malem!« je zajecljala mati.

»Daleč je, daleč! Saj nisi ne žena ne vdova!« je namignila mlinarica in nas pogledala s svojimi dobrimi očmi.

»Janezek, jutri pa le pridi, nekaj imam zate!« mi je rekla mehko.

»Vidiš, kam gre pa Lačnica! Ubožica, zdaj je že leto dni vdova,« je šepnila materi.

»Saj res! Sredi majnika je bilo!« se je stresel materin glas.

»Da, sredi majnika ga je zasulo. Še zdaj vem, kako je jokala. V cerkev smo šli in kar stresalo jo je. ‚Le kaj ti je?‘ sem jo vprašala. ‚Veš, lučka pri majniku mi je ugasnila, kaj, če se Tonetu ni kaj zgodilo,‘ je goltala in se ni dala potolažiti. Vse smo ji dopovedovale, naj ne verjame vražam, pa je bilo vse zastonj. ‚Meni vse tako pravi, da se je ponesrečil. To noč, ko mi je lučka ugasnila, se mi je čudno sanjalo. Toneta sem videla: ležal je v jami in počasi je dihal. Poleg njega je brlela lučka in tedaj... tedaj je nenadoma ugasnila in Tone je le še globoko dihnil, potem se pa ni več ganil.‘«

Mlinarica je govorila sunkoma, mislila je tudi na svojega moža, mati je pa zdaj pa zdaj globoko zasopla in otroci smo se zaskrbljeno spogledali. Očeta smo se spomnili in zaskrbelo nas je, če ni morda lučka ugasnila.

»Joj, sirota!« je zavzdihnila mati in ni mogla več spregovoriti.

V cerkvi je vse pelo, peli so venci iz bršljana in smrečja in pele so rože. Tiščali smo se k materi in molili, trepetali od neznane groze, se zdaj pa zdaj zagledali v lučke na Marijinem oltarju, če katera umira in če je katera morda že ugasnila. V molitev sta se vrivala skrb in strah, če morda doma ni ugasnila lučka — joj — in če je, potem je očeta tam pri knapih zasulo.

Tiste dni se nismo podili po travnikih, nismo dražili starih ženic in nismo nagajali psom. Iz šole in v šolo smo hodili prečudno mirno in učeno.

Mati je vsak hip pogledala v hišo, če lučka še gori in če je le za spoznanje pojemala, ji je prilila olja in premenila dušico. Tudi jaz sem zdaj pa zdaj skrivoma švignil v hišo in za nekaj ur udušil skrb, ki me je glodala. Oče še nič ni pisal in, če lučka ugasne, joj, potem ga nikoli več ne bom videl.

Ponoči sem se večkrat prebudil in pogledal v kot in zmerom se mi je Mati božja nasmehnila, kot bi hotela reči: »Nič se ne boj, lučka še zmerom gori in oče misli nate!«

Mati je nekajkrat tiho, komaj slišno pridrsala iz svoje kamre in ogledovala lučko, jo popravljala in ji dolivala, njej je skrb, da bi lučka ne ugasnila, kradla noči in ji pila kri.

Vsak večer smo romali k šmarnicam, vsak večer molili za očeta, da bi mu lučka ne ugasnila.

»Otroci so se ti pa kar spremenili!« nas je pohvalila Jergavka. Materi je dobro delo, ni ji pa razodela skrbi.

Vsak večer je mati popravila lučko in vsako dopoldne mukoma čakala Grimsa, ki naj bi ji prinesel pismo iz Loke, da je oče zdrav in da nas pozdravlja in da nam naroča, naj varujemo lučko.

»Joj, če bi ugasnila!« nas je glodalo v mladih dušah.

»Kraljica majnika mi je vendar obljubila, da ne bo!«

»Če ugasne? Če ugasne?« se je prelivalo in prerivalo v dušah vseh, kričalo izza voglov, mežikalo z vej.

Bilo je že sredi majnika in lučka je še zmerom gorela, oče pa še nič ni pisal. In smo še bolj molili in še bolj pazili na lučko.

»Če ugasne? Če ugasne?« nas je davila negotovost; upanje in ljubezen, vkopani v veri do Matere božje v kotu, sta nas pa tolažila: »Ne bo ugasnila!«

»Franca, vendar se ti je oglasil,« se je nasmehnil pismonoša Grims in ji dal pismo, ki ga je mati nekam težko vzela v roko, ker se je bala, da ji morda razodene nesrečo.

»Zdrav sem... živ... dela čez glavo...« je drhtelo iz matere; lučka v kotu je pa dvigala svoj plamenček prav pred obličje Matere božje.

»Pri nas pa lučka ne bo ugasnila!« sem hitel povedat mlinarici in še ona je bila srečna.

Jože Šmit | Pomladne impresije

Pomlad

Plitva so travnata morja,
dom je ob bregu ko grad,
topla so v zarji obzorja,
dober se vračam v pomlad.

Drenove veje gorijo,
rumeni plameni sijo,
angeli zdravamarijo
nizko nad mano neso.

Dekle med črešnjami

Med cvete črešenj skrila si obraz,
njih mehki prah precejaš skozi veke,
prek grudi ti drsijo zlate reke
in hrepeneče se lijó ti v pas.

Ko lepo sanjo te bo veter razsejal,
le v sebi boš plodove skrite varovála;
nekdo, ki nisi ga nikdar poznala,
nekoč bo tudi te pobral.

Ob mlinu

Voda zveni kakor sanja,
vrbe so dobri duhovi noči,
ločje se tiho priklanja,
noč ko v zibélki v njem spi.

Mlinar je kamne zavrl,
vdano pod žleb sem nastavil dlani:
kadar srce bom zaprl,
čiste mi bodo zastrle oči.

Vratuša Anton | Doneski k poznavanju Slovencev med Rusi do leta 1900

s posebnim ozirom na Prešerna

Neugodna kritika tudi s češke strani, prepričanje, da za prvo izdajo res ni bilo pripomočkov, kakor bi si jih avtor želel, potreba, vnesti v knjigo, kar se je novega napisalo, želja, dati boljši pregled, in volja, upoštevati tudi novejšje pojave v književnosti sami — so bila pač dovolj močna in prepričevalna gibala, ki so napotila Pypina k drugi izdaji, zdaj v dveh knjigah, v l. 1879. Razpored snovi je ostal isti, to se pravi, da je delo ostalo razdeljeno v »glave«: Bolgari, Rusko pleme, Češko pleme, Lužičani, Poljska literatura s to razliko, da je namesto prejšnjega poglavja o Srbih zdaj razdelil to enoto v »Serbo-Hrovate« in v »Horutane«; da so mu torej Slovenci že samostojen narod. Temu primerno je razširil tudi prostor, namenjen slovenski stvari: šest strani prve izdaje se je zdaj več kot potrojilo (20 strani).

Novih virov sicer razen Dimitza ne navaja drugih kakor Janeza Trdine »Zgodovino slovenskega naroda« (1866) in »Slovník Naučný«, kolikor je pač o Slovencih poročala ta češka knjiga, za posnemanje katere se je na sejah Matice Slovenske marsikatera rekla. Pokaže pa Pypin, da je šel stvari vendarle malo globlje: iz zgodovine navaja Mucharja in Prangeerja »Geschichte des Herzogtums Steiermark«, Graz 1844-65, za slovstvo pa Macunov »Kratek pregled slovenske literature sa dodanim riečnikom za Slovence«²³, napisan prvotno za Riegerjev Naučný slovník, ki pa je bil zavoljo obširnosti odklonjen in je zagledal dan najprej v Narodnih Novinah. Sploh je opaziti na vsakem koraku, da Pypinu Macunova knjiga ni bila le pripomoček, ampak celo vodič, katerega se je trdno in zvesto oprijemal. Ne pokaže na zunaj sicer take delitve, kakor jo ima Macun,²⁴ vendar pa ga izdajajo nekatera mesta: za Popovičevo »Untersuchungen vom Meere« (Leipzig 1750) ponavlja po Macunu, da govori avtor v njej med drugim o svojem »slovanskem patriotizmu«, medtem ko bi mogel iz Čopovega poročila za Šafařika posneti kaj bolj določenega: da je bil »to veleumen čudak in samouk z bogatim znanjem«; da obsega njegova knjiga »tudi jezikoslovne, zlasti slavistične drobtine in nam nudi globok pogled v njegove želje in namene«. Enako povzema po Macunu, da je bil Prešeren zelo nesrečen, ker je bil prepuščen »ego vragam pateram«. Pritrjuje razen tega zagrebškemu Slovincu tudi v mnenju, da se še ni našel do takrat človek, ki bi napisal Prešernov življenjepis. Vendar pa je reči, da ne najdemo v Macunu trditve, da si je Prešeren pridobil l. 1846. nezavisnost in potem postal advokat v Ljubljani (Pypin) ali pa, da je l. 1846. izdajatelj Poezij zapustil »svoju ženo i dvoje dece u Ljubljani, a sam ode na novu dužnost u Kranj«, kakor je pisal deset let pozneje l. 1889. Gavrilovič v Kolu²⁵ — dejstvo, da ni imel nobeden njiju pri roki Levstikovega pisanja iz l. 1872. in drugih, pravih drobcev, zapisanih do te dobe.

Vendar pa najdemo v samem slovenskem delu Pypinove knjige tudi namige, da Macun ni bil edini Pypinov informator. Najbolj se to vidi pri Koseskem. Pypin ga stavlja na prvo mesto v slovenski sodobni literaturi (dasi je takrat preteklo že precej let, ko sta Stritar in Levstik razkronala Koseskega,

glavo) in hvali njegovo pesem »silnega čustva in fantazije«, ki da ji posestruje »politična struja in prizvok narodnega prebujenja«. Macun pa meni, da je prav Koseskega delovanju pripisovati posredno tudi to, da so začeli Slovenci »soditi v Prešernu visok pesniški duh« — in da je sploh nesmiselno vprašanje, kdo je večji, ali Prešeren ali Koseski. Pri istem Macunu bi mogel Pypin brati tudi pravilno razlago Koseskega nazoviveličine, vzrasle na podlagi Veselove bombastike in iz dobe, ki je želela, da ji odmeva po praznih domovih bobnanje verzov, podobnih temle:

Tvojimu rodu na čast, na zgubo protivnikom Tvojim
snuje v osrčju mi duh, cuka na bedri mi meč,
hrast se omaje in hrib — zvestoba Slovenca ne gane.

Kljub takim pomislekom pa ni neutemeljeno veselje, ki veje iz poročila LZ²⁶ ob priliki naznanila druge izdaje Pypinove knjige, kajti v tem »plodu neizmerne pridnosti, napisanem z... ljubeznijo do kulturnega napredka vseh slovanskih narodov« so res vsaj najpotrebnejše vesti o slovenskem kulturnem življenju tja čez polovico prejšnjega stoletja: pritegnjeni so tudi obrobni slovenski okoliši; kar dovolj je povedanega za tako informativno knjigo o naših možeh na prelomu 18. in 19. stoletja; pohvalno so omenjeni tudi »poety-filologi« Jarnik, Dajnko, Ravnikar, Kastelic, noviški krog, »središče horotanske literature« z »doktorjem in veterinarjem Bleiweisom« na čelu, sotrudniki Novic, »skoraj vsi novejši pisatelji: M. Vertovec, Fr. Malavašič, Matija Majar, I. Muršec, Oroslav Caf, Dav. Terstenjak«; izraženo je priznanje in veselje nad slovensko »voljo za svobodo« proti nagrobnemu napisu petinšestdesetega leta; ni izpuščen Janežičev Glasnik, Slovar, Slovinca, Cvetje; vsaj naštetih so tudi novejši: Cegnar, Toman, Vilhar, Levstik, Krek, Jurčič.

Da, celo dogodke tik pred drugo izdajo omenja; tak dogodek je bila izdaja Jurčičevega Tugomerja, kateremu je v naših časih Slodnjak Levstika poočetil. To dejstvo bi kazalo, da je dobil Pypin poročilo o vseh kulturnih pojavih na Slovenskem vse tja do konca sedemdesetih let. Vendar pa pogreša slovenski bralec kaj več o časopisnem življenju; o Stritarju in o njegovem Zvonu ter o sodelavcih tega središča takrat mladih in najmlajših.

Ni mi bilo mogoče dognati, kateri je bil ta drugi vir za Pypina razen Macuna. Gotovo pa je, da je poznal vsaj po imenu »Slovensko bibliografijo 1863-73«, ki jo je spisal na povabilo Kijevskega arheološkega zbora Costa in o katerem beremo v poročilu seje MS z dne 26. septembra 1866, da je naznanil ob tej priliki »prvosednik dr. Toman povabilo zastran etnografične razstave v Moskvi«.²⁷

Enako začudi slovenskega bralca dejstvo, da ne najde niti pri Pypinu niti pri drugih, ki so mu ali ki bi mu lahko služili kot viri, nič o Matiji Čopu, »ki je stresal svojega duha žerjavico na Prešernovo ognjišče«.

V oblikovnem oziru in za Pypinovo pojmovanje lastnega dela je pomembno, da je novejši del slovenske književnosti zgrajen vse drugače kakor pa starejši, to se pravi iz prve izdaje prevzeti. Predvsem je v novem delu razdeljen v krajše odstavke (kar štiri), dočim je vse starejše le ena celota. Dejstvo, ki govori za to, da je bil Pypin že konec sedemdesetih let enako ljubosumen na svoje stvaritve in na ohranitev njih prvotne oblike, kakor ga je označil v l. 1903. Prijatelj.

V tej izdaji je posvečenih tudi Prešernu malo več vrstic. Avtorju je znana izdaja Poezije l. 1847. in tudi Jurčič-Stritarjevo navaja. Vendar pa nima o Prešernovi poeziji bogvedi kaj posebnega povedati, razen to, da je Prešernova poezija »očen raznoobrazna«; da je epska, lirski in satirična; da mu je tudi oblika zelo raznovrstna. Ravno tako je bolj lepoglasno kakor pa merodajno mnenje, da se je Prešeren odlikoval »z resnično silo fantazije, čustva in izražanja«, ker ni z ničimer podprto.

Če si ogledamo, kaj je mogel Pypin do te dobe v svoji domovini o Prešernu zvedeti in brati, se ne bomo takemu njegovemu mnenju prav nič čudili. Da, priznati bomo morali, da je bil celo širokogruden v oceni. Sicer je bila prevedena Turjaška Rozamunda v Slovuški že l. 1862.; sicer je prinesel Gerbelj v svoji Antologiji slovanskih pesnikov 1871 tudi Prešernovo Slovo od mladosti in Turjaško Rozamundo, toda oba prevoda nista niti odblesk Prešernove poezije. Sta to prosta prevoda Petrovskega, o katerih ni imel dobre besede niti sodobnik Celestin niti kasneje v Prešernovem albumu Šlebinger.²⁸

Rozamundo je Petrovski res svobodno prevedel; človeku se zdi, kot da je sicer potoglavljal tu in tam za izvirnikom, dokler je mogel; če pa se mu je ta preveč odmaknil, pa je ubral Petrovski kar svoje razglašene strune in delal velike šaraste zaplate tako, da so zaplate zakrile osnovo. Kjer gre za opisovanje, se Petrovski najraje kar široko razgovori:

... i v teni ego sideli	Prim.: V senci pri kamniti mizi
ugoščaemye pyšno	zbor sedi gospode žlahtne,
vse izvestnye barony,	kjer Turjačan spet gostuje
vse iskateli i serdca	Rozamundine snubače...
i ruki baronskoj dočki	
Rozamundy...	

Ali: ... mež nimi
byl i slavnyj Ostroverhar,
dlja katorago turniry —
šutka, detskaja igruška...

ker Prešeren tako preprosto in mnogo bolje pove:

ino zraven Ojstrovhrar,
ki so boji mu igrače.

Tako ni čudno, da je narasla Petrovskemu pesem kar na 121 vrstic (izvirnik jih ima 110).

Da je — pač v smislu prostega prevoda — Petrovski spreminjal tudi smisel, ni treba posebej poudarjati. Tako poje, da:

Ostroverhar dolžen tri nedeli
sozyvat gostej na svatbu...?

da je prišel »pevec gusljar«, ko so se zbrali gostje, in začel

... pesni pet, brenčat na strunah
o gerojskih priključenijah
o žite — byte krasavic
i vljublennih v nih krasavcev...

Pa primerjajte s tem Prešerna:

... prošeni strune vbere, poje
dela vitezov junaške
in deklet oči nebeške,
srca od njih ognja vžgane.

Kako prazna in brez pesniškega čara je Petrovskega prestava, se še izraziteje pokaže na liričnih mestih. Kdor ne pozna Prešernovega izvirnika, utegne sicer dejati, da so posrečene in lepe vrstice:

Prekrasnaja pora, pora cvetušćih let
o dni moej vesny! — uvy! vy minovalis!
Hotja ne vedal ja, ćto znaćit žizni cvet
tak lepestki ego mgnovenno osypalis,
hot redko mne mercial nadeždy krotkij svet
iz tuć, ćto nado mnoju široko razstiralis,
no dorogi duše, o junost eti dni;
ih serdcu ne zabyt! Gospod tebja hrani!

Ne bo pa našel v njih tiste boli in tiste preprićevalnosti, ki ju izraća izvirnik; ne bo našel v njih tiste lepote, ki jo nudi Prešernov izraz; dolga perioda Petrovskega mu zakrije tudi tožbo vsake posamezne vrstice, ki vse izraćajo veliko bol za mladostjo, a vsaka zase stavlja ugotovitve, ki to skupno bol še povećujejo:

... mladosti leta! kmalo ste minule;
rodile ve ste meni cvetja malo,
še tega roćce so se koj osule,
le redko upa sonce je sijalo,
viharjov jeze so pogosto rjule;
mladost! vendar po tvoji temni zarji
srce bridko zdihuje, Bog te obvarji!

Že s primerjavo navedenega smo mogli spoznati, da je Petrovski zane-marjal možnosti stopnjevanja čara, ki bi ga mogel doseći z bolj vernim prenosom ukrasnih pridevkov, stave besedi, personifikacije; da ne omenjam apostrofe, kateri je pripisati, da je mnogo bolj neposreden Prešernov očitek: Okusil zgodaj sem tvoj sad, spoznanje, kakor pa sicer ne slabo poustvarjena ugotovitev Petrovskega: Ot gorkago ploda poznanja ja vkusil...

Sicer je Petrovski dobro podal dvanajsterec ter menjajoćo se moško in žensko rimo po ruski tradiciji v nasprotju s Prešernovo vseskoz žensko; zaman pa išćemo pri njem asonance v Turjaški Rozamundi, zaman tiste ubranosti, ki jo daje Korševa razporeditev rim v oktavah.

Korš: AbAbAbCC / dEdEdEff / G

Petrovski: AbAbAbCC / DeDeDeFF / G

Koršu se ponovi ista razporejenost rim šele po vsakih dveh oktavah in se na ta naćin odmakne od izvirnika, kjer tvori vsaka oktava zase celoto tudi v tem pogledu, kar Petrovski ohrani. Toda prav s to odmaknitvijo doseže Korš ubranost v prehodih iz oktave v oktavo in se izogne monotonosti, Petrovski pa

poleg monotonosti ne more zakriti trdosti, ki mu jo povzroča kopičenje moških rim med oktavami, kar je tembolj vidno, ker mora začeti naslednjo oktavo z drugačno rimo, ne pa s tako, kakršno je imel v zadnjih dveh vrsticah predhodne oktave.

O tem govori primerjava (ne glede na vsebino in izraz):

Petrovski: Ja videl, kak u nas vse čenjat naobum
i priznajut liš to, čto oslepljaet um.
— — — — —
I kak tut ne skorbet, kak serdcem ne stradat
pri etoj rokovej, urodljivoj kartine?

Korš: Mež nami to liš videl ja v počētě
Čto ložno bleščet v jarkoj pozolotě
— — — — —
I v serdce vid takih i hudših bed
vrubal slědy, zamětnye ponyně.

Ja videl: pravdy, zvanija, uma
udel obyčnyj — čut li ne suma.
— — — — —
Ja videl, kak, s sudboju kto ne ladit,
po vetru tščětno pravit beg čelna.

Važen napredek opazimo v Pypinovem delu iz l. 1879. v primeri s prvo izdajo tudi v optimistični sodbi o slovenski delavnosti. Po Macunu povzema momente za možnost preporoda, kakor so mu konstitucionalna svoboda, zavedno duhovništvo in narodni pisatelji, ter zaključuje z mislijo, da se izza šestdesetih let kaže v slovenskem kulturnem življenju posebna živahnost, »kakršne preje ni bilo daje novih nad na napredek«. Vsekakor vse nekaj drugega kot pa mnenje iz l. 1865., ko mu »horutansko« maloštevilno in neenotno pleme nima dovolj moči, da bi moglo izobraziti svojo samostojno literaturo, ki da je sicer res nekaj, a da so vse to le poizkusi in »poslednie vspeški zatuhajúščago ognja«.

Še vedno pa se ne more Pypin sprijazniti z zadržanjem Slovencev proti ilirskemu gibanju. V prvi izdaji pripominja le, da se kljub nevarnosti pred neslovanskimi sosedi drži korotansko pleme ločeno od sosednjih Hrvatov, ki bi mu mogli služiti v oporo.

Štirinajst let kasneje pa najde tudi že krivca takega zadržanja Slovencev. In ta krivec je bil Prešeren; tisti Prešeren, ki da je bil neprijazen ilirskemu pisanju in je raje pisal nemški, kar da kaže tudi njegova nemška korespondenca z rojakom in »tovariščem ego« Vrazom, kateremu se je Prešeren odpovedal zavoljo njegovega pristopa k ilircem in ostal raje »lokalni slovenski pesnik«, kakor pa da bi sledil Cerovčanovemu zgledu. Da je upošteval Pypin starost slovenski pisane besede; da je imel v mislih politični položaj Slovencev; da si je predstavljal, kaj se reče, odreči se sredi poti svojemu prejšnjemu izraznemu sredstvu; da je bolje pogledal Prešeren-Vrazovo korespondenco v Vrazovih »delih«, katera navaja med literaturo, da mu je bilo znano bodrilo Čelakovskega: Dr. Prešeren soll dichten, dann dichten und endlich abermals dichten — kraginsky to se rozumy; da ni molče pritrdil Macunovi zahtevi, naj se vsak

slovenski »mladi književnik popolnoma nauči štokavski (hervatsko-serbski), če je voljan pospeševati nadaljnji razvoj slovenske besede; da se ni dal zapeljati z Macunovim hvalospevom Vrazovemu primeru, ki da »naj nam bo dokaz, kako se more naučiti slovenski pesnik toliko mu sorodno narečje, če le ima voljo za to«; da je mislil ob slovenskem vprašanju Pypin enako, kakor je mislil takrat, ko je zapisal o maloruskem vprašanju, da lahko zagotovi narodu samostojnost edino samostojna literatura — skratka, da ni bil Pypin le preveč sin neizmerne ravnine ter priča le dogodkov in pojmov velikih ali vsaj večjih razmerij, kakor pa je slovenski narodič, bi se moral pač zamisliti, preden bi zapisal tako ali podobno sodbo. Morda bi celo pritrdil, da je mislil in ravnal Prešeren vendarle stvarneje in razmeram primerneje, kakor pa nekdanji graški študent, ki ga je vžgala romantična navdušenost za Kollárjevo, prav za prav neizvedljivo željo in voljo, stopiti kar čez noč slovanske narode v en organizem in to ne glede na razprostranjenost Slovanov, na njih politične razmere in tisočletne jezikovne, kulturne in verske razlike.

Vendar pa: Vse to so le opazovanja Slovenca in s stališča Slovenca, ki za celoto Pypinovega dela niso, niti nočejo biti merodajna. Zavedati se je namreč treba, da je bila Pypinova Zgodovina prvo delo svoje vrste v takem obsegu in da je bilo treba mnogo truda in volje, če je hotel zbrati znanstvenik v oni dobi toliko virov, kot jih navaja Pypin, in ki so bili raztreseni »po daljnem slovanskem svetu«; da torej ostane za celoto merodajna Jagičeva oznaka tistega časa, ki govori o Pypinovi knjigi kot »o neizogibno potrebnem svetovalcu za vsakega« (AsIph V, 2, 234).

Če primerjamo tako Pypinovo mnenje o Prešernu z izreki največjega občudovanja, ki so jih polna Korševa pisma in njegov toplo pisani uvod v Prešerna, kakor tudi njegov prevod Prešernovih poezij s kolikor mogoče ohranjeno vernostjo tudi v oblikovanem pogledu, moremo šele prav presoditi, kolikega pomena je bilo Korševo delo ob Prešernu za Prešerna in za Slovence. Že dejstvo samo, da je Korš izdal svoje prevode v samostojni knjigi, je moralo ruskega bralca opozoriti, da mora to biti vendar nekdo, ki je bil nekaj več kot »eden vidnejših pesnikov«. Če je odprl nato ta ruski bralec knjigo in listal uvod, se je mogel v taki misli samo utrditi; posebno še, ko bi bral za tiste čase dober opis Prešernove dobe in Prešernovega življenja. Pa četudi je ruski bralec preskočil uvod, kar je v pretežnem številu primerov najbolj verjetno, je moral vendar obstati pri prevodih samih, pri toliko in tako svoj-
skih oblikah, pri »Sonetnem vencu«, kakršnega najverjetneje ni bral pred Korševim prevodom v »Ruski misli«, četudi je že bral ime te oblike morda v kakšni nemški poetiki; obstati je moral in se vprašati, ali niso Korševi prevodi iz drugega, bogatejšega in plemenitejšega vira kakor pa prevodi Petrovskega.

Je še nekaj, kar osvetli poučenost Rusov o slovenskih zadevah.

Mimo že omenjenih virov se ne da prav za prav navesti nič posebnega, kar bi nastalo izven slovenskega okoliša in kar bi moglo poučiti Rusa o nas — razen kakšnega Puškinovega slovarja, ali hvale rodoljubja »mlade devuške« v Severni zvezdi 1852, dial. razprav B. de Courtenayja ali njegovega učenca Bogorodickega (o blejskem narečju), dalje Romana Brandta študije o sl. akcentu, ali odtisov Krekovih razprav v Kresu (iz korespondence Krek-Sket pri g. inšp. Westru).

Tudi slovenski potniki po Ruskem, ali celo Slovenci, ki so živeli na Ruskem, niso storili mnogo: ali so molčali, ali pa sicer imeli voljo za tako delo, pa ne dovolj zmožnosti. Tip zadnje vrste je bil Zamurski ali tudi Trnovec Bogdan s pravim imenom Hostnik, državni svetnik v Rilem v Kurski guberniji, ta je dodajal Leskovčevim prevodom nekaterih Prešernovih pesmi redno svojo čudno cirilsko transkripcijo.²⁸ Tisti Hostnik, ki je zmotil patru Škrabcu duševni mir in s svojim čudnim, čudnim vedenjem povzročil vojno o slovenskem »bomkanju«, da so ji bile odmerjene platnice Cvetja vsega leta 1897. in še naslednjega skoraj vsa prva polovica razen prve številke, ko je mogel končno izreči Škrabec v 5. številki tega letnika svoj: Dixi. —

V Slovanskem svetu se je oglašal od četrtega letnika naprej že omenjeni Leskovec. Ponatisnil je Petrovskega »Rozamundo« (torej že tretji natisk tega prevoda), razen tega pa priobčeval še svoje »srednje vrste« poskuse: Kupido! ti in tvoja lepa starka²⁹, Tak kakor hrepeni oko čolnarja³⁰, Strunam³¹, Mornar³², Pevcu³³, Pod oknom³⁴, Slovo od mladosti. Tudi njegovi prevodi niso bili nič posebnega in niso mogli Rusom Prešernove poezije bogve kaj približati.

Leta 1870. je objavljial v Stritarjevem Zvonu dr. Celestin »Pisma iz Rusije«, ki jim je sicer za vodilo lepo načelo za vzajemno delovanje,³⁵ pa ni najti med vrsticami nič, kar bi kazalo, da ni ostal dr. Celestin v glavnem le dojemalec in opazovalec. Iz Korševe dobe moremo imenovati tudi Štifterja, profesorja v Kalugi, Murka, mladega Prijatelja, po študijah od njega nekaj starejšega Nahtigala. Vendar pa je treba pripomniti, da srečamo Štifterja prav za prav šele leta 1901., in to le s poročilom o ugodni kritiki Korševega Prešerna v Moskovskih Vedomostih; in da je bil Murkov ter Nahtigalov vpliv omejen predvsem na ožji krog, dasi vemo za Murka, da je učil slovenščine Ljapunova, poznejšega člana ruske akademije, in Ščepkina, Prešernovega čestilca, pač da največ po Korševi zaslugi, vendar pa tudi ne brez Murkovega deleža.³⁶

Mogli so vplivati v dobrem smislu na medsebojno spoznavanje — pa zopet le v ožjih krogih — literarni saloni, oziroma »večeri« pri razgledanih Rusih, kamor so zahajali Slovenci. Najvažnejše tako središče je bil pač Koršev dom. Tu se je naučil Ščepkin ceniti »epične slovenske pesmi«; tu se je seznanil Murko s Korševimi prevodi; tukaj je utegnil dobiti tudi sam Korš marsikateri potreben napotek pri svojem delu.

Vprašanje, koliko je mogel slovenski domači tisk poučiti Ruse o naših razmerah, se ob nezadostni možnosti uporabe virov ne more popolnoma zadovoljivo rešiti. Jasno pa je, da uspehi niso bili zadovoljivi še niti ob začetku našega stoletja; saj je dobil Korš celo v petrograjski Akademiji Nauk le »za dva zadnja leta« LZ; saj je moral misliti isti Korš na popolnoma nove zveze te slovenske revije tudi še z najbolj znanimi ruskimi (Ruska misel, Ruski vestnik, Vestnik Evrope, Severni vestnik) in še takrat ni imel povsod uspeha. Če so bile torej kakšne zveze, so bile ali še zelo mlade ali zelo osamljene.

Vendar pa je treba dodati, da so našli slovenski kulturni delavci v domači sredi le način, kako Ruse vsaj opozoriti nase. Organ pa, ki je mogel tako željo tudi uresničiti, je bila leta 1864. ustanovljena Slovenska Matica.

Že na tretji Matični seji z dne 7. junija 1866 je predlagal njen tajnik Lesar, naj stopi Matica v »zvezo književne vzajemnosti« tudi z Antropološkim društvom v Moskvi in z Imperatorsko Akademijo Nauk v Petrogradu, kar je odbor

»enoglasno sprejel«. ³⁷ Leto kasneje beremo, da je SM že dejansko v »zvezi književne vzajemnosti« z obema predlaganima ustanovama. — »Zveza književne vzajemnosti« pa je bila v tem, da je Matica pošiljala brezplačno svoje knjige ustanovam, s katerimi jo je vezala taka zveza, in tudi sama sprejemala od njih, kar je pri njih izšlo.

Ta misel Matičnega tajnika je bila deležna tudi pri nekaterih Rusih prijaznega odmeva. Bil je to predvsem Rajevski, biskup na dunajskem poslanstvu, ki ga najdete v vseh LMS prve dobe in preko katerega je naraščalo za Matico število ruskih članov ter so prihajale ruske knjige na Slovensko ali slovenske na Rusko.

Zgodilo se je celo, da so prevzeli včasih iniciativo Rusi. Tak primer nudi Batjuškov, tajnik pri društvu za raziskovanje narodnih spomenikov po zapadnem Ruskem. Le-ta je poslal Matici leta 1868, en iztis zbornika spomenikov »Volyni« in predlagal zvezo književne vzajemnosti ter obljubil, da je pripravljen poslati še druge zvezke, čim izidejo, če se tudi Matica odzove. 24. novembra istega leta so se mu pri Matici »zahvalili za ta dar in v znamenje hvaležnosti« tudi oni poslali vse do takrat izišle knjige ter mu obljubili, da mu bodo pošiljali svoje knjige še naprej. Drugi mož, ki se je približal Matici na enak način, je bil Daškov, »direktor moskovskega muzeov«, pa je poslal Matici »Zbornik antropoloških i etografskih statej v Rosii i stranahej priložoščih«, ravno tako z željo po »zvezi književne vzajemnosti«, kar je seveda Matica vzela z veseljem na znanje. Seveda ni mogla nuditi Matica v letih 1868-9. Rusom nič takega, kar bi pomenilo za njih odkritje; saj je imela razen Letopisov in Narodnega koledarja z LMS le še nekaj knjig, med katerimi so bili povrh še prevodi, oziroma predelave po tujih avtorjih, kakor Tuškovi »Štirje letni časi po E. A. Rosmāsterji« ali Erjavčevo »Rudninoslovje ali mineralogija po Sigm. Fellödmērji«. Kaj več je utegnil kdo na Ruskem zvedeti iz Matičnih knjig le o slovenski zemlji in o njeni preteklosti. Mislim tukaj predvsem Trdinovo Zgodovino slovenskega naroda (1865) in v letu 1868. izdano knjigo »Slovenski Štajer, Dežela in ljudstvo«. O koščku slovenskega kulturnega življenja in o književnih pojavih pa je mogla Ruse poučiti Costova »Slovenska bibliografija« (1868—1873), sestavljena na rusko pobudo za etnografsko razstavo v Moskvi.

Obratno pa je dobivala Matica, pač največ po posredovanju Rajevskega, z Ruskega kar nepričakovane bogate darove; tako poroča zapisnik o knjigah SM za leto 1867., da ima Matica že 31 zvezkov »Ruske Besede« (1856—66) in 17 zvezkov Zapiskov Imperatorske Akademije Nauk (1862—66); število, ki je kasneje še naraščalo, vendar pa kažejo kasnejša leta, da je bilo sodelovanje s češkimi podobnimi ustanovami tesnejše.

Druge zveze Matice z Rusijo so bile še:

Imperat. rusk. geog. občestvo v Petrogradu od 1869 dalje; knjižnica »Slavjanskega komiteta v Moskvi« od 1869—1901; Imperatorska akademija v Kijevu od 1882 dalje; Univerza v Kazanu od 1902 dalje (Slavjanskija izvestija od 1907 dalje).

Razen tega je še nekaj stikov na krajšo dobo; tako Univerza v Moskvi (1872—1901); Občestvo ljubitelej istorij i drevnostej rosijskih v Moskvi (1872 do 1880); Arheologičeskoe občestvo v Moskvi (1872—81); Rumjancovski muzej v Moskvi (1869—1880), kjer je bil Koršev oče glavni knjižničar in kjer je videl

Aškerc na svoje največje veselje ob obisku Moskve leta 1902. skupino slovenskih svatov s Koroškega — v naravni velikosti: darilo Matije Majarja.

K stikom SM z Rusijo je dodati še: Matica je menjavala z ruskimi ustanovami samo svoje knjige in je bilo torej njeno poročanje o Slovencih le delno, nepopolno; bila pa je prav Matica tista, ki je ruske učenjake vsaj opominjala zdaj zdaj na Slovence in sporočila zdaj zdaj kakšen drobec o koščku Slovanov v avstrijskem oklepu Slovanom izven tega okvira. V tem, to se pravi vsaj v vzdrževanju stikov, je videti poslanstvo, ki ga je morala SM vršiti in ga je po svojih močeh v preteklem stoletju tudi vršila.

V zadnjih dvajsetih letih prejšnjega stoletja sta začela izhajati mesečnika Zvon (1881) ter Dom in svet (1888). (Stritarjevega Zvona ne upoštevam v razboru zaradi kratkega časa izhajanja in pa zaradi dejstva, ker je prinesel prav za prav o tem, kar nas zanima, le Celestinova pisma iz Rusije (1870), enako tudi »Kres« ni storil v tem oziru več.)

Da sta našla LZ in DiS pot do kakšnega uredništva ali podobne ustanove na Ruskem kmalu po svojem postanku, bi mogla tudi onadva sporočiti že s svojo vsebino kakor o takratni slovenski književnosti tako o naših takratnih in prejšnjih kulturnih razmerah. Toda to se ni zgodilo. Vemo, da je imela Imperatorska Akademija v Petrogradu na mejniku našega stoletja le zadnja dva letnika LZ (1898 in 1899; če ne celo 1899 in 1900). S tem Korševim sporočilom Prijatelju moremo torej dejati, da prejšnjih letnikov ni bilo niti kje v Moskvi, niti v Petrogradu, sicer bi jih Korš gotovo poiskal, ko pa mu je šlo za vsak drobec iz Prešernovega življenja, ki jih v LZ ni bilo malo.

O kakšni sledi DiSa na Ruskem do tega leta ne govori nobeno poročilo. Pač pa sta dve dejstvi, ki posredno pričata, da ga ni bilo; niti prvega letnika (1888), niti zadnjega letnika preteklega stoletja. V prvem beremo točno poročilo o kraju in času Levstikove smrti z življenjepisom Laščana,³⁶ v zadnjem pa spomin k petdesetletnici smrti dr. Jerneja Levičnika,³⁷ z opisom življenja in kulturnega dela tega sotrudnika Čbelice. Niti prvi, niti drugi vir pa ni znan Koršu, ker sprašuje Prijatelja v pismu z dne 2./15. sept. 1900: Kdo sta bila Lesničnik in Levičnik... in kako so peli? Al še živi Levstik? opominjam ga v uvodu, govoreč ob izdaji 1866. l., al kakor se ume, ne zelo hvalno...

Tako je ostala tema listoma v zvezi z našim vprašanjem, koliko in kako so bili Rusi o nas poučeni do začetka našega stoletja, prav za prav le vloga poročevalca za slovenske bralce o tem, kaj za Slovence pomembnega se je na Ruskem zgodilo. Kakor je gotovo, da je imelo to dejstvo v sodobnosti pač le pomen v domačih mejah, tako pa je tudi jasno, da ni bilo za potomce brez pomena: danes so nam taki drobci sicer površno, a vendar dobrodošlo gradivo; posebno še, če pomislimo, da je skoraj edino te vrste, kar ga je dostopnega.

Tukaj je treba omeniti, da je v LZ več takih zapiskov kakor pa v DiS; saj ne najdemo v DiS za ves ta čas nič drugega kot leta 1892. poročilo o »Slovanski muzi« Umanova Kaplunškega, izšli takrat v Petrogradu, kjer sta dobila poleg drugih slovanskih pesnikov prostora v prevodih tudi dva Slovenca: Prešeren z eno pesmijo in Gregorčič s šestimi. DiS bi utegnilo zagovarjati dejstvo, da so se izvršili dogodki kakor Gerbeljeva izdaja Antologije slovanskih pesnikov (1871) ali članek Nagliča iz Zagreba o Prešernu in njega poezijah v »Moskauer deutsche Zeitung« istega leta že pred njega ustanovitvijo; vendar pa je

treba pripomniti, da sta bila oba dogodka tudi pred ustanovitvijo LZa, ki pa je vendar oba zapisal. Je še drug moment, ki bi mogel razjasniti molk DiSa; ta namreč, da je LZ imel priliko povečati število takih svojih drobcev s pismi, kakršno je bilo v letu 1885. Jagičevo sporočilo, da je videl pri Koršu »nekoliko svojeručno napisanih listkov, na katerih so bili prevodi 3—4 pesmi iz Prešerna«,³⁸ ali v letu 1890. Murkova novica, da ima Korš »skoro že vsega Prešerna preloženega v rokopisu« in da je »Sonetni venec že natisnjen v sedmi knjigi Ruske Mysli«. — Kakor vidimo, sta oba lista imela sporočati o Slovencem pomembnih dogodkih na Ruskem prav za prav le v zvezi s Prešernom. Ni pozabiti, da je smatral LZ že od začetka za dolžnost, objaviti vse, kar je bilo v zvezi s Prešernom, da pa je DiS sprva, to je do Lampetovih besed o Prešernu-kristjanu, molčal, dasi zopet ni prezreti, kako gostobesedno in hvaležno je pozdravil isti DiS članek in par vrstic prevoda, kar je prispeval Poljak Jan Leciejewski za Ateneum.³⁹

Navedli smo glavne momente, na katere je bilo mogoče opreti naše opazovanje in proučevanje tega, koliko in kako so bili Rusi poučeni o Slovencih do začetka našega stoletja. Videli smo, da so jih malo poznali, dasi so pošiljali svoje potnike po slovanski Evropi; da so se zdaj zdaj navezovali stiki le med posameznimi ruskimi in slovenskimi osebnostmi, dasi so bile med ruskimi in slovenskimi kulturnimi ustanovami celo »zveze književne vzajemnosti«. Dejstvo je, da so mučila na pragu našega stoletja tudi Korša, Rusa, ki je »občeval s Slovenci in se za nje posebno zanimal«, še taka in podobna vprašanja: Vem sicer, kaj so Višnjani, ako ravno ne vem, kje je Višnja (namesto Višnja gora); kaj je Trnovo?... Kaj so »kjer svet' Anton Jezusa varuje«, Tersat in Lušarje?... kaka sveta stvar je v Marijini Celji? (Kakor da je nom. Marijina Celja!) Kaj je Blejski grad?... al' je zdaj na otoku Bohinjskega jezera kaka cerkev? Kje je Šmarna gora? — da ne omenjam prešernoslovnih in kulturnih: Al' se je omožila Julija s pesnikovim zopernikom in, ako je bilo tako, kdaj to se je zgodilo in kdo je bil on?... kako razprtijo je imel Preširen s Kopitarjem in kdaj?»

To dejstvo vsiljuje vprašanje za vzroki, ki so privedli do tega ali bolje: o vzrokih, ki so zavirali tesnejše sodelovanje.

Najprej je treba vedeti, da so bili stiki, ki so jih navezale različne potujoče osebnosti, prav za prav prigodnega značaja in so šli kmalu v pozabo.

Napačno pa ne bo, ako iščemo izhodišča tudi v ruski miselnosti sami, v tisti ruski miselnosti, ki se je zanimala za južne Slovane pač največ le iz političnih razlogov; stališče, ki ji je narekovalo, na drugi strani, naj nikar ne navezuje s Slovani v avstrijskem okviru ožjih stikov. Da je temu tako, kaže neuresničena, sama na sebi zelo ponižna želja Matice Ilirske, sklicati v letu 1861. sestanek slavistov v Varšavi ali v Beogradu z avtorji teh-le vprašanj: zblizanje slovanskih pravopisov; kako uspešno zblizevati slovanske jezike; kateri slovanski jezik določiti za hrbtenico nadaljnjega razvoja slovanskih književnosti.⁴⁰

Matica Ilirska je poslala zavoljo tega tudi petrograjski Akademiji povabilo, naj pošlje odposlanca na ta filološki sestanek. Akademija je poslala vabilo ministrstvu in carju Nikolaju I. in hotela zvedeti preko ruskega poslaništva pri avstrijski vladi, ali je Matica Ilirska za kaj takega pri dunajski vladi pooblaščenca. Šele leto kasneje je prišel z Dunaja Schwarzenbergov odgovor, da Matica

Ilirska take pravice sama od sebe sicer nima, da pa je avstrijska vlada o tej njeni nameri poučena. Knez Širinskij-Šihmatov je takemu odgovoru za carja pripisal: S takim odgovorom avstrijske vlade »otnošenje literarnago občestava Maticy Ilirskoj ne podležit nikakomu daljnjejšemu proizvodstvu«. In car je pripisal kratko: Razuměetsja!

Da! Še v letu 1903. govori Aškerc o »kitajskem zidu« med avstrijsko in rusko pošto in pravi, da iz Japonske lahko dobiš knjigo, iz Moskve in Petrograda pa ne; da v Indijo lahko pošlješ denar po nakaznici, v Rusijo pa ne.

Če dodamo k temu še vpliv Nemcev in Nemk na ruskem dvoru v preteklem stoletju in to, da so dobili Rusi o nas največ informacij preko Nemcev, smo dodali samo še dve dejstvi, ki pač ne govorita v prilog rusko-slovenskim stikom, in ni treba, da bi se ustavljali še posebej ob znamenitem manifestu carja Aleksandra II. z dne 12. aprila 1877, ko je napovedal Turčiji vojno in klical vojake, naj »gredo reševat edinoverske brate na Balkanu« — ne pa morda Slovane in nam je prav za prav Korševu priznanje: »saj veste, da Rusi, ako ravno imamo dobre slaviste, toda sploh ne posebno maramo za slovanske literature« ... le odraz takega in podobnega razpoloženja.⁴¹

Isti zaključki nam morejo v glavnem odgovoriti tudi na vprašanje, zakaj smo bili izmed južnih Slovanov Rusom prav Slovenci najmanj znani, zakaj so prav nas najraje pozabljali ali pa nas prištevali kar k Srbom. Vendar pa je treba tukaj dodati še, da so bila prva poznanstva iz romantične dobe predvsem poznanstva na podlagi narodnega blaga, narodne pesmi — tistega sredstva, s katerim je Vuk svoj čas vzhital ne samo slovanski, ampak tudi izvenslovanski svet, kakor tudi ne smemo zamolčati, da je bila dubrovniška književnost drugi moment, ki je utegnil pritegniti pažnjo Rusov nase. Če niso poznali Rusi tega dvojega iz lastnih stikov, so se pa mogli poučiti iz ne majhnega števila knjig, kakor o dubrovniški literaturi, tako o srbski in hrvatski kulturi; saj je mogel že Pypin v prvi izdaji svoje zgodovine navesti vire, kakor: Kukuljević, Monumenta Istorica, Zagreb 1863; Appendini, Grammatica della lingua illirica, Ragusa 1808; Appendini, Notizie storico-critiche sulle autichità storia e letteratura dei Ragussi. Ragusa 1802; Galleria dei Ragusei illustri, Ragusa 1841; Mažuranić, Ilirska čitanka, Dunaj 1856; Kukuljević, Stari pesnici hrvatski XV—XVI vjeka, Zagreb 1856—58; Karadžić, Srbski Rečnik, 1818; Miklosich, Monumenta serbia, Wien 1858.

Opombe: ²³ Knjiga je izšla v »Narodni tiskarni« dr. Ljudevita Gaja l. 1863 v Zagrebu. —

²⁴ Macun loči tri dobe v slovenski literaturi: I. doba, za koje je slovenski jezik služio samo za cerkvene iliti od Trubera do Japelja, II. doba, za koje je uz cerkvenu porabu jezik služio za pouku književnikah iliti od Japelja do 1843, III. doba »Novica za koje je jezik stalno postao sredstvom razvitka za sve strane naroda«. — ²⁵ Kolo. God. I; prim. Levčeva mapa, 456. — ²⁶ LZ 1883, 672; prim. še LZ 1884, 446, 564, kjer ponovno opozarja na Pypinovo knjigo in spodbuja k nje naročilu. — ²⁷ LMS 1866, 1. — ²⁸ Slovanski svet V, 34. — ²⁹ tam VII, 206. — ³⁰ tam IV, 318. — ³¹ tam V, 319. — ³² tam VII, 167. — ³³ tam IV, 207. — ³⁴ tam IV, 203. — ³⁵ Njegov program je izražen z verzi: Ti boš pomiril smrtne razprtije // prinesel ljudstvom bratoljubje sveto. Pisma so iz Krakove, Varšave in iz Petrograda; skupno 3. — ³⁶ Več o Sloven- cih, ki so živeli med Rusi, bo povedala korespondenca, ki jo objavim v tej reviji kot do- datek temu pregledu. — ³⁷ LZ 1869: poročilo o XIII. skupščini z dne 11. marca 1869. — ³⁸ DIS I, 71, 89, 105, 115. Začenja: črno zemljo so nasuli na telesne ostanke ... umrl je 16. nov. ... v Ljubljani na Sv. Petra nasipu št. 5. — ³⁹ Prim. DIS 1899: Dr. Jernej Levičnik (sestavil A. Zden- čan). — ⁴⁰ Prim. LZ 1885, kjer je tudi Koršev prevod Kak Vaših zvezd na temnom krugo- zore // O Dioskuri ... — ⁴¹ DIS 1901, 445. — ⁴² pismo z dne 14. marca 1835.

Jože Šmit | Otožnost

Joj, zemljica, kakor tih zaliv
tvoja rjava prst dehti,
meni nekdo pa je jadra razvil
sredi te grenke noči...

Nikdar ne bom sam svoj mornar.
V tujini vse moje poti krvavé.
Nad zeleno domačnostjo rodnih ozar
tuje oči nocoj bedé.

Jože Šmit | Trudnost

Truden zašel sem med njive,
zemlja v zorenju ječi,
misli ko kamni so sive,
v zraku po brinju diši.

V srcu pomlad mi odcveta,
poln sem nezrelih sadov,
cesta je kakor prekleta,
več me ne vodi domov.

Smrekam so cveti odpali,
veter jih zame bo zbral,
tiho me bodo obdali,
sredi med njimi bom spal.

Jože Krivec | Pot navzdol

1.

Februar je bil zelo mrzel. Snega je bilo še čez koleno visoko in na senčnih straneh niso ves dan izginile dolge ledene sveče s streh. Sonce se je le redkokdaj prikazalo izza debelih oblakov, včasih le za kratek čas opoldne. Zvečer je spet še huje pritisnil mraz, kakor bi se hotel za kratke ure toplote kruto maščevati.

V Jelševi vasi je bilo žeganje. Velik praznik za vse: za stare in mlade, hlapce in gospodarje. Zvonovi so ves dan oznanjali praznik in trkali na vrata vaških hiš. V svetešnjih oblekah so se pomikale gruče ljudi po vasi proti cerkvi. Od vseh strani so navreli skupaj, tudi stari, ki jih vso ljubo zimo ni bilo na spregled na cesto ali na vas. Tega dne so se zganili in mladini pokazali, da tudi zanje mora biti v cerkvi še skromen prostor.

Obe vaški gostilni sta bili popoldne polni. Le nekaj je bilo takih, ki so šli slepi in gluhi mimo njih domov. Druge je premotila po končanih večernicah hreščeča harmonika, da so jih zasrbeli podplati in jih je zaščegetalo v grlu. Plesali so in se zalivali s slabim, Bog ve že kolikokrat krščenim vinom. Oglasile so se pesmi, ob vseh mizah je bil krik in vik.

Ko so se mladi naplesali in posrkali plačano pijačo, je družba za družbo počasi odhajala. Na njihova mesta pa so začeli prihajati starejši: kmečke grče, z debelimi, na dolgih ceveh visečimi pipami, s težkimi srebrnimi verižicami, čez telovnik pripetimi, in srebrnimi cesarskimi novci, obešenimi nanje. O, s temi so se kaj radi ponašali! Marsikateri je razpregel suktnjo, jo odgrnil in vtaknil roko v hlačni žep, da so se te srebrne cingljajoče verižice z novci bolj videle. Sedali so za mize, naročali vina, a njihove besede so bile manj žive in manj kričeče. Sosedje so se med seboj pogovarjali o najvažnejših stvareh na kmetijah. Potem so pili, pili...

Gruča starejših fantov je sedela pri mizi v kotu. Pri eni izmed sosednjih miz so ždeli ločeni od ostalih: vaški učitelj z veliko bradavico na čelu, ob njem njegova preko mere odebeljena žena, največji vaški skopuh-trgovec, župan, ki ni poznal cirilice in so mu morali akte, s temi zverženimi črkami napisane, prebrati drugi, in še nekaj takih vaških rodoljubov, ki so se radi vsaj enkrat v letu prištulili k boljšim ljudem. Da so morebiti ves teden rovali po gnoju, to jih ni motilo. Ko jim je vino kri razžarilo in se jim je zapletal že jezik, so govorili glasno, kakor bi se kregali kje v mlinu, kjer neprestano klopotajo kolesa.

Fantje so bili tišji. Svoje skrivnosti so razodevali drug drugemu brez kričanja. Zakaj naj bi vsa gostilna poslušala njihove stvari.

»Ti, kaj pa je s Sterminšekovo Marico? Čul sem nekje, da se ti bo nazadnje le omožila!« je dejal Cebekov Tonč Smolnikovemu. Hotel je

zvedeti, če ta sploh kaj ve o tem. Že nekaj časa se je stvar pletla okrog Marice, ljudje so šušljali vse mogoče stvari in gruntali, kaj neki bo stari Sterminšek z njo počel. Seveda, največ je imela povedati stara Gera, soseska reva, ki je bila že nekaj časa pri Sterminšku in ji v najhujši zimi ni bilo treba od hiše do hiše za kruhom. Ta je spravila včasih nad vse čudne stvari na dan, češ da bo Marica kmalu poročena, da ne bo Smolnikov več lazil za njo. Drugi ljudje pa so vedeli povedati, da je Franc Sterminšek vzel Gero nalašč zato k hiši, da bi mu pomagala s svojim zvitim in priliznjenim jezikom odvrniti Marico od Smolnikovega in jo pridobiti za nekoga, ki ga bo Sterminšek sam izbral zanjo.

Fantje iz domače vasi se niso nič dosti potegovali za Marico, ker ne bi pri njej dosti dosegli. Le Smolnikov je še jemal od nekod toliko poguma.

Njen oče je bil upokojeni orožnik; prejemal je pokojnino. Trikrat se je bil poročil in priženil je precej denarja. Sredi vasi si je postavil nadstropno hišo — edino v vsej vasi — in veliko njiv je nakupil. Take bogatije ni bilo pri nobeni hiši v vasi in na to je bil Sterminšek zelo ponosen. Vedno je naglašal, da bo tisti, ki bo hotel vzeti katero izmed njegovih hčera, moral imeti tudi sam kaj pod palcem.

Smolnikov si je bil kljub temu z Marico dober že skoraj dve leti, o čemer pa je njen oče le malo vedel. Seveda, včasih ju je zasledil kje na poti k maši ali domov, na polju in tu pa tam na večer ob plotu. Odkar je opazil, da se plete med njima nekaj več kot le vsakdanji pogledi in besede, -je Marico pri vsakem opravku zasledoval. Kljub temu sta se vedno znova shajala.

Dolgo je Smolnikov tuhtal, kaj naj Cebekovemu odgovori. Kakor bi ga bil z iglo zbedel, so ga te besede pognale kvišku, le potuhnil se je in skrival svoje razburjenje. Vedno je bil vesel, če je kaj slišal o Marici, ker jo je imel zelo rad, vendar je to vprašanje zdaj zahtevalo težek odgovor. Nastavil je kozarec na usta in se delal, kakor da ne bi bil ničesar slišal. V glavi pa mu je kri razbijala od nemira.

Hotel se je pokazati popolnoma brezбриžnega. Kakor mu ne bi bilo prav nič mar, kaj počne ona. V resnici se je mudil z mislimi vedno le pri njej.

»Naj se! Če drugega dela ne najde, mora početi pač kaj takega,« je dejal kar tjavdan. Takoj se je zavedel svojega neumnega odgovora, ker mu fantje ne bodo verjeli, čeprav hoče z njim na zunaj pokazati, da se zanjo ne boji, ker mu je obljubila zvestobo. Sam je že včasih okleval, ali naj se še poganja zanjo ali ne. Mogoče je res ne bo nikoli dobil. Franc Sterminšek je v prvi vrsti zahteval od ženina denar, šele potem bi mu dal svojo hčer.

Doma so bili Smolnikovi bolj revni: bajta z nekaj ogoni zemlje, ki so jim dajali za silo kruha. Res, da niso živeli v največji revščini, vendar

tudi nikakega izobilja niso bili deležni. Iz dneva v dan so se preživljali, kakor se je dalo. Pridne in delavne roke Smolnikovega so mnogo prislužile. Vsa vas ga je spoštovala kot izvrstnega delavca in kar trgali so se zanj, ko se je na pomlad odprlo delo. Kljub temu je Sterminšek že nekje dejal, da ne bi dal Smolnikovemu nobene hčere, tudi če bi jih imel sto. Na beračijo jih ne bo puščal, dokler bo živel! Če dobi Smolnikov toliko, kot nameni on dati Marici, naj jo potem kar vzame. Drugače pa ne!

»Ali sta čisto narazen?« mu Cebekov ni dal miru. »Vzemi jo!«

O, to si je tudi že Smolnikov večkrat mislil. — Vzel jo bom, pa bo! Njen oče se bo že kako vnesel. — Zdaj pa vidi, da to ne gre tako gladko, kakor si kdo naprej misli. Če nič nimaš, si nič ne moreš pridobiti in ostaneš revež na vseh koncih in krajih. Poznal pa je Sterminška: ta grča se ne bo omeščala. Lahko bi se zgodilo, da Marica sploh nič ne bi dobila, če bi ga kljub očetovi prepovedi vzela. Vendar jo je imel rad in se ni mogel znebiti moreče misli, da bo dobil Marico tisti, ki se bo staremu prismejal s polno mošnjo denarja, pa če jo bo imel kaj rad ali ne. Treba bo samo denarja, potem mu bo stari dal še na vrh in Marica bo njegova. Tolikokrat je že sklenil, da bo vsakomur, ki bi se od kod prideval proti Sterminškovi hiši, prekrižal pot. Maščeval bi se nad njim že zaradi ljubezni, ki živi v njem do Marice. O, on je že ne bo pustil odpejati! Srdil se je, da bi jo mogel nekdo pridobiti le z denarjem in jo odvesti kot kupljeno v svoj dom. On, ki jo ima res rad, bi jo moral pustiti? Pustiti za vedno — — — O, ne! Nikoli!

Imela bo denar! Veliko denarja, ker so bogati. Z njim bo lahko pokrila vse: vse, kar je bilo med njima. Oni, ki bo imel denar, da se bo lahko potegoval zanj, bo prav tako slep. Sam denar ga bo preslepil. Tako si je Smolnikov večkrat to stvar predstavljal, nikakor pa si ni hotel priznati, da bi bilo zanj že vse izgubljeno. Kadar je vrelo v njem, je kar besnel; na zunaj pa je znal to skrbno skrivati.

Krepko je stiskal kozarec. »Kam neki naj bi šel z njo?« je zinil.

»Kam gredo pa drugi? Če ti najdejo streho, bi jo še vidva!«

»To je lahko reči. Le poskusi, boš videl, kako bo!« je odvrnil Smolnikov. »Če si že enkrat vprežen, ne moreš več nazaj!«

Cebekov ga je dregnul v živo s svojimi besedami. Hotel mu je vreči pred oči: se le presneto bojiš starega Sterminška. Fant, že zaradi tvoje strahopetnosti ne bo nič iz tega!

»Menda ne boš pustil, da ti bo šel zdaj drugi z njo! Pred nosom ti jo bo speljal,« pravi Gerjek.

Vedno v neprijetnejši položaj so ga spravljali. Če ga ne bi bilo pred ostalimi sram, bi jo bil najrajši odkuril. Kaj bi rekli potem? Da je strahopetec, bojazljivec, neodločnež, skratka šleva, ne fant! Moral se je obdržati hladnega in potlačiti v sebi neprijetne občutke in nemir, ki se je vedno večal.

Skozi vrata se je zrinila sključena ženska postava z navzven pognano desno ramo. Črn robec ji je odeval glavo in raztrgana hadra, ogrnjena okrog ramen, je bingljala za njo. Preveliki čevlji so ji poskakovali na nogi: usnje se je sfrkočilo od noge, sprednji del ji je zijal navzgor proti sklonjeni glavi. Z rafijo in robovi od kikle je imela zadržena skupaj, zgoraj pa so iz njih kukali vrhovi umazanih cunj, v katere je pred mrazom povila noge, preden je nanje potegnila čevlje. Brez nogavic je capljala okrog. Kako pa! Kdo neki naj ji jih da! Kikla, oguljena, raztrgana, z maščobami in umazanijami napojena, katere zadnji del se je kot rep vlekel za njo, se ji je opletala okrog suhega telesca. Koščene roke so stiskale robato in rogovilasto palico, na katero se je naslanjalo slabotno Gerino telo.

Obstala je pri vratih, nekoliko dvignila glavo, da je njen pogled zajel vse pivce počez, od fantovske mize v enem do mize v drugem kotu. Nekoliko tiše je postalo v tem trenutku: govorica je zastala, še fantje so ostrmeli.

»Sem pridi, sem!« jo je klical Cebekov.

»Ej, tisto pa že, tisto! Sedem res rada!« je zategnila hripavo.

»Na, izlij ga, da nam boš laže kaj povedala. Vem, da ne daš rada besede iz sebe, če ti človek jezika ne namaže! Izprazni ga!« ji je ponudil Gerjek poln kozarec.

Nič ni pomišljala, kar steklo je v njo rumeno vino in oči so se ji pri tem čudno zasvetile. Zgrbljen in razoran obraz je skremžila, za trenutek zamižala, potem pa zahripala:

»U-u-u-u! To je pa kisló! Nič te ne ogreje!«

»Bi goltnila rajši žganjice?« jo je vprašal Gerjek. »Vem, da imaš rada hude kapljice!« je dodal.

Pomežiknil je gostilničarju: »Merico hude!«

Gera je naslonila svoje koščeno telo na klop ob steni. Strmela je v tla, naslonjena na svojo leseno spremljevalko. Po fantih se ni ozrla, čeprav je vsa miza strmela v njo.

Okrog sedem križev je nosila na svoji grbi. Poročena je bila nekoč, imela je tri otroke. Mož je pred dolgimi leti odšel v Ameriko, da bi zaslužil zlatega denarja, s katerim bi si na stare dni postavila svojo bajto. Svojo bajto, svoj kotiček po toliko letih potikanja pod tujimi strehami. Doživela bi nekaj lepih uric življenja na stare dni, da je ne bi metali še na pol umirajočo na cesto.

»Ko bom dovolj zaslužil za malo hišico, se bom vrnil. Dosti niti ne rabiva, le toliko, da bova na svojem — —« je dejal, preden je odšel.

Leta so hitela. Gera je živela v sladkem pričakovanju, da se bo prihodnje leto mož prav gotovo vrnil z zlatim denarjem. O, tedaj bo lepo! Ko bo vstala hiša iz tal, tedaj bo lahko tudi onim, ki so ji prej pili moči in jo metali čez prag, kadar se je prikazala s kako prošnjo, obrnila hrbet.

Ta leta pa so se vlekla. Sprva so pogosto prihajala pisma, nalepljena s tujimi znamkami, počasi so postajala redkejša in nekoč jih ni bilo več. Tedaj si je Gera mislila: zdaj bo prav gotovo kmalu prišel sam, ker ne piše več. Hoče me presenetiti s svojim prihodom. Ej, prišel bo, se je veselila.

Starost je trkala na njeno čelo in moči so ji pešale. Njega, ki ga je tako nestrpno pričakovala, ni hotelo biti od nikoder. Ne, od nikoder!

Vsi trije otroci so se porazgubili v svet: prvi je odšel na Holandsko v rudnike, hči se je poročila z nekim posvetnjakom in izginila z njim, sama ne ve kam, najmlajši, od katerega je upala še največ pomoči, se je najbolj izpridil in se preživljal s tatvinami in ropi. Pred leti ji je nekdo pomolil časopis pred oči, kjer je videla njegovo sliko. Prebral ji je na dolgo opisane zločine, umore. Bog ve, kje se sedaj pokori za svoje grehe, si je mislila in vest jo je grizla, če se je spomnila na vse to. Največ krivde je zvrčala na moža, ki se ni vrnil z denarjem, kakor ji je to prej obljubil.

Tako je Gera po službah morala prebiti leta, prebroditi svoje življenje. Leta dela za druge, zase niti toliko, da bi se mogla obleči. Že skoraj deset let lazi od hiše do hiše po soseski in je kruh, ki ji ga milostno dajejo iz rok.

Zdaj govori in potegne z vsakomer, ki ji kupi kozarček žgoče žganjice. Suhi prsti so se ji oklenili kozarčka z žganjico.

»Eeeej! Ta pa ta! To je prava pijača!« je vzkliknila, ko jo je srknila.

»Kaj delajo stari Sterminšek?« jo je Gerjek pobaral.

»Ej, danes imajo gospoda v gosteh! Maričin je prišel.«

Vsa miza je osupnila, kakor bi odrevenela. Smolnikovemu je skoraj zaprlo sapo. Kot bi ga z iglo zbodel, se je za spoznanje dvignil, nato pa izbuljil oči v Gero. Kaj pravi? Maričin je prišel, si je sam na tihem prigovarjal. Je torej le res, da jo hoče omožiti? Ne! Gera se laže. Njej ni verjeti!

»Ej, da vam rečem: so že tak gospod, da bi jih bilo treba z lučjo iskati. Tako dober! Meni so takoj vsuli drobiža v roko, ko so me zagledali.«

»Kakšen pa je? Daj, povej nam, kakšen je?« so silili v njo.

Smolnikovemu bi bilo mnogo ljubše, če sploh ne bi bila več odprla ust in ne bi zinila nobene besede o tem. Krčevito je stiskal kozarček in pil v pogostih požirkih.

»Ej, gospod! Velik gospod! Z motorjem so se pripeljali. Tako dober gospod! In bogati so: gostilno imajo, velike hrame in mnogo zemlje. Marica bo še srečna. Ej, jaz ji privoščim srečo iz vsega srca. Gospodu Sterminšku tudi želim srečo, ker so z mano tako dobri in usmiljeni! Že več kot štirinajst dni sem pri njih brez vsakega dela, pa mi dajejo jesti in streho. Oni so res dobri!« je hripala in namakala usta v žganjico.

»Kje je zdaj tisti gospod? Pri Sterminšku?« je pobaral Cebekov.

»Ej, kje pa! Sedijo, jejo in pijejo!«

»Tebe niso nič povabili zraven?« jo je eden podražil.

»Kaj bi z mano tam zraven? Sem zadovoljna, če dobim košček črnega kruha.«

»A Marica bo kar privolila v to?« jo je Gerjek prijel.

»Kdo pa ne bi! Takih prilik ne nosi pes na repu! Kaj naj počne s Smolnikom? Suh je ko oskubljena gos, še kruha ji ne bi imel s čim kupiti!«

Fantje so se spogledali.

Smolnikovega je kri zalila čez in čez. Zašumelo mu je v glavi. Rad bi bil planil nanjo in jo s krepkimi pestmi pobil na tla. Kaj vendar govori? Tisti hudičev drobiž, ki ji ga je vsul oni v pest, jo je vso zmešal in zdaj bi govorila do sodnega dne zanj, če bi mogla.

»Takega bi se vsaka oklenila, ko bi ga le kje iztaknila! Pomislite: gostilna, lepi veliki hrami, zemlja in še denar, tega ni kar tako vsak dan na izbiro. — Naj se ga kar oklene, sem rekla Marici!«

»Koliko boš dobila za ta svoj posel?« jo je Cebekov pobaral.

»Za kak posel neki?«

»No, za to, da ju boš skupaj spravila. Saj ga menda Marica ne mara. Morala si boš dosti prizadevati, preden bo kak uspeh. Njen je vendar Smolnikov!«

»Ej, kaj Smolnikov! Kaj bi le s to trsko ubogo in suho! Še kruha nimajo doma. Kaj bi se le-ta štulil k Marici!« ga je zavrnila.

»Ti! Ti! Baba prekleta!« je takoj vzrožil Smolnikov nad njo. »Tako mi ne boš govorila! Sem ti od kdaj kaj dolžen? Govori!«

Gera je nekoliko privzdignila glavo in ošvrknila z očmi vse omizje. Šele zdaj je opazila Smolnikovega, ki je krilil z rokama sredi mize in divje buljil v njo. Hotel je zgrabiti kozarec in ji ga zagnati v glavo, pa ga je Gerjek komaj pravočasno prijel za roko.

»Ej, nisem tako hudo mislila! Kaj bi: beseda mi je zletela prehitro z jezika. Nič ji nisem prigovarjala. Mene ne briga, kako bo storila. — Ej, malo sem že pijana. Pila sem in ne vem, kaj govorim!« se je opravičevala in se brž dvignila.

»Da mi molčiš ko grob, drugače ti polomim kosti, da te bodo prej odnesli k fari, kot bi bil tvoj čas. Sam Bog ti pomagaj, če zvem, da si ji o tem spregovorila le eno samo besedo!« ji je grozil in divje stiskal pesti.

»Ej, ne bom! Ne! Nikomur ne želim nič slabega,« je zatrjevala.

Pomaknila se je proti vratom, opiraje se na palico. Njena grba ji je štrlela izpod hadre in viseči rep kikle se ji je opletal med gole noge.

»Hvala vam za pijačo! Bog vam povrni!« je zahreščala nazadnje.

Smolnikov je z žarečimi očmi strmel za njo. Skesal se je že, da je ni pograbil za goltanec in jo treščil ob klop. — »Ti baba, stara! Tak posel opravljaš!« — je skozi zobe zasikal.

V tem trenutku so se vrata na stežaj odprla, kakor bi se namenila procesija ljudi vstopiti. Mrak je bil že nekoliko in med vrati je bilo še temneje. Visoka in široka postava je stala med podboji, s kapo iz ovčje kože na glavi in oblečena v debelo podloženo zimsko suknjo. Svoje oči je pasla po ljudeh za mizami. Ni se premaknila ne naprej ne nazaj.

V kotu je vstal učitelj z bradavico na obrazu in se mu priklanjal.

»Dober večer, gospod Sterminšek! Le kar bliže! K nam pridite!« ga je vabil in mu mahal z rokami.

Ta je še malo postal. Nato je pomignil v vežo in takoj za njim je vstopil še neki tuj možak srednjih let. Usnjena suknja mu je ohlapno visela na telesu, šoferska kapa čez ušesa mu je stiskala precej veliko glavo. Njegovi nekoliko plahi pogledi so v polmraku mežikali. Rahlo je stopal za Sterminšekom, kakor bi se bal teh ljudi, ki so ju tako prijazno vabili k sebi.

»Dober večer! Dober večer!« jih je Sterminšek pozdravljal zaporedoma: učitelja, njegovo debelušasto ženo, suhega in skopega trgovca, na pol pijanega župana in po vrsti ostale, okrog miz sedeče, tako mežnarja in cerkvene pevce.

»Prisedite, gospod Sterminšek! Izvolite!« mu je pokazal učitelj mesto poleg sebe.

»Ampak nisem sam! Kakor vidite, imam s seboj še tega gospoda,« je pokazal na tujca, ki je obstal ob mizi tih, kot bi mu zavezali jezik.

»Mogoče kak vaš bodoči zet, gospod Sterminšek?« je planil vmes trgovec.

»Na srečo ste uganili! Moj bodoči zet, Maričin mož!« je ponosno in poln veselja potrdil Sterminšek.

Vsa miza je z nizkim mrmrajočim glasom sprejela te besede. »A, tako! Tako!« so govorili vsevprek.

»Niste izbrali slabega!« je zakokodajsala učiteljeva žena. Milo je pogledala z očmi, vtopljenimi v zavaljen obraz, tujca in se mu sladko nasmehnila.

»Tudi za oba bo dovolj prostora! Kar prisedita!« ju je povabil učitelj in ostali so prikimavali. Vsa vrsta ob zidu se je stisnila, da so naredili dovolj prostora za oba.

Roke so se sklepale: pozdravljali in predstavljali so se.

»Ivan Pečenko!« je tujec povedal svoje ime. Smehljal se mu je razlezel preko rdečih, dobro rejenih lic, izpod usnjene šoferske kape, ki jo je potegnil z glave, so se vsuli črni, kodrasti lasje. Krepko je vsem okoli sedečim stiskal roke.

Omizje je počasi in po vrsti izgovarjalo svoja imena: učitelj Zorko... trgovec Cahler... župan Kukovica... cerkovnik Merčon...

Že sta stala dva čista kozarca na mizi. Učitelj jih je napolnil in takoj so jih dvignili; križem čez mizo je pel kot kristal čist zvenk.

Brž nato je Sterminšek pristopil h Geri, ki je še vedno stala za vrati, uprta na svojo palico ter vsa smehljajoča se gledala proti učiteljevi mizi.

»Imaš svojo merico s sabo?« jo je pobaral.

»Ej, gospod! Imam jo, imam! Brez nje ne grem v gostilno!« je odgovorila in segla pod hadro. Nekje globoko izza nedrij je potegnila stekleničico s širokim vratom, v katerem je tičal papirnat zamašek.

»Na moj račun! Natočite ji najboljšega! Kozarček pa povrh, da ga bo tu izpraznila!« je naročil krčmarju.

»Ej, gospod, kako so dobri! Bodi jim najprisrčnejša zahvala!« so se ji v živem ognju zasvetile oči. Lovila je Sterminšekovo roko, da bi mu jo poljubila.

»Izpij, pa pojdi domov!« ji je zapovedal Sterminšek. Z očmi ji je pomežiknil, ona je prikimala. Odšel je potem nazaj k mizi.

»Bom, dobri gospod! Bom!«

Zagrabila je kozarček in ga v enem dušku izpraznila. Glasno je klokotala žgoča pijača po goltancu. Takoj nato je vtaknila svojo polno merico nazaj v nedrje in že lezla skozi vrata.

»Ju vidiš?« je Cebekov brž dregnil Smolnikovega, ko sta se prišleca pomaknila k mizi.

»Vidim! Vidim to kljuse rejeno!« je ta zblebetal in jeza mu je zavrela, da bi skočil čez mizo k njemu, ga pograbil in odvedel v sneg. Pokazal bi mu, kaj se pravi hoditi v tujo vas mešat štrene domačim fantom. Ne bi se mu več ljubilo priti.

Svojo naglo vzkipelo jezo je potopil v vinu. Misli na Marico so ga krotile. Od druge strani bo moral prijeti: tako si je mislil sam pri sebi. Stopil bo pred Marico in ji povedal jasno in odkrito kot še nikdar prej, da jo ima rad in da brez nje živeti ne bi mogel. Prosil jo bo, naj bo taka kot doslej in naj ga nikdar ne pusti. Vse ji bo storil, povsod ji pomagal, le naj ustvari z njim kotichek tihe družinske sreče in naj z njim deli bremena in veselje življenja. Tako rad jo ima, da bi dal življenje zanjo, če bi bilo treba. Kar koli, le da bi delil z njo srečo!

»He, Svenšek! Štefan na mizo!« je naročil glasno gostilničarju, da se je celo sosednja miza nekoliko spogledala.

»Pijmo, fantje! Nagnimo božjo kapljico!«

Točil je vsem naokrog. Jezik se mu je razvezal, le podrhteval je še nekoliko.

Trčili so in zapeli, da bi pokazali nase:

Ena kupica sladga vinčeca
sem in tja po mizi je privandrala...

Krčmar je sredi sobe na strop obesil petrolejko. Šele zdaj so se razjasnili kotichek, ki so prej bili skoraj čisto v temi. Star križ z raz-

pokanim Kristusom je zrl na učitelja pod sabo, na veliko toplo peč so nametali kup debelih sukenj in klobukov. Oblaki tobakovega dima so plavali pod stropom, dušili petrolejko, da je lahko vztrepetavala. Rumenkasta svetloba se je precejala po obrazih. Kiselkasto vzdušje po vinu je polnilo ves prostor, od slabo priprtih in špranjastih vrat je vlekel mraz. Po umazanem podu so se nabirale mlake snežnice.

»Ga bomo, a?« je Gerjek namignil fantom.

»Na hladno ga spravimo!« je pristavil drugi.

»Kaj na hladno! Rebra mu pretipljimo! Bo vsaj pomnil, kdaj je bil tu na žeganju!« je tretji vzrožil in že stiskal pesti.

Postajali so nemirni. Pohrkavali so in se privzdigovali s trdih klopi. Izlivali so vase polne kozarce pijače, da bi jim razvnela kri. Cepetali so s težko obutvijo na nogah in se obračali proti učiteljevi mizi.

»Kako ga izzvati? Kako začeti?« je spet nekdo vprašal.

»Malenkost! Ne skrbi za to, kar se da najlaže storiti!«

»Čujte, pošteno ga bomo! Pokažemo mu, kaki fantje so v Jelševi vasi!«

»Fantje! Pustite ga! Zaradi mene ga pustite!« je skoraj prosil Smolnikov.

»Ti se ga bojiš? Saprament, čreva mu pogledamo, če le mignel!« je nekdo glasneje govoril.

Od učiteljeve mize se jih je nekaj ozrlo sem in zganilo ob pogledu na odločne fantovske obraze.

»Kar ven z njim!« so se fantje že na pol dvignili.

»Kaj se bo štulil med nas in nam hodil deklina mešat! Nas je pobaral za dovoljenje?« je grozil Cebekov.

»Tako! Nas je kdaj pobaral?« so brundajoče pritrdili ostali.

»Čakajte! Ne tako naglo!« jih je zadrževal Smolnikov. »Stopil bom k Marici in pri njej gotovo več dosegel. Naj mu sama pove, kako stvar stoji! — Ne zdaj, drugič ga bomo, če bi bilo treba. Gotovo bo še prišel, če si bo kaj obetal iz tega! Takrat ga bomo, da bo vse življenje pomnil, kje se je opek!« jih je pregovarjal.

»Eh, kaj drugič! Zdaj ga moramo, ko je pred nami!« so nekateri nevoljno mrmrali in se kar niso hoteli pomiriti. »Ga bomo sami, če ga ti ne maraš!«

»Mogoče bo drugič še lepša prilika. Danes bi kdo rekel, da smo bili pijani in smo ga hoteli nalašč ubiti. Fajmošter bi celo leto na prižnici glodali to stvar!« je Smolnikov dodal.

Nekoliko jim je jeza splahnela. Plačali so, iztočili zadnjo pijačo, nato pa se dvignili.

Krčmar jih je spremljal do vrat. Vas je bila prazna. Modrikast mrak je ležal nad snegom. Za ledenimi šipami oranžasto razsvetljenih oken so sedele družine pri večerji.

»Pojdimo na ujdrč, bomo vrgli karte!« je Cebekov vabil fante pred domom. Nekaj se jih je pobralo z njim, ostali so se raztepli na vse strani domov.

»Lahko noč!« so se pozdravljali in drobili pod nogami zmrzli sneg.

Smolnikov je naglo krenil proti visoki, nadstropni hiši sredi vasi. Marico bi rad čimprej imel pred očmi. O sebi, o svoji ljubezni in o bodočem skupnem domu bi ji govoril. Tako sladke in ginljive bi bile njegove besede, celo oči bi jo prosile, da bi mu obljubila večno zvestobo. — Ukanil bo Sterminška in bogatega Pečenka! Smolnikov, fant iz bajte, jima bo prekrižal načrte. O, ljubezen je trdnejši temelj kot kakršen koli denar ali drugo bogastvo! Če nanjo zidaš, te nobena bremena ne bodo premagala in življenje se ne bo zrušilo! — si je mislil.

Ob plotu je prisluhnil. Marica in Gera sta pri studencu napajali živino. Vse tiho, še živina je nemo sklanjala glave v polno korito.

»Rečem ti, da boš srečna! Če ga boš le mogla dobiti!« je hripala Gera. Skozi špranje v plotu je strmel v temni postavi na dvorišču. Razložil ju je po glasovih.

»Lepi hrami, gostilna, zemlja! Blizu Maribora celo. Jaz ne bi prav nič pomišljala. Kakor nalašč za tebe, Marica! Zgrabi priliko, dokler je še čas! Koliko jih je, ki bi jo rade zgrabile, pa se jim ne ponuja. — Kam hočeš s tem Smolnikom? K njemu v tesno bajto, kjer še sami nimajo prostora se prav obrniti. Ta ni zate!« jo je Gera pregovarjala.

Smolnikovemu je ob plotu tolklo srce v napetosti in razburjenju. Da bi bil to suho ženščino pograbil že v gostilni za grlo in jo stisnil kot psa, si je očital. Kaj neki me je motilo, da nisem tega storil! — A-a-a-a, mu je padlo v glavo: zato je bil stari tako darežljiv in ji je kupil žganjice! Zato ji izkazuje svoje usmiljenje in dobroto!

S krepkimi rokami je stresel plot. Tipal je, kje bi se mogel pognati čezenj in se vreči nad njo. Da bi jo kot psa pobil! Za vse večne čase bi ji zavezal jezik! — Visok plot je bil trden, pod njegovimi prijemi se ni vdala niti ena deska.

Hotel je zakričati in Marico poklicati k sebi. — Tudi tega ni storil.

Živina je mirno odšla nazaj v hlev. Tudi Marica in Gera za njo, da bi jo privezali.

»Dobil jo bom v roke, baburo prifrknjeno! Brez usmiljenja jo strem, jezičnico!« je v razganjajoči jezi mrmral in ji grozil. »Na samem se bova srečala!«

Počasni in trudni koraki so drobili zmrzli sneg proti domu, kjer naj bi se pomiril in potem s treznimi besedami stopil pred Marico.

Mislil si je: ona se gotovo ne bo dala pregovoriti od te priliznjene ženščine, ki bi za merico žganjice še k hudiču samemu najbrž stopila v službo in mu pridobivala duše...

Mesec dni pozneje so dahnile preko zemlje prve pomladne sapice. Bile so še mrzle, vendar so naznanjale prihod pomladi. Sonce je že včasih ves dan toplo sijalo in sneg se je komaj obdržal še kje na najsenčnejših straneh. Ob jarkih na obeh straneh ceste je zelenela že trava in tiščala vsa nežna iz zemlje.

Tedaj sta se nekega sončnega popoldneva na vaški stezi, ki zavije iz vasi na polje in od koder se je videl še Sterminšekov dom, srečala Marica in Smolnikov. Ona je stopala vštric močnih in dobro rejenih konj, ki sta peljala zvrhan voz težkega in mastnega gnoja. On se je že z motiko na rami vračal z njiv. Čim jo je zagledal, še daleč sta bila vsaksebi, jo je takoj spoznal. Visoko prepasana kikla ji je ob vsakem koraku udarjala po golih mečih. Obuta je bila v čevlje z razpokanim in zgrbančenim usnjem; zemlja je bila še premrzla, da bi človek mogel prebiti bos na njej. Prvi hip se mu je zdelo bolje, da bi se ji izognil in krenil po kaki stranski stezi, vendar sta že drug drugega opazila.

Pognal se je z velikimi koraki njej naproti. Vendar ga je nekje na dnu srca skrbelo, kako se bo končalo to srečanje. Skoraj je že malo slutil, da se ga skuša otresti.

Ko sta se srečala, se je ustavil. Tudi ona je pritegnila konja za vajeti in počakala.

»Preveč si jima naložila!« ji je dejal. »Vidiš, da ga komaj peljeta!«

Malo se je vendarle zmedel, ker ni bil na to srečanje pripravljen. Ona je nekoliko zardela v obraz.

»Vso zimo sta le počivala in jedla, zdaj se morata malo pretegniti! Če bi bil za kaj, bi šel z mano in bi mi ga pomagal z voza skidati!«

»Ne vem, če bi to bilo dobro. Bi naju kdo videl, pa se še poročiti ne bi mogla. Kaka škoda bi bila zate!« ji je vrgel v obraz in vzdrltel.

»No! Česa drugega ne najdeš? S tem moraš začeti?« je užaljena dejala in že hotela pognati konja.

»Nisem tako hudo mislil. Vsaka beseda ti je že neprijetna. — Mislim, da se boš tudi poročila, ne? Tako se pač čuje. Ljudje govore, da te je Gera že pregovorila. Čeprav si mi vedno zatrjevala, da me imaš iz srca rada, si šla na lim prilizljivim besedam človeka, ki ga prav nič ne poznaš. Mene si vsaj poznala, če sem že drugače revež!« ji je očital. Njegovo srce pa je jokalo in glas mu je drhtel.

»Sam Bog ve, čemu vališ vso krivdo name! Priznam, da sem te rada imela. Čemu mi to spotikaš? Pokazalo se mi je vse drugače: vidiš, da od same ljubezni ne moreva živeti. Samo ob njej ne raste kruh. Oče ima čisto prav, ko mi vsak dan zatrjuje: ‚Zdaj imaš pravo priliko! Tega vzemi, ki nekaj premore! Stara si tudi že dovolj.‘ — Tudi Gera, ki je okusila dovolj revščine na svetu, mi ve povedati isto.«

»Res ne bi mogla niti malo več čakati?« jo je žalosten spraševal.

»Niti nekaj mesecev, da se mogoče vnesejo ali se kako drugače stvar

izprevrže?« Bilo mu je težko pri srcu, ko mu je sama priznala, da se je že na to pripravila in da bo treba z njim narazen, čeprav je prej vedno z odločnostjo zatrjevala, da tega ne stori za nobeno ceno. Vedno je on na tihem računal, da bosta s trdoglavostjo pripravila njenega očeta, da se bo vdal. Zdaj vidi, da je tudi njo preslepil denar, denar, hrami, gostilna, zemlja, lepe besede, Gerino prigovarjanje in očetovi, za bogastvom stremeči nasveti. Žareč val krvi mu je zaplaval po žilah in skisal se mu je obraz v hudi žalosti. Kakor bi mu kdo srce trgal iz prsi, se mu je zdelo to njeno priznanje.

»Ali res ne bi mogla zavleči te stvari? Mogoče bi se le stvar kako spremenila. Glej, Marica, dve leti sva si bila dobra. Dobro se poznavata drug drugega. Res da nisem bogat kot on, imam pa zato močne roke za delo. Skrbel bom za dom in nosil k njemu, ne od njega. Bog ve, kako bo z njim! Premalo ga poznata ti in oče! — Marica, premisli si in mi povej! Nihče ti ne bo nič mogel, če boš še malo počakala. Dokler še nisi zvezana, vedno lahko storiš, kar hočeš. — Kaj bo potem z mano? Tako rad sem te imel in te še imam!« jo je prosil in žuljil motiko v rokah.

»Ne morem, če še tako prosiš. Oče ne da miru, želi čimprej poroko!« je odločno dejala. »Tudi ti boš prost in si boš izbral, katero boš hotel!«

»Tako je ta stvar? Lepo znate narediti, vi... vi, ki imate denar!« je bruhnilo iz njega.

Molče je sklonila glavo.

Po kratkem molku, ko je v njem zavrela ljubosumnost in razočaranje do vrhunca, ji je še vrgel v obraz: »Stori v božjem imenu! Stori! Le stori, če sama tako hočeš! Lagala si mi. Sleherna tvoja beseda je bila laž! Kot zaslepljen sem ti vse za sveto verjel. Če tudi onemu tako lažeš ali on tebi, si ne obetaj česa dobrega v tem zakonu! Lahko se ti zgodi kot tvoji materi: denar boš prinesla, potem ne boš nič več vredna!«

»Nisem ti nikoli lagala! To pa je njegova stvar... In njega sem dolžna poslušati, ker je moj oče.« Razpotegnila je usta v prisilni nasmeh.

»No, stori, če veš, da ti bo tako bolje! Rekel sem že: stori! Nesi mu svoj denar! Name se ne oziraj več, čeprav se mi zdi, da sem izgubil vse v svojem življenju. Tebe, Marica, tebe sem hotel imeti. Zate sem živel in delal...«

»Nisem sama tega naredila. Oče...« je zaihtela.

Pristopil je bliže k njej.

»Ah, rad te imam in ti privoščim lepo in srečno življenje!« je globoko vzdihnil in vrgel motiko spet na ramo. S težkimi koraki je odšel proti domu in ni videl, kako je ob lesi Sterminšekovega plota slonela grbasta Gera in zrla s posmehom na ustih nanj.

Marica je še precej trenutkov zrla za njim. V srcu se ji je vendar le nekaj zgänilo. O njegovih tožečih besedah je razmišljala, ko sta debela konja hrzala po polju z vozom mastnega gnoja... (Dalje.)

France Prešeren | Ljubezenske prispodobe

1.

Pomlad prihaja; z lok in rek, s planine
zvoni v pozdrav ji vsa narava živa,
pripravljen pevec vsak je, da izliva
najslajše speve v hvalo nje miline.

Le tvoja pesem brez pozdrava mine
pomlád, dobrot jeseni ne razkriva,
bol tožiš le, ki ona je je kriva,
najhujše, vendar sladke bolečine.

Na mirnem jezeru ko v ogledali
zvezdé so, sonce, mesec, ki v noč plove,
nebá obok z drevesi na obali.

Ko vrže pa vihar se čez bregove,
izginejo podobe te v zrkáli
in jezero pokaže le valove.

2.

Kot ta, ki mu je vse stvari njegove
vihar ugrabil, divjajoč v naravi,
ki se iz groba v morski je planjavi
otel na ôtok pust, štrleč v valove,

in ko povzpel se je na vse vrhove,
oprezujoč, kdaj barka se pojavi,
srčno vesel je, ko spozna v daljavi
zastavo ladje, ki k otoku plove —

tàk jaz — ki srd valovja me obdaja,
življenje mi brez tebe je z osati
in trnjem otok pust, kjer piš razsaja —

vesel sem, ko s pogledom, ki iskati
ne neha s strahom te v praznoti kraja —
ujamem trak, ki s slamnika vihrá ti.

Kako ujétnik koprni goreče
 iz težkih vóz v podzemeljski temini
 po žarkem dnevu in neba sinjini,
 po soncu, viru luči plameneče!

Ko pa prestopi prag mrakotne ječe,
 takoj je v hrama nebnega jasnini,
 ne upa vék odpreti v bolečini,
 ves oslepljèn od nenavadne sreče.

Kako zagledal rad oči bi njene,
 to luč, ki v duši mi ko sonce sveti,
 ki v srcu ustvarja dni, noči preméne!

Ko jo uzrem, naproti mi hiteti
 vso v gloriiji kot še nikdar nobene,
 ne drznem si pogleda v njo upreti.

(Liebesgleichnisse)

Poslovenila Dušan Ludvik in Tine Debeljak.

Ivan Čampa | Njiva

Odkar neznani je očak požgal
 v dolinskem kraju gozd, napravil njivo,
 jo rod za rodom je oral marljivo
 in vabil plod iz njenih skopih tal.

Rodila mu je često zgoj osat,
 a ni zavrgla vera je njegova:
 osvajal jo je vsako leto znova,
 ob njej preživljal leto in pomlad.

Tako so se ohranjali rodovi
 v menjavi žalostnih in vedrih dni,
 očete so menjavali sinovi

in njiva vedno je ostala zvesta
 ljubezni, ki jo znoj in žulj rodi,
 bila je hkrati mati in nevesta.

Jože Kastelic | Sovretovi Stari Grki

(Anton Sovrè, Stari Grki. Mohorjeva občna zgodovina II, Celje 1939, 568, 40.)

IV.

Sovretova zgodovina je dosegla, kar je hotela: podala je izobraženemu Slovincu živo podobo stare grške kulture. Poglavlje o bitki pri Salamini je skoraj pripovedna umetnina. Lepo je poglavje o Homerju, zlasti pa poglavje o Aleksandru. Predvsem so dobri politični odstavki, tako pogled na špartanski Kosmos, ocena tiranov, Filipa Makedonskega. Morda najboljši so pregledi gospodarskega življenja — avtorju gre zato še posebna hvala, saj so taka poglavja za vsako zgodovino preizkusni kamen. — Samosvoj slovar in slog pisatelja knjigo še bolj usmerjata v splošno uporabo. Živo opisovanje in samostojno stališče, torej neposrednost, bo knjigo vedno dvigala iz znanstvenega prahu v sodobnost. To je njena neprecenljiva vrednost.

S tako splošno hvalo avtor ne bo zadovoljen. Kajti takó samosvoje in temperamentno pisana knjiga in knjiga, ki obravnava takó samosvojo in izredno snov, pa v marsičem vzbuja ugovore, deloma splošno načelne, deloma podrobne. Morda bo pisatelj še posebej vesel, da mu jih kot prvemu filologu Slovenije izrazim jaz, ki sem bil že v gimnaziji njegov učenec.

Dober pregled vsebine in posebej še pozitivnih novosti knjige daje Trdan, Čas 34 (1939/1940), 295—302. Strokovno oceno pa je objavil B. Saria, Glasnik Muzejskega društva 22 (1941), 83—85. — Sovrè je Grke potegnil z visokega koturna romantične filologije, kjer so še stali, ko jih je opisoval Starè. Storil je to dosledno in z velikim pogumom v smislu pozitivističnega zgodovinopisja. Pokazati je mogel na lepe izsledke, ki so se mu s tem odprli. V tej človeško-prečloveški Grčiji pa so se godile izredne, genialne stvari, ki jim niso kos nobeni historični prijemi. Sovrè te dogodke pozna in grškega duha v knjigi živo poudarja. Potrebno pa bi bilo več: ta duh bi moral biti nosilec zgodovinske dinamike. Pisatelj bi praktično lahko to izvedel v posameznih poglavjih v kulturoslovnih analizah dob ali pa še bolje v začetnem Uvodu, kjer bi nam podal nekak »značaj« grštva in postavil vprašanja o razvoju tega značaja, o njegovem čudovitem rojstvu in o njegovi nesmrtni smrti v Aleksandrovi svetovni državi. — S pisateljevega realističnega stališča, ki vidi v grški zgodovini razvoj od praplemen do Aleksandrovega panhelenstva, izvira njegovo odklonilno naziranje o mestni državi. Polis kot tip države ne spada med temne strani grškega življenja. Točno je, kar trdi Sovrè o zasebnem življenju Grka, resnična je tudi podoba strmoglavega in brezglavega grškega politika. Toda sistem mestne države sam na sebi ni prav nič negativnega, dokler ne preide na osvajanje tuje polis in se pri tem ne izpremeni v centralistično urejeno ozemeljsko državo. V Rimu vidimo tak prehod mesta na osvajanje — in kaj je bil rezultat, kulturoslovno govorjeno? Izredna civilizacija in propad življenjamožne kulture. V renesančni Italiji imamo mestne države — antiki sorodna politična koncepcija, s političnega stališča šibka tvorba, a s kulturoslovnega opažamo prav tu razcvet najizbranejših duhovnih organizmov. Sovretova ocena mestne države se strinja z Burckhardtovo in Belochovo, velja

pa le, kolikor velja relativno stališče, s katere je podana. S stališča kulturnega zgodovinarja pa je polis »zgodovinska življenjska oblika grške države v njeni klasični dobi«, kot pravi Jaeger, in nosilec največjega razvoja in dobi torej lahko ravno nasprotno oceno. — Dobo pred peržanskimi vojskami imenuje Sovrè »prehodno dobo«. Doba arhaičnega grštva, ki ga postavljam v svojem konceptu antike na tako izbrano mesto, v takem naslovu izgubi veljavo. Pri opisovanju likovne umetnosti v arhaični dobi berem stavek: »Samo obrazi so še brez pravega duha«. Taka trditev velja samo s stališča klasične umetnosti in stilnega razvoja do nje. Pojem »arhaičnega« je sicer res močen samo kot korelat pojmu »klasičnega«. Tektonika ene in druge stilne dobe pa izvira tudi iz notranje naperjenosti časa. Zato imajo tudi arhaične umetnine svojega duha; trditi se da celo, da imajo več duha kot ustaljeni klasični vrh. Klasik rabi za izraz svoje bitnosti obširnejšo snov, več snovi, natančnejšo izdelavo podrobnosti — in se izčrpa v formi. Arhaični umetnik vsega tega ne »zna« — če govorimo stilno razvojno, in vsega tega ne »potrebuje« — če govorimo z njegovega avtonomnega stališča. — V helenistični dobi vidi Sovrè šele pravo osnovo današnji kulturi, ker je helenizem spojil Vzhod in grštvo in tako spočel modernega človeka. Helenizem je dal zunanje možnosti za odnose Rima do grštva, dal je tudi tla, na katerih se je razvilo krščanstvo. A prav krščanstvo je po svoji prasnovi nekaj novega, po duhovni usmerjenosti helenizmu tujega; če smem uporabiti za novost, ki zraste sama iz sebe v nasprotju s svetom, v katerega ta novost pride in ga delno posrka vase, besedo iz literarne vede (Gundolf), potem je bilo krščanstvo »pradoživetje«, helenizem pa samo »izobraževalno doživetje«. Poleg tega je pri duhovnem rojstvu modernega človeka, to je Evrope, zlasti važen biološki nosilec tega novega duha — in to so Romani kot produkt zgodnjega srednjega veka in Germani ter Slovani kot ostali dve družini v novi družbi. Tudi tu je bil helenizem samo »izobraževalno doživetje«, samo pomoč avtonomnemu razvoju. Z novimi nosilci zgodovine je nastala nova kultura — iz stare kulture je vzela, kar je rabila, in bo jemala, dokler bo pač živela. Vzela je helenistično kulturo, prvinsko kulturo zgodnjega Rima, civilizacijo poznega Rima in seveda tudi kulturo zgodnjega in klasičnega grštva. A vse te snovi so bile in so še zanjo le »izobraževalno doživetje«, privzem nečesa starega, drznem si celo reči tujega, prevzem in preoblikovanje. Helenizem torej ni »osnova« naše kulture. S tem pa ne zanikam izrednega pomena helenizma kot svetovne kulture na prehodu v rimsko dobo. Prav zato pogrešam izčrpno poglavje o njem kot dostojen zaključek knjige. Vsekakor bo treba poglavje dopolniti v uvodu k rimski zgodovini. — V poglavjih o grškem verstvu pisatelj premalo loči pojem »mitos« od pojma »vera«. Wilamowitz-Moellendorf je že v Heraklu 1889 in prav tako v zadnji knjigi »Vera Helenov« 1931 poudaril bistveno razliko teh dveh pojmov. Vera kot afekt nima z mitom nobene vzročne zveze; šele sekundarno se bajeslovni element prenaša v okvir verovanja. Mitos je v neprestanem razvoju, verovanje pa si moremo misliti le kot statično naperjenost hagiološkega čustvovanja. Bog prebiva v srcu, ne v spremenljivi obliki. Potrebno bi bilo poleg naštevanja bogov pokazati, kako se predstave božanstva v grški kulturi razvijajo ob stalnosti čustvovanja. Samo tu vpliva mitos. Iz prvotnega fetišizma, ki je na grški celini najstarejša dosegljiva verska oblika, se razvije pojem vezanega

ali specialnega božanstva — numen. Rimski bogovi niso nikoli prišli preko te stopnje. Grški verski genij pa je storil korak naprej — numen je postal akcijski bog, akcija pa je lastna samo človeku. Tako je nastopil antropomorfizem bogov. Zdaj so bili možni mitološki vplivi genealogij, herojskih del in vsega človeško-prečloveškega tudi v krogu verstva. Razvoj seveda ni tako suh kot skica; fetiš se umika počasi, različne plasti verskega gledanja se s preseljevanjem mešajo, stari kulturi dobe nove nosilce. Povrh tega je treba vedno računati z velikim nasprotjem indoevropskega vsemirskega božanstva ter egejskega lokalnega boga, ki je vezan na zemljo in rod. V taki luči pa ne moremo več govoriti o Homerju kot viru grškega verstva. Homerski bogovi predstavljajo pozno stopnjo aristokratsko-plemenske vernosti. Predstavili so se v epu tik pred vdorom svežih kmečkih kultov v grško življenje. Gibljejo se na sijajni ploskvi literature, a verske dinamike nimajo več. O Homerju lahko rečemo, da ni bil »verski genij«. — Najtežja naloga za pisatelja je bila seveda pred homerska doba. Kar je danes resnično, se že jutri izkaže za nevzdržno hipotezo. V tej zmedi dobro pravi Kahrstedt v oceni De Sanctisove »Storia dei Greci« (Guomon 16 [1940] 245), da se moramo zavedati, da za kretsko-mikensko dobo ne pišemo zgodovine, ampak zbiramo kamne za bodočo stavbo. Sovrè pa je vendar storil prav, da je v knjigi, ki je namenjena vsemu narodu, dogodke spravil v neko zvezo in šel preko znanstvene skepse. Zelo pa je škoda, da ni v teh poglavjih pritegnil v obravnavo prihoda Grkov z Balkana, torej iz Srbije. Ravno njegova zgodovina bi bila predvsem poklicana za tako delo. Gradiva v izkopinah in tudi literature je že dovolj — treba bi bilo samo napraviti odločilni korak: zvezati grško zgodovino s pozno prazgodovino Evrope. Prav tako bi želeli pri Dionizu Sicilskem več podrobnosti o grških kolonijah v Dalmaciji — ki so iz neprave kolonizacije, ko grštvo ni več imelo velike sile arhaične dobe in so zato hitro propadle — in prav tako pri uvodu v makedonsko dobo več o makedonskem razvoju v južno Srbijo do Stobija—Gradskega in Bylazore—Velesa. — Slovtvena zgodovina je seveda Sovretu zelo blizu. Odlično poglavje o Homerju to dokazuje. Vendar ne morem potrditi, da bi bil Homer »začetek grške kulture in obenem vrh, ki ga ni nikoli več dosegla«. V strogo slovtvenem smislu je »Homer« heterogen produkt dolgotrajnega razvoja, ki ga je zaključil nek genialen pevec. Po svojem duhovnem nastrojenju ni arhaičen, a kakšen je potem? Primitiven ni več, seveda tudi ne klasičen. Kam naj ga postavim v razvoju grške literature — ali na začetek arhaične periode ali na konec predarhaične, mikenske, »kiklopske«? Če se postavim na drugo stališče in potegnem Homerja (mislim tu tudi na vse predstopnje »Homerja«) v mikenski svet, se mi res pojasni preddorsko mišljenje in življenje tega epa, a na drugi strani mi literarna tradicija ne kaže predstopenj, temveč že dovršeno umetnino. Slovtveno-formalno moram Homerja pritegniti na začetek nove dobe, pri tem pa poudariti, da si moram odmisлити zgodovinske silnice dorske selitve kot časovno predhodni pojav Homerja. Epos je doma v Joniji in nima z dorizmom nobenega opravka. Homer je torej samo začetek grške kulture. Njen vrh pa je v literaturi šele zgodnja tragedija. Kajti šele razvoj literarnega izraza in razvoj osebnega doživetja v liriki je dal pogoje za strnjenost in ubranost obojnih prvin v pripovedujoči, neosebni snovi. V ostalih smereh kulturnega življenja, v politični in gospodarski, v versko-

filozofski in v znanstveni Homer tudi ne predstavlja vrha grške kulture. Razvoj navzgor je trajal vsaj še do peržanskih vojn. — Obširno poglavje, v katerem je opisana tragedija, vzbuja več ugovorov. Vsebina tragedije in njenih predstopenj — dionizičnega ditiramba in satirske igre — je bila zmeraj poljuben mitos in ne samo »dela in trpljenje Dioniza«. Tudi zbor, ki v Atenah ni bil kmečki, ampak državen, ni imel za snov samo Dionizovih mitov. V Atene je Dionizov ditiramb prišel šele potem, ko se je »na obratu VII. in VI. stoletja pač že izvedla za bodočnost tako pomembna pritegnitev junaške povesti v bogočastno pesem za Dionysa« (Schmid, Griechische Literatur I, 1 [1929] 632). — Pri Aischylovi Orestiji bi pripomnil, da srečni zaključek Eumenid posega iz čistega mita in iluzije v pravo politično življenje Aten tiste dobe ob bojih za pravice Aeropaga. Literarnemu zgodovinarju pa se tu odpira še veliko bolj strma pot: Kako naj si razlagam spravo v tragediji? »Kralj Oidipus« se konča »tragično«, prav tako »Antigona«; »Herakles« izzveni — po Wilamowitzovih besedah — v popolni harmoniji in hvali na pravo prijateljstvo. Kako »tragično« zaključi svoje tragedije Shakespeare v Macbethu, Kralju Learu, Hamletu, Romeu in Juliji? Kako Goethe izpodnese tragično osnovo »Faustu«, ki je »Eine Tragödie« s prologom, v katerem že vemo, kako se bo tekma med neenakimi silami Boga in Mephistophela odločila, in s koncem, kjer je »Alles Vergängliche — nur ein Gleichnis«? Problem nastanka grške tragedije je Nietzsche nakazal s pomembnim naslovom »Rojstvo tragedije ali :Grštvo in pesimizem«. Mikaven in mnogo obetajoč je tudi zgornji problem, ki izvira iz Gundolfove analize Goethejevega Fausta, a čaka filološke obravnave. — Ob tragediji »Zvezani Prometej« naj bi Sovrè omenil veliko vprašanje, ali je Aischylos res njen avtor ali ne. Tudi jaz sem s Sovretom mnenja, da Prometej ni samo aishilejski, ampak Aishylov. Trenutna raziskovanja so vsa obrnjena v podrobnostne dokaze za pristnost oziroma nepristnost, rezultati pa so prav majhni. Na tej poti tudi ni mogoče priti do nikakega končnega izsledka o pristnosti dela, ker so domnevne razlike premajhne. Če pa se ozremo na analizo snovi in nato duhovne vsebine same, torej na motiviko in tematiko dela, moramo kot prvo postavko priti vsaj do zaključka, da je Prometej klasično delo aishilejske smeri (kljub Schmidu, Griechische Literatur I, 3 [1940] 281—308). Od tu nam pomaga literarna analogija. Ni dveh klasičnih del z enakimi znaki v istem času, ki bi pripadali dvema različnima osebam. Literarna kritika mora tu postopati logično — in priznavati dejstvo, če nima protidokazov. Aishilejsko v dobi »okoli 450« je Aishilovo — tu ni drugega izhoda. — »Baročnih preobložitev nikjer.« Pri Euripidu bi se vendar dalo govoriti, v koliko je nastopil barok zlasti v jeziku in govornem stilu, pa tudi v precej patetični, retorični kompoziciji prizorov. Škoda, da ni Sovrè, ki je za vprašanja v zvezi z jezikovno obleko grških umetnin prvi v Sloveniji, vsaj malo nakazal, v čem se stilno loči epos od lirike ali tragedije in spet tragiki med seboj. Seveda spadajo taka vprašanja prvenstveno v slovstveno zgodovino, a tudi v kulturo. — Iz jezikovnega gradiva bi tudi postali jasnejši Predsokratiki (izraz je Dielsov in je boljši kot jonski filozofi ali podobno). V njihovi filozofiji Sovrè lepo pokaže čudno neskladnost — na eni strani posežejo v osnovne ontološke probleme in tako rekoč ustvarijo filozofijo, na drugi strani pa izražajo vse te spekulacije v obliki mita. Kako si naj razlagamo tako sožitje razsvetljenosti in bajeslovja?

Rešitev pokaže jezikovno gradivo. Mišljenje teh filozofov je šlo na poti logike, jezik pa je bil po sintaksi — saj ni bilo še proze — in slovarju pralogičen, celo predlogičen. Pojem bitja, nebitja, gibanja, misli, besede, snovi, duha in seveda tudi pojem nasprotja med čisto mislijo in simboliko besede je bil za predsokratike komaj postavljen. Zato so sofistiki toliko govorili o jeziku, šele Platon pa je v Krabyly prišel do jasnosti odnosa pojma do njegovega izraza v človeškem govoru. Odlični Kranzov indeks besed (Diels, Die Fragmente der Vorsokratiker III⁵ 1937), ki so jih predsokratiki imeli in rabili, ta izvajanja osvetljuje. — V orisu Demostena je šel Sovrè iz ene skrajnosti v drugo. Demostenes ni bil idealen politik, a tudi ne demagog v smislu kakega Kleona. Podobne sodbe so se izrekale tudi nad Ciceronom, dokler nismo prišli do kolikor toliko pravičnega vrednotenja. Demostenu je bilo mnogo za Atene, o tem ne moremo dvomiti. Res se je tudi posluževal nečednih sredstev v politiki, a Filip je delal isto. Demostenova zamisel mestne države je bila preživeta — v tem leži poleg obsodbe njegove politike tudi veliko tragike. Prav to besedo »Tragödie« rabi Jaeger v delu Demosthenes, Der Staatsmann und sein Werden, 1939, kjer pride do povsem drugih zaključkov kot Sovrè. Glej še Cloché, Revue historique 65, CXC (1940) 44 s.

Ob koncu naj še enkrat poudarim veliko delo, ki ga je Sovrè izvršil. Slovensko zgodovinopisje je dobilo prvo dostojno grško zgodovino. Netočnosti izvirajo bolj z avtorjevega stališča kot iz gradiva samega. V zgodovini pa je tudi osebno stališče zanimivo in v vsaki učinkovito pisani zgodovini neizogibno. Prav ta nedeljena pohvala, da je namreč delo živo in za slovenski narod »izobraževalno doživetje«, naj daje pisatelju veselje do nadaljevanja. Z nestrpnostjo pričakujemo od njega »Rimsko zgodovino«, od pogumne založbe pa vztrajanje na veliki zamisli »Mohorjeve občne zgodovine«.

Založnica je zagrešila dve veliki pomanjkljivosti: priložila ni zemljevidov in uvedla popolnoma nemogoč način ilustracije. Zlasti pri plastiki so take »risane slike« nedopustne. Tako v celi knjigi nimamo niti ene fotografije arhaične plastike v primeri s prav lepimi fotografijami za poznejše dobe. Risba bi bila dopustna le v enem primeru — izvršiti bi jo moral pravi umetnik po naravi. Samo on ima pravico »videti« akropolsko Koro po svoje; če pa se to ne zgodi, mora fotograf plastiko podati čim bolj »plastično«, to je v njeni nadčasovni in vendar natančni monumentalnosti.

Guillhermino Augusto I Romanca

Ko je plima orosila
z belo peno breg peščen,
na obali je s princeso
kockal ljubček njen.

»Gondolir, dragulje stavim, »»Dona, če dobite igro,
ti pa kamen v tale krog!« gondolo vam dam iz rok!««

In princesa brž je vrgla
kocke na peščena tla
in sladkó se nasmejala:

»Moja, moja gondola!«

»»Dona, svoja zlata vesla, »Gondolir, jaz s svoje glave
svoja jadra stavim zdaj!«« diadema dam sijaj!«

In iz belih rok so padle
zlate kocke spet na tla,
ni smejala se princesa —
ob nakit je svoj bilà.

»Gondolir, še zlato žezlo »»Jaz opravo svojo svetlo
stavim zdaj in zaigram!« z mečem viteškim vam dam!««

In iz belih rok zdrčale
zlate kocke so na tla,
gondolirju slepa sreča
se je izneverila.

»»Nimam ladje, nimam meča, »Gondolir, če bi zgubila,
le življenje še imam!«« roko in srce ti dam!«

In iz belih rok zdrčale
zlate kocke so na tla...
Kdo dobil je?... Val odnesel
v lahki ladji je oba...

Poslovenil iz portugalščine Joža Lovrenčič.

Janez Jalen | Zlati cveti

Zelene ozimine in preorane njive, rjavkaste travnike in odganjajoče Zmeje je zjutraj belila slana. V prisojnih legah jo je pobralo prvo sonce. Tudi v osojah ni dolgo obstala. Okrog poldne se je pričel veter poigravati s cvetjem na češnji. Podsončnik je čimdalje bolj zanašal čebele in jim kaj kmalu posušil pašo.

Pod noč je potegnil jug. Zganjal je oblake in zagrinjal z njimi zasnežene vrhove gora. Zarja je ugašala kakor za mračnimi zastori. Drozeg in kos sta se pozno v mrak skušala, kdo ji bo lepše zapel v slovo.

Večer je bil gorak in tih in dokaj svetel. Skozi oblake je tu pa tam pogledala naraščajoča luna. Ponekod so že ugašali luči in legali k pokoju.

Pri Gorjancu je bilo pa vse razsvetljeno. Še raz vogal hiše se je razgledovala žarnica po dvoru in kakor opominjala, naj kdo spravi pod streho brano in plug, da ju ne namoči dež ponoči. Tomaž in Florijan sta pustila vse vnémar. Še konje bi bila skoraj pozabila spreči. Sta bila vsa zbegana. Preveč neutegoma so ju prišli klicat na polje, naj se vrneta domov. Je bil zdravnik nasvetoval, da naj nič več ne čakajo in naj takoj previdijo mamo.

Na male duri, v zatišje na kljuko zidane hiše, svetloba ni segla. Počasi in tiho kakor duh je stopila iz veže Polonca. Pogladi si je z rokami pristrižene in nakodrane lase, sedla na kamenito stopnico, skrila objokan obraz v dlani in zaihtela: »O Bog, o Bog! Mama, naša mama!« Po licih so ji pridrsle solze. Ni si jih otrla. Druga za drugo so kápale na temen predpasnik.

Na poti za hišo so se oglasili pridrževani koraki in pridušeno šepetanje. Polonca je prisluhnila, pa ni mogla razločiti, kateri dve ženski se pomenkujeta. Nekaj ji je reklo, da govorita o mami. O čem naj bi drugem. Rada bi slišala, kako sodita. Vstala je in po prstih odšla vzdolž zidu.

»Sko-vik, sko-vik, sko-vik.«

Polonca se je zdrznila in obstala. Ni bila babjeverna, pa jo je rezek glas nočnega ptiča prav v srce zbodel. Ozrla se je in zagledala skovirja, ki je pravkar sédel na vrh droga elektrovoda. Hkrati je razločno razumela pritajen pogovor na poti:

»Umrta bo. Ji že mrtvaška ptica poje.«

Polonca je spoznala po glasu Novakúljo.

»Nerodno se bo naredilo Gorjančevim,« je pripomnila Kraljéva.

»Tomažu ne bo kazalo drugače, kakor da se oženi. Drugi se bodo pa razšli vsak po svojem.«

Skovir z droga je neslišno odletel in zginil v temi.

»Ne bo se mu tako zelo mudilo. Nekaj let bi že lahko potrpel s teto Jero, čeprav ni kaj prida vajena gospodinjtva. Samó če bi hotel. Bi bilo za vse še najbolje. Razgledali bi se vsak na svojo pravo stran.«

Polonca je vedela, da njena mama Kraljevo ceni kakor razumno in pametno žensko. Kljub temu je sosedo obdolžila sebičnosti. Seveda. Tomaž naj bi čakal, dokler ne odrase njena hči Tončka, potem naj bi pa njo vzel. Res je bila Kraljeva Tončka prikupna mladenka in kar prava za bodočo gospodinjo pri Gorjancu. Polonca jo je doslej rada imela. Nobene vrstnice v vasi ne bolj. Ta trenutek jo je pa zamrzila. Zazdelo se ji je, kakor bi Tončka izpodrivala njeno mamo in ji želela smrti.

»Vse drugače bi bilo, ko bi se Polonca ne šolala,« je zamodrovala Novakulja. »Kaj pripravna je videti in za nobeno delo je ni sram prijeti. Potem bi se nikomur nikamor ne mudilo.«

Netopir je priprhotal čez sleme hiše. Polonca je pa za hip zatrmoglavila, da ostane doma in se poprime gospodinjstva koj po maturi, za katero je celo upala, da je bo oproščena. Pa saj mama ne sme umreti, so se uprle njene misli.

»Morebiti bi bilo res bolj prav, da Gorjanka hčere ni tako visoko šolala. Zemlji je škoda dekliča. Ta bi znala dvigniti domačijo, kamor bi se primožila.«

»Prav vašega Jožeta, tisto koleštro, bi vzela, seveda,« je molče odgovorila Kraljevi Gorjančeva osmošolka in se trdno odločila dovršiti tudi vseučilišče.

Izpod nastrešja se je bil spustil pajek Polonci na roko. Brsnila ga je na tla.

»Jaz pa mislim,« je glasno spregovorila Novakulja, »da se Gorjančevi preveč na zdravnika zanašajo. Z domačimi zdravili naj bi poskusili. Če bi Mina pila srčno moč —«

»Pojdiva jo še enkrat pogledat in ji nasvetujeva.«

»No le,« je koj pristala Novakulja Kraljevi.

Ženski sta odšli okrog vogala na velike duri. Polonca se je zavedala, da bi se morala vrniti prav za prav nazaj v hišo in spregovoriti z obiskovalkama vsaj nekaj besedi. Spodobilo bi se. Pa ni zmogla. Bala se je, da bi nehote izdala svojo nejevoljo zavoljo pogovora, kateremu je bila pravkar prisluškovala. Utegnilo bi biti še bolj narobe. Stopila je iz teme pod napuščem in odšla na pot mimo sadovnjaka, da se sprehodi in pomiri misli.

V mlakužah na Blatih so regljale žabe. Dolge večere jih je včasih poslušala Polonca in se ni naveličala sanjariti. Danes jih skoraj ni slišala. Vse preveč jo je skrbela mama.

Pred leti, ko je umrl oče, hodila je še v domačo šolo, ji je bilo hudo. Jokala je z drugimi vred, najbolj zato, ker je videla mamo vso skrušeno. Čez nekaj tednov se je stepla z dečkom, ki ji je ponagajal, da bo dobila pisanega očeta. Ni strpela, čeprav jo je bilo sram. Morala je vprašati mamo, če se res misli možiti. Mati jo je najprej začudeno pogledala, potem ji pa pojasnila kakor odraslemu človeku: »Čemu nam bo tuj moški pri hiši. Saj znajo fantje že vse sami postoriti. In pridni so tudi. Morebiti

zato,« mama se je smehljala, »da bi tebe odrival, ki si najmlajši otrok in samó ti dekle, in« — mati je pomolčala —. »Kaj bi ti še dlje prikrivala, ko že sama vidiš. Izmed vseh otrok imam tebe najrajši.«

Od tistega časa sta se vsak dan bolj navezovali druga na drugo in sta si sedaj že kakor sestri.

Pri gosposki vili onkraj Blat je hripavo in zamolklo lajal stari pes Hektor.

Polonca si ni mogla več tajiti. Res bi se razšli, kakor se speljejo ptiči iz gnezda. Nič več bi ne imeli pravega doma. Sama bi z doto, ki bi ji pripadla, že nekako doštudirala. Seveda, medicine ne. Če bi pa tudi Florijan in Tine in Tonej hkrati zahtevali svoje deleže, bi Tomaž težko zmogel in domačija bi se zamajala.

»Ne, ne,« je sklenila Polonca roke, »mama nam ne smejo umreti. Saj zavoljo starosti lahko žive še dvajset let in dlje.«

Z nizko sklonjeno glavo je šla Polonca po poti naprej skozi noč in sama ni vedela, kdaj je prispela na ovinek pri križu. Iz razmišljenosti so jo predramili umirjeni koraki. Prestrašila se je. Umakniti se ni mogla več. Kdor koli je, bi mislil, da jo je strah, ali pa bi jo celo obdolžil, da beži, ker jo je zalotil na nepošteni poti.

»Dober večer!«

»Bog daj!« Gorjančeva Polonca se je za hip nasmehnila in pozabila na vse svoje stiske. Srečala je znanca, Tidičevega Janeza, ki se je pred kratkim skozi revščino in pomanjkanje prebil do doktorja vsega zdravljenja. Drug drugega sta se razveselila.

»Janez!«

»O, Polonca!«

Oblaki so se razmaknili. Luna je obsijala belo pot. Mladi doktor, sin železniškega čuvaja, je pogledal v obraz dijakinji z dokaj premožne kmetije na drugem koncu domače župnije. Uro hodá je bilo daleč od čuvajnice do Gorjanca.

»Jokala si, Polonca,« se je začudil. In je ponagajal: »So ti mar po novem življenju duhteče pomladne sape razmajale mir srca?«

»Ne govori norčij, Janez! Mama nam je na smrt zbolela.« Polonci so se spet zalesketale solze v očeh.

»Vaša mama,« se je začudil Janez. »Kaj ji je?«

»Zdravnik je ugotovil težko pljučnico. Boji se, da srce ne bo zdržalo. Saj ni čuda, kar je pretrpela po očetovi smrti. Sama sem jo slišala večkrat zdihovati: ‚Oh, Tonej, Tonej! Zakaj si nas pustil sám!‘ In kasneje, ko je še Franceta ubilo. Trdno je preverjena, da bi ga ne bilo, če bi oče še živel.«

Polonca je hitela pripovedovati Janezu in mu zaupala, kakor bi komaj komu drugemu. Kar nekako odleglo ji je. Ko sta pa dospela vstric domače hiše, se je domislila in je zaprosila, naj bi še on pogledal mamo.

Janezu je bilo nerodno. Zavedal se je svoje neizkušenosti in kar nič ni maral posegati v odredbe pri ljudeh priljubljenega zdravnika. Utegnili bi ga obdolžiti, da se dela učenega. Sodili bi morebiti celo, da hoče koga izpodrivati. Sam sebi bi pa tudi nerad snedel veljavo. Nekaj bo že moral ukreniti, ko ne more odreči Polonci.

Onstran hiše, na dvorišču, je poskočilo žrebe. Kobila je narahlo za-rezgetala. Tomaž je napajal konje. Prej ni utegnil.

Male duri so narahlo zaječale. Tiho, kakor bi šel kropit mrliča, je stopil Janez za Polonco čez prag.

V hiši za mizo sta sedela Florijan in Tine. Časopis je ležal pred njima. Pa nista brala. Ugibala sta, kdaj najprej bi utegnil priti Tonej, kateremu so brzojavili, da mu je mati na smrt zbolela. Oba je skrbelo, če bo še videl mamó živo in pa če ga bodo sploh spustili od vojakov na dopust. Pri postelji so pa stale Novakúlja, Kraljéva in Kleménca. Janez je voščil dober večer, prikimal obema fantoma, ženske je pa mrko pogledal. Razu-mele so. Odmaknile so se in odšle.

»Kje pa hodiš?« je kakor poočitala mati hčeri. »Jaz se ne morem pogovarjati z ženskami, ko —.« Bolnica je hotela še nekaj povedati, pa je samo zaječala. Preveč jo je zbadlo v prsih.

»Novega zdravnika sem vam privedla, mama,« se je opravičevala Polonca, »Vidičevega Janeza.«

Mina je gledala, kakor bi prišleca ne mogla takoj spoznati. Čez čas se je prijazno nasmehnila, kolikor je pač zmogla: »Saj ste res vi, gospod.«

»Nikar me ne vikajte, Gorjančeva mama!« je ugovarjal Janez. »Kar vselej ste mi odrezali kruha, kadar sem pribosopetil k vam.«

Mini se je dobro zdelo: »Res utegneš pravo vdéti, ko se nisi prevzel.«

Florijan in Tine sta odšla. Pri bolnici sta ostala samo Polonca in Janez. Nič več se ni obotavljal in pomišljal. Bila ga je ena sama skrb. Gorjanka se mu je vsa zaupala. Celó mokrega obkladka se ni branila. Napravila sta ga ji otroka, Polonca in Janez.

Še čez polnoč je ostal doktor Vidic pri Gorjancu; dokler ni Mini od-leglo. Preden je odšel, je ostro zabičal, da mora imeti bolnica mir in da naj ne puste žensk postajati okrog postelje. Gorjanka ga je hvaležno pogledala.

Tomaž Janezu ni pustil iti peš domov. Zapregel je koleselj, da ga popelje.

Voz je oddrdral z dvora. Mama pa je poklicala hčer in ji zaupala, da je trdno prepričana, če bi pila še čaj iz korenin srčne moči, bi prav go-tovo ozdravela. Pa da bi morala Polonca zdravilno zel sama nabrati. Po vrh Pečí je je bilo včasih vse zlato nasuto.

»Bom, mama. Koj jutri za dne,« je bila brž voljna hči.

Zunaj se je vlil dež. Mama je kmalu za rožnivenec dolgo zaspala. Polonca pa vso noč ni zatisnila očesa.

Proti jutru se je zjasnilo, bolnici pa je narasla vročina. Pričela je blesti. Venomer je podila hčer od postelje in ji ukazovala, naj že vendar gre nabirat srčne moči in zlatih rož. Dolgo je Polonca ugovarjala in mirila mater. Sredi dopoldneva pa le ni mogla več drugače, kakor da je vzela kopoljo in košarico in odšla v Péči.

Pomladno sonce je sijalo na odcvele kurjice in na zadnje žareče grme resja. Ptiči so peli vsenaokrog. Gorjančeva Polonca pa je šla navkreber proti skalam vsa sključena, kakor bi nosila težak križ na Kalvarijo. Bila je en sam živ vzdih:

»O Bog, o Bog, o Bog! Naša mama! Kaj bo z nami? Naša maaama —!«

Utrujena in prepotena je Polonca sedla pod živozeleno odganjajoč macesen, da se oddahne, preden se spusti po melu navzdol. Skoraj kopáto košarico nakopane srčne moči je postavila predse. Vse polno je je cvetelo še okrog nje. Sonce je na široko odprlo drobne, zlate cvete. Kakor bi bilo nebo razsulo polno perišče najmanjših zvezdic v še vedno mrtvo rjavo travo, se je zdelo Polonci. Čez temne drvošče Zavrhom je narahlo bučal veter. Z Begunjščice so se belili dolgi plazovi snega. Med polji in vasmí in zaraščenimi brežinami se je srebrila Sava. Pa Polonca se ni razgledovala naokrog. Še manj ji je prišlo na misel, da bi se obrnila in pogledala, kako se okrog Triglava pode oblaki. Zamišljeno je opazovala temne korenine, zelene lističe in veneče zlate cvete v košarici pred seboj.

Kamen je padel v grušč. Nehote se je Polonca ozrla za zvokom. Ugleдалa je gamsa, ki je hitel po strmini navzgor. Ni se dolgo čudila drznim skokom. Zastrmela se je v belo skalo, gosto poraslo z najlepše razcvelimi mešenikeljci. Bogata vezenina, široko obrobljena s srebrom, se podobno zlati raz dragocen velikonočni mašni plašč. »Primula auricula,« je glasno spregovorila Polonca latinsko ime in hkrati že vstala, da si od blizu ogleda zlato cvetočo lepotijo.

Za gozdovi na ravnini sredi polja je sonce prečudno jasno osvetlilo mogočno cerkev in zvonik. Polonca se je zastrmela v daljavo. »Brezje«, si je zašepetala. Zazdelo se ji je, kakor bi bilo nebo namignilo, naj nabere dišečega cvetja in naj ga otroško vdano in zaupno ponese na oltar Božje matere, ki je hkrati tudi Mati Slovencev. Trdno je bila preverjena, da potem njena mama ne bo umrla. Vedela je sicer, da oblasti prepovedujejo trgati dokaj redko cvetje, in je prepoved odobravalá. Pa — kadar gre za življenje matere, se morajo umakniti vsi obziri in pomisleki.

Polonca ni hotela skale oropati od Boga dane ji lepote. Odbrala je samo najlepše cvete, jim pridejala nekaj posrebrenih listov in položila oboje v košaro na vrh nabrane srčne moči. In kakor bi se ji čimprej mudilo k Mariji Pomočnici, je Polonca odbrzela po melu navzdol. Pod škokom je prepodila zajca. Ni utegnila gledati za njim.

Sredi Preseka je Polonca obstala in si zastrla z roko oči. Na Rebri, koj za plotom, je ugledala moškega. Ni se motila. Počasi je stopal navkreber doktor Vidic. Polonca se je prestrašila zavoljo mame. Vsa nestrpna je pričela teči.

Janezov obraz je bil zaskrbljeno zamišljen. Mladi zdravnik ni znal prikriti svoje nejevolje. Poočital je Polonci, da bi bilo dokaj bolj prav, če bi se ne ganila od materine postelje, ko vendar lahko vsak čas —. Ni si upal izreči svoje misli do konca.

»Mama ne bodo umrli. V tej košari nosim njih zdravje,« je oporekala Polonca. Nekako skrivnostno je še pristavila: »In v svoji verni duši.«

»Misliš?« je skomizgnil z rameni Janez in pogledal cvetje v košari: »Seveda. Potentilla anserina, peteroprstnik, srčna moč. Ne tajim zdravja iz rož, ne precenjujem ga pa tudi ne.«

Segel je z roko v košaro in vzel iz nje nekaj nakopanih rastlin peteroprstnika in jih pokazal Polonci: »Vprav srčni moči pripisujejo ljudje že od nekdanj izredno zdravilnost. Poglej! Vsaka korenina je kakor odgriznjena. Pravljica ve povedati, da je nevoščljivca zlodja jezilo, ko je srčna moč zdravila kar vse bolezni vprek. Da bi jo uničil in škodoval vernim ljudem, je ponižni cvetlici odgriznil korenino. Srčna moč pa je pognala vse polno drobnih koreninic in ni usahnila. Še naprej živi, zlato cvete in ljudem zdravje deli. Da bi pa zmogla —«

»Ne zanašam se na srčno moč,« je prekinila Polonca Janeza. »Z mešenikeljci izprosim mami zdravje.«

Doktor Vidic je zastrmel. Zaslutil je, kaj bi utegnila namerjati Polonca. Ni ji hotel jemati trdne vere. Kakor rahla slana ob prvem soncu je skopnel njegov sklep, da pripravi čimdalje bolj mu drago dekle na najhujši udarec, na materino smrt. Obmolknil je. Polonca ga je pa narahlo prijela za roko, mu pogledala naravnost v oči in poudarila:

»Razumi vendar. In če svet pade iz tečajev, mati nam ne sme umreti!«

Skoraj molče sta Polonca in Janez prišla nazaj domov h Gorjancu. Bolnici je od trpljenja zastajala sapa. Zdravniška vednost je Janezu govorila, da ne bo zdržala. Polončin obraz mu je pa dopovedoval, da ozdravi.

Bogato po domači zemlji razstresene pomladne lepote je obsevalo božje sonce.

Prostorna cerkev na Brezjah, ki dostikrat ne more sprejeti vseh množic pod svoje visoke oboke, se je na Veliko sredo zdela Gorjančevi Polonci kakor zapuščena domačija. Romarjev iz spodnjih krajev ni bilo. Le nekaj okoličanov je stalo pri spovednicah, nekateri pa so pravkar pristopali in odhajali od obhajilne mize. Tudi Polonca se je uvrstila mednje.

Po obhajilu je Polonca odšla v Marijino kapelico. Na oltarju je na vsaki strani tabernakeljna duhtel šopek mešenikeljcev, srebrno obrob-

ljenih zlatih cvetov, katere si je podvizal na prošnjo Gorjančeve osmošolke tja postaviti brat zakristan. Polonca je pokleknila na kamenito stópico, pa se je morala kmalu ogniti strežniku in očetu Bonaventuri, ki je umerjeno in dostojanstveno s pregrnjenim kelihom v rokah prišel iz zakristije in pristopil k oltarju Brezmadežne, da opravi najsvetejšo daritev.

Polonca se je prekrižala in spet sklenila in dvignila roke in se zazrla v obraz Bogorodici. Hotela je moliti in potožiti Mariji svojo stisko, pa se ni znala domisliti pravih besedi. Njeno mlado telo in prečiščena in z angelskim kruhom poživiljena duša — noben cvet se ne zlata tako lepo — sta se pa čimdalje bolj prelivala v eno samo prošnjo. Ustnice so od časa do časa pridušeno zašepetale: »Mama. Naša mama!«

Po povzdigovanju se je Polonci zazdelo, da je Jezušček z napol prptim levim očesom pomežiknil, pobožal svojo Mater, ji prikimal in kakor rekel: »Vem, kako ti je bilo hudo, ko si me srečala s težkim križem obloženega.« Polonca ni mogla več zadržati solz. Brisala si jih je z belim robcem in ihtela:

»Mati Slovencev, Mati Slovencev, Mati Slovencev prosi za mamó, prosi, prosi za nas!«

Krčevito je sklenila roke in sama ni vedela, kdaj so ji kolena zadržala okrog oltarja.

Nekako umirjena je vstala. Znova se je zagledala v Marijo. Sedaj je bila Polonca voljna dati vse, tudi svoje življenje, samo da ozdravi mamó. Razmišljala in razmišljala je, čemu naj se odreče in kakšne žrtve naj si sama naloži. Zaobljubila se je, da poroma bosa na Brezje, če ne umrje mati.

Polonca se ni utegnila dlje obotavljati. Dokaj pomirjena se je obrnila. Korak ji je zastal. Zagledala je pred sabo doktorja Vidica. Molče sta pokimala drug drugemu.

Polonca je do tal priklonila koleno pred tabernakeljnóm. Prav isto je storil tik poleg nje tudi doktor Vidic.

Pred vrati zunaj cerkve se mladi zdravnik ni mogel več premagati. Ozrl se je naokrog. Nihče ju ni videl. Prijel je narahlo deklee za roko, ji pogledal naravnost v oči in zveneče spregovoril:

»Polonca! Zlati cvet!«

»Janez!«

Ni poteklo pet minut. V jasno jutro se je zapodilo po beli cesti proti vencu gorenjskih gora dvoje koles. Doktor Vidic je pozabil na vse cestne predpise. Vozil je vštric s Polonco prav do njenega doma. Ves čas sta spregovorila samo nekaj potrebnih besedi. Vsega bi si itak ne mogla povedati, pa če bi prevozila vse ceste in pota, ki preprezajo slovensko zemljo.

»Kje sta pa hodila, otroka?« je hotela vedeti Gorjanka.

»Na Brezjah, mamó.«

»Sta kaj molila zame?«

»Sva,« je odgovoril Janez.

»Prav, prav.«

Bolnica je zaprla oči in po dolgem času spet zaspala.

Polonca in Janez sta po prstih odšla iz hiše. Glasno sta spregovorila šele na vrtu pod cvetočo češnjo.

Visoko nad pred par dnevi preorano njivo je žvrgolel škrjanec.

Hitro minejo leta.

Po slovenski zemlji se je razcvetel majnik kakor že davno ne. V sadovnjakih, po dobravah in gozdovih je veselo prepeval zbor ptičev. Znašal je gnezda, da izvali in izredi nov rod.

Pred oltarjem Marije Pomočnice na Brezjah pa je pisatelj F. S. Finžgar pokropil novo poročeni par. Poznal je vso njegovo zgodbo. Ženin, doktor Janez Vidic, mu je izjavil, ko ga je prišel prosit za počast: »Kjer sem vzljubil Polonco v stiskah in bridkosti vso lepo in objokano, od tam jo hočem popeljati v življenje. In pa. Kaj bi silila v profesorstvo, ko je dokaj drugih bolj potrebnih.«

Kakor bi se Finžgar bal, da ga ne premaga ganotje, je odločno stopil izpred oltarja in odšel v zakristijo. Grede se je ozrl na klečalnik. Gorjanka je na njem sklanjala posrebreno glavo na sklenjene roke. Župnik Finžgar je popravil štolo in sam sebi rekel: »Taka je prava slovenska mati.«

Na drugo stran od mame sta pokleknila ženin in nevesta. Polonca ni še pozabila, kako so jo pekle noge, ko je pred leti bosa priromala na Brezje. Vsi trije so molili za zdrav in pošten rod. Raz oltar pa je mežikal Jezušček z levim očesom. Marija pa se jim je dobrohotno smehljala, kakor bi jim hotela reči: »Nič se ne bojte. Saj vas varujem jaz — Mati Slovencev.«

Pepči Marinč | Sence

Dolino najino so zdaj v okvir
usahlih dni stesnile ure mlačne.
Na tehtnico srca roké temačne
polagajo utrujeni večer.

Vonjave davne iz razbite čaše
odhajajoči veter mi razliva.
Med jablanami mrak se plaho skriva,
spomini so prišli od žalne maše.

Po tvojih cestah se minulost plazi,
tresoča šteje ostrih boli zrna.
Zavetja iščem kakor slepa srna.
V odpalem cvetju bela misel gazi.

Giovanni Papini | Italija in Evropa

Pričujoči sestavek je VI. poglavje iz poslednje knjige Giovannina Papinija »Italia mia«. Knjiga in pa zlasti prevedeno poglavje nam zanimivo in značilno priča, kako pojmujejo smisel današnje Italije, njenega nacionalizma ter njenega političnega in duhovnega poslanstva njeni najvidnejši kulturni duhovi. Hkrati je knjiga značilen mejnik v razvoju Papinija, tega morda najprodirnejšega, najbolj samosvojega in nekdanj najupornejšega sodobnega italijanskega literarnega tvorca in misleca. Zaradi te dvojne dokumentarnosti se nam je zdelo umestno, prinesiti v prevodu naslednji sestavek, da obvestimo naše bralce o najnovejšem duhovnem in kulturno-političnem dogajanju v Italiji, o pojmovanju modernega italijanskega »mesijanizma«. — Op. prevajalca.

1.

Zahodna omika je v nevarnosti.

Za njeno rešitev je prej ko vse drugo treba Evropo duhovno in politično zediniti.

Evropo lahko zedini le Italija — in jo bo zedinila Italija.

Zaradi naslednjega:

Prvič: Italija je nekoč že dosegla, za pet stoletij zapored, politično enotnost velikega dela Evrope (Rimsko cesarstvo).

Drugič: Italija je nekoč že dosegla, vsaj za deset stoletij, duhovno zedinjenje velikega dela Evrope. (Krščanstvo pod vodstvom rimske Cerkve.)

Tretjič: Italija je vsako stoletje dajala velike državnike in krmarje ljudstev, več kakor sleherni drugi narod, od Gracchov in od Silla pa do Cavourja in do Mussolinija. Dajala jih je v takem obilju, da jih je lahko posojala tudi tujcem (Gattinara, Mazarin, Alberoni, Buonaparte itd.). Cerkev, ki mora po nujni tudi biti vlada nad ustanovami in ljudmi, to je, biti mora politično telo, je v Italiji dobila večino svojih vladalcev: dovolj bo omeniti med poslednjimi Consalvija, Rampolla in Gasparrija.

Četrtyč: Pozitivna in človeška politična veda, nauk, ki je tudi danes v osredju skoraj vseh premišljanj o umetnosti krmarjenja držav in vladanja nad narodi, se je rodila v Italiji z Macchiavellijem in v Italiji se je razvijala vse do dandanes (Mosca, Pareto itd.).

Petič: Prvi, ki je skušal združiti vse krščanske države v Evropi zoper skupnega sovražnika, je bil italijanski papež (Enea Silvio Piccolomini, papež Pij II., na zboru v Mantovi: 1452). In poslednji, ki je poskusil združiti v enem samem cesarstvu vso Evropo, je bil cesar Italijan (Napoleon Buonaparte, od 1804 do 1814).

Šestič: Italija je bila prva evropska država, ki je po vesoljnem vojnem pretresu znala najti in udejestviti tista načela o redu in oblasti, ki bodo nujno morala navdihovati in izvesti zedinjenje Evrope.

Sedmič: Italija je bila prva država v Evropi, ki se je odločno uprla največjemu razkrajalcu zahodne omike, boljševizmu.

Osmič: Ker se je italijanski duh zmeraj zavedal dolžnosti, da čuti in misli vesoljno, da sprejema evropska ali kar svetovna poslanstva. Cesarji so rimsko državljanstvo dajali najdaljnjim ljudstvom; rimska Cerkev je zmeraj hotela biti katoliška, to je vesoljna; italijanski Preporod se je po naravnem poklicu in po delu naših humanistov ter umetnikov razmahnil v evropski Preporod. Giuseppe Mazzini se je oddolžil temu večnemu italijanskemu snu, ko je dejal, da iti v Rim ali ostati v Rimu ne moreš brez vesoljnostne zamisli.

Devetič: Ker ima italijansko ljudstvo nezmotljiv čut za skladno združevanje nasprotij v duhovnem in državljanskem življenju. Ni na primer ne brezbožniško ne bogovladniško; ne išče izravnanja razredov, pa tudi ne dviga katerega razreda nad druge; ne mara odpraviti zasebne lastnine in pobude, a se vedno bolj upira prevladi in premoči kapitalizma itd. Ta naravna pripravljenost za ravnovesje Italijane kar najbolj usposablja za vodstvo nad narodi z različnimi koristmi in značaji.

Zaradi vsega tega — in ne bilo bi težko dodati še drugih razlogov — se zdi, da je italijansko ljudstvo jasneje od slehernega drugega določeno, da izvede zedinjenje Evrope.

2.

Prvi pomislek: Italija ima danes, posebej v Evropi, nešteto sovražnikov, kakor jih morda izza Hanibalovih časov nikdar ni imela. Kako bo zedinjenje Evrope mogel doseči narod, ki mu nasprotuje tolik del Evrope?

Odgovôri: sovraštvo je zmeraj znamenje moči in veličine pri sovraženem. Majhne in šibke zaničujejo ali pozabljuje, sovražijo jih nikoli.

Spominjaj se, da so sužnji zmeraj sklepali zaveze zoper pričujoče ali zoper morebitne gospodarje.

Dodaj, da nehvaležnost ni le napaka posameznikov, temveč tudi narodov. Evropa ima velikanske in stoletne dolgé do Italije. In obdarovanec, ki se ne more ali ne mara oddolžiti, le prerad konča s tem, da dobrotnika »ne more prenašati«: sovraštvo je včasih satanska oblika hvaležnosti.

Dodaj naposled, da Italija nekaj let sém izvaja evropsko (ter svetovno in cesarstveno) politiko, kakor je druge čase ni mogla in si je ni upala. Ta politika je vzdignila zoper njo velike, ljubosumne, ter male, nezaupljive, sile.

Anglijo je večina evropskih narodov sovražila stoletje in čez — med njimi Francija do 1911 — in prav tisto stoletje, ko se je oblikovalo in krepilo angleško cesarstvo. Danes to sovraštvo noro posnemajo, a ne vem, v koliko bi bilo prav, če bi se Angleži tega veselili.

3.

Drugi pomislek: Čeprav je Italija zdaj bolj obljudena in mogočnejša, kakor pa je bila pred petdesetimi ali pred tridesetimi leti, je le vse kaj drugega prej kakor pa najobsežnejša, najbogatejša in najbolj oborožena dežela v Evropi: s kakšnimi silami in sredstvi bo mogla doseči zedinjenje celine?

Zgodovina odgovarja: Rim je bil majhno mesto in gospodar tesnega ter siromašnega ozemlja, pa je le sam zedinil vso Italijo. Stara Grčija je dobila zedinjenje po Macedoniji, ki je pred kraljem Filipom bila med najsiromašnejšimi in najbolj zaničevanimi pokrajinami na polotoku.

Sodobna Italija se je združila okoli malega Piemonta; krščanska Španija po stari Kastiliji; Nemčija poglavitno po zasluženju Prusije; Jugoslavija zaradi trmaste volje Srbov; Rusija po volji velikega vojvodstva Moskovskega.

Zedinjenost velikih držav je vedno delo katere najmanjših dežela, ki jo sestavljajo, dežele, ki pa je zdravejša, gorečnejša in daljnovidnejša mimo drugih.

Bohotne in bogate, site in napihnjene dežele so iz narave boječe in lene; le mršavi in potrebni narodi se zaganjajo v nevarnost in si znajo zastavljati ter izpolniti naloge, ki se v ampastim modrijanom zde obupne.

Taisti modrijani bi morali vedeti in pomniti, da ni bogastvo le antracit in jeklo in da niso sila le križarke in topovi. So duhovna bogastva (vroča vera, prožen um) in moralne sile (rednost, življenjski zagon, prezir smrti), ki pri odločilnih poskusih štejejo dokaj več od brodovij in od zlatih zalog.

Dodaj naposled, da bo za prve čase dovolj zediniti Evropo, ki je zares evropska, s tem, da se zaradi tega izključita iz nje Britansko cesarstvo — ki je po devetih desetinah zunaj Evrope — in Sovjetska zveza, ki je po zemljepisju in po duševnosti prej azijska kakor evropska.

Zatorej ni nemogoče, niti neverjetno, niti nezanesljivo, da bi potrebno zedinjenje Evrope izvedel narod, ki se oddaljenim zdi manj močan in manj bogat kakor drugi.

4.

Tretji pomislek: Italija je le izpred kratka politično zedinjena; kako si prav ona, ki je predzadnja stopila med evropske narode, more domišljati, da jih bo spravila do zedinjenja?

Prav res je, da je italijansko zedinjenje od včeraj, celo od danes. Večina meni, da sega naša politična edinost do leta '60 ali '70, ozemeljsko zedinjenje pa smo dejansko dosegli šele 1918 in 1920. Če pa gre za duhovno edinost, ki ni nič manj pomembna, se je začela v letu '48, napredovala pa za velik korak v letu 1915 in je bila dopolnjena komaj v letu 1936.

Zaradi tega italijansko ljudstvo bolj od vseh drugih čuti in ceni blagor in nujnost širšega zedinjenja; bolj od drugih je po zadnjih skušnjah in po tisočletnih izročilih pripravljeno, da dela zanj v upanju na uspeh.

5.

Četrty pomislek: Italija je imperialistična država, ženeta jo napuh in pohlep, pa torej ne more biti sposobna, da bi dopolnila delo, ki zahteva požrtvovalnosti, nesebičnosti, zmernosti in duha pravičnosti.

Italija lahko odgovarja, da si ni nikdar lastila bajke judovskega porekla o izvoljenem ljudstvu, ki mu je odločeno, da gospoduje svetu. Italijani vedo, da ima sleherni narod v razvoju omike svoj čas in v zgodovini sveta lastno poslanstvo, ponižno ali visoko.

Trditev, da ima italijanski narod več čuta za vesoljnost in več političnega daru kakor drugi, ni ošabna tlapnja, temveč resnica, ki jo vidijo in priznavajo tudi tujci. Drugi narodi imajo koristne ter občudovanja vredne sposobnosti in poklice, kdor pa se ozre na zgodovino omike, bo moral izpovedati, da ima le italijanski narod vse sposobnosti, praktične in mistične, kontemplativne in ustvarjalne.

Ne napuh ne lakomnost ne moreta gnati Italije k zedinjevanju Evrope, k utrudljivemu, dragemu, nevarnemu in tveganemu poslu, zakaj gre za zedinjenje, ne za posest Evrope. Gre torej zato, da služimo skupnemu blagru, da žrtvujemo morda za stoletja svoj pokoj, da delamo za manj ročne in manj pridne, da sprejemamo najtežavnejše odgovornosti; v eni besedi: da vladamo, ne izkoriščamo. Tisti, ki zavidajo ali zasramujejo vladarje narodov, ne vedo, da je politična moč bolj žrtev kakor opojnost, bolj trud ko plačilo, potrpežljiva služba v dobro mnogih bolj kakor izbruh strasti po gospodovanju.

Če bi šlo le za lastno korist, bi bilo Italiji kaj nápak, da si naprti tako težavno nalogo; ugodno bi ji bilo, da se zmeni z dvema mogočnjakoma ali tremi, ki hočejo zapovedovati na zahodu in na vzhodu, ter od njih izvleči tiste koristi — tvarne in časne — ki bi jih bilo mogoče pričakovati in si jih prisojati.

Če se Italija postavlja na čelo strahotni nalogi zediniti Evropo in rešiti omiko, je zatrdno ne navdihujeta up na korist ali požrešnost, temveč poslušnost klicu junaškega poslanstva.

6.

Peti pomislek: Drugi narodi z manj starodavno in manj slavno, pa potrebam današnjosti in neposredne bodočnosti bolj prilagojeno omiko bi si pri delu za evropsko zedinjenje mogli lastiti večje pravice kakor Italija.

Na to se da najprej odgovoriti, da resničnega in pravega »duha časa« (Zeitgeist) ni: zgodovinske dobe niso zunanje in samosvoje usodnosti, temveč uspeh radovoljnih prizadevanj pri ljudstvih in posameznikih. Včasih je dovolj en človek, da spremeni času barvo in dogodkom smer.

Vsekakor je treba pomniti in ponavljati, da je italijanska omika v svoji tritisočletni zgodovini edina zares vsestranska, celovita in popolna. Hkrati ali pa v različnih dobah, smo imeli vse in vse to v svoji obliki in v prečiščenem načinu. Véliko pesništvo in véliko politiko, véliko slikarstvo in véliko prirodoslovje, véliko glasbo in véliko stavbništvo. Velike svetnike in velike poveljnike, velike bančnike in velike državnike, velike trgovce in velike igralce, velike pomorščake in čez vse velike obrtnike. Domovina vesoljnih duhov je tudi domovina vesoljne omike.

Vse druge dežele so bolj ali manj v pomanjkanju. Angliji manjkata kiparstvo in glasba; Franciji dar za mehanične izume; Rusiji modroslovje; Španiji politični dar in tako naprej. Italiji pa ne manjka nič, prav čisto nič tistega, kar oblikuje veličino in silo človeškega duha.

In vse to je pri Italijanih porazdeljeno s pravično in popolno mero, pri drugih narodih pa je katere sposobnosti čez mero, da prevladuje, zaradi tega je tam neprenehna nevarnost za blodnje in neskladja. Francozi so preveč razumarji; Nemci preveč čeznatureži; Angleži preveč izkustvenjaki; Američani

preveč mladi; Rusom se preveč blede. Pri italijanskem ljudstvu pa niti političnega daru, čeprav prevladuje, nikdar ne razkrajajo sposobnosti, ki ga izpolnjujejo; nikdar ni ta dar sam ob sebi. Naši veliki politiki so bili tudi pesniki in umetniki — kakor Avgust, Lorenzo il Magnifico, Napoleon, Mazzini — ali pa možje molitve in svetniki — kakor Gregor Veliki — ali konec koncev tudi vojskovodje, kakor Cezar, Julij II. ali Emanuel Filibert.

So v Evropi dežele skoraj azijske — kakor Rusija; druge skoraj afriške — kakor Španija; druge skoraj severnjaške — kakor Skandinavija. Italija pa je že iz davnih stoletij sèm jemala od Vzhoda in od Severa, od Afrike in od Azije in je znala blažiti, stapljati in ovladovati najbolj nasprotne si sestavine tako, da je sposobna razumeti in sporazumevati se na Severu kakor na Vzhodu.

Italijanski narod ni samo pleme, temveč nekaj več: omika, kultura, izročilo, duhovni brat slehernemu omikanemu narodu.

Zaradi svoje skladne sestavljenosti more Italija biti, da rečem z besedo sv. Pavla, »vse vsem«. Lahko bo združila Evropo, ker je vsa Evropa že združena v njej, v njeni krvi in v njenem duhu.

7.

Šesti pomislek: Zedinjenje Evrope, ki je, recimo, zaželeno in mogoče, ne bo delo enega samega naroda, samovladnega vodnika, temveč ga bomo dosegli v obliki zaveze ali zveze, katero predupodablja in pripravlja Zveza narodov.

Misel o evropski zvezi sega nazaj do krščanske republike (république chrétienne), po kateri so hrepeneli kralj Henrik IV., Leibniz in W. Penn. V časih razsvetljenstva je Bernardin de Saint-Pierre predlagal evropsko zavezo — s prestolnico v Utrechtu —, romantika Victor Hugo ter Mazzini sta sanjala o Evropskih Zedinjenih državah, danes pa, po vojni, je grof Coudenhove Kalergi predlagal svojo Panevropo (1923). Toda zveznim rešitvam, rešitvam po pogodbah in sporazumih je usojen polom. Stvarno in stalno zedinjenje zahteva višje poveljstvo, neoporečno ter eno vodstvo. Kakor je dokazal Carcopino, je Rimsko cesarstvo bilo prava, vzgledna zveza ljudstev, pa le, ker je nad njo vladala in bdela neosporjena oblast Rima.¹ Zveza narodov sama — ki je razpore v Evropi le zaostri la ter borno životari nekje med pobegom in med polomom — ne bi mogla niti navidez živeti, če ji ne bi vladala skladna angleško-francoska volja.

Preveč izvirnih grehov in preveč vrojenih bolezni ima Zveza narodov. Je stvaritev razsvetljenskega, masonskega, judovskega, protestantskega in demokratskega duha, ki se ne more nič upirati razkrajalnim in gnilobo porajajočim silam komunizma. V Ženevi moreš kvečjemu braniti koristi strokovne zveze »beati possidentes«, ne pa evropske omike in evropske edinosti.

Zveza narodov je preobširna kot težnja in pretesna kot stvarnost. Hotela bi obsegati vse države na svetu, pa nima med udi dveh največjih držav iz Amerike, ne najmogočnejše države iz Azije ter se je postavila zoper dva izmed največjih narodov v Evropi.

¹ »Empire Romain et Europe« v knjigi »Points de vue sur l'Impérialisme Romain«, Paris, Le Divan 1934, str. 259—273.

Kakor Tretja internacionala je tudi Zveza narodov čez mero častihlepna. Danes ne moreš upati na zedinjenje vse zemlje; že zedinjenje Evrope se zdi naloga, ki bi se kar se da težko uresničila. Vsekakor bi zedinjenje, doseženo v znamenju Zveze narodov, privedlo do demokratskega radikalizma, to je, do brezvladja; zedinjenje, dopolnjeno v znamenju komunistične Internacionale, bi vedlo do krvavega suženjstva slovanske in azijske vrste; v obeh primerih do uničenja tiste omike, ki jo Italijani in vsi dobri Evropanci hočejo rešiti.

8.

Sedmi pomislek: Po kakšnih načinih in dejanjih bo mogoče doseči evropsko zedinjenje?

Najzanesljivejša pot bi bilo odkritosrčno in hkratno spreobrnjenje Evropejcev ter njihovih vlad k čustvom miru, bratstva, odpovedi in sloge; pristop k istemu seznamu vrednot, popolno občestvo v isti veri. Nekaj tisoč svetnikov bi v nekaj tisoč letih moglo storiti ta čudež.

Medtem pa je treba urediti in zediniti Evropo, naj velja, kar že; zato je potrebno, da en narod brez strahu sprejme junaško nalogo ter jo dobro ali slabo izpolni do konca. Bo dosti pol stoletja ali nam bo treba stoletje? Nihče ne more povedati, toda dolgost dela ne more motiti naroda, ki šteje že tri tisočletja zgodovine in tri dobe vesoljnega vladanja (Cesarstvo, Cerkev, Preporod).

Ne moremo tu razlagati vzorov in načinov, ki bodo zedinjevalni volji Italije dali uspeha. Za tiste blažene med blaženimi, ki umejo tudi tisto, kar ni bilo povedano, bo dovolj omeniti naslova knjig, ki skupaj tvorita veliki politični priročnik Italije: »De Monarchia« ter »Il Principe«.

Ustvariti Cesarstvo, ki ga je sanjal krščanski duh Dantejev, s pomočjo stvarne skušnje Macchiavelijeve. »De Monarchia« se zdi mrtva stvar, »Il Principe« hudičeva stvar; združeni bosta prinesli življenje snu in smrt satanu. Dantejevsko utvaro bo omogočil prijemljivi macchiavelski pragmatizem; preveč človeški račun Tajnikov bo očistilo in prejasnilo visoko videnje Pesnikovo. »Il Principe« je brez »De Monarchia« preveč pozemeljski; »De Monarchia« je pa brez »Il Principa« jalova in neučinkovita. »Bodite preprosti ko golobi in zviti kakor kače.« Če se bo, po duhu bolj kakor po črki, ravnala po tem in po drugem delu, bo Italija lahko privedla Evropo do edinosti, po kateri kličemo.

9.

Če smo do tu po migljajih orisali bistvo resnice — in hotenje ustvarja resnico — pomislimo na strahotno odgovornost, ki bremeni nas Italijane. Rešitev zahodne omike, ki je v nemajhnem delu delo naših očetov in naše, je poglobitna naša naloga. Kadar Mussolini opominja Italijane, naj čutijo in delajo po cesarstveno, ne misli samo, menim, na Libijo in na Etijopijo: italijansko cesarstvo v Afriki ni drugega kakor okrepitev matere domovine, da bi mogla bolje izpolniti svoje bodoče poslanstvo v Evropi.

Italija je danes kakor oblegana trdnjava, kakor tabor za okopi, kakor poslednji grad tistega, kar je že ustvarilo in bo obnovilo edinost Evrope:

Rimskega miru in Kristusove Cerkve. Nam, našim sinovom, našim vnukom je določen ogromni napor, da rešimo ti sveti ustanovi, pa ne, da ju samo rešimo, temveč da ju nanovo damo Evropi, da ovekovečimo tisto višjo omiko, človeško in božansko, ki jo oni pospešujeta, varujeta in vtelešata.

Naj nas ne plašijo že tolikokrat zavrtnjeni izreki sodnikov z omrznjenimi dušami: častihlepna norost, sanjarije pesnikov!

Dejanja, ki segajo čez povprečnost, se vedno zde meglena slepcem, nedosegljiva kruljevim, nemogoča mrtvoudnim. A pogosto se tista, ki se od daleč zde oblaki za pesnike, spremene, ko poteče čas, v skalovite, strnjene gore.

Dodajamo še nekaj kratkih pripomb, namenjenih mladim Italijanom, ki bodo to knjigo brali.

Pravično poveličevanje domovine, ki navdihuje in polni te strani, ne sme nobenega Italijana, še posebej pa mladih ne, zavesti v greh napuha. Prej mora biti nagib za ponižnost in morda za kesanje.

Najprej so lepote pokrajine ter odlike italijanskega duha že v svojem početju dar božje dobrote, ne pa človeška zasluga. Ljudje so z umetnostjo polepšali zemljo ter so z dobro voljo in prizadevanjem pomnožili talente, zaupane italijanskemu duhu, da so obrodili sadove. Toda ne pozabijo naj, da so pri tem bolj sodelavci kakor ustvarjalci.

Vrh tega je blesk italijanske omike po večini delo dedov in očetov in se moremo z njim postavljati le, če smo ga kaj povečali. Nemarni ter ničemurni dediči nimajo nič pravice misliti, da so oni prižigalci te luči.

Vsak rod ima svojo nalogo. Najprej ohranjati in, če je potrebno, braniti in rešiti tiste duhovne blagre, do katerih je prišel po dedovanju. Potem pa morajo delo nadaljevati, množiti dediščino, spreminjati v stvarnost sanje očetov, nasnivati nove sanje in mite za rodove, ki bodo prišli.

Napoleonski rod je na primer imel za nalogo prerokovati in pripravljati zedinjenje italijanskega ljudstva; rod iz leta '30 poslanstvo, da to zedinjenje s slehernim sredstvom doseže; rod iz leta '60 pa težavno in naporno nalogo, da postavi poslopje nove države ter dá deželi sodobno podobo; rodu iz velike vojne pa je bilo naloženo delo, zdaj srečno privedeno do konca, da dopolni zemljepisno in moralno zedinjenje Italije, da ji zagotovi osvoboditev od preživelih tujih političnih ter gospodarskih služnosti in da nazadnje začne z ustanavljanjem novega cesarstva.

Tudi rod, ki začenja zdaj stopati na zapovedniška mesta, ima svoje dolžnosti in svoje cilje: izmed vsega najprej, da iz Italije naredi delovno in odločujoče oporišče za evropsko zedinjenje, za odvetnico zahodne omike.

In zaradi tega bo dobro spomniti mlade, da se Italija že po sami svoji naravi ne more in ne sme ustaviti pri nacionalizmu. Nacionalizem je v prvih letih tega veka bil potreben, zakonit in svet odgovor na podivjanost časa, na povprečnost vladajočih in gospodujočih razredov, na naskok izravnavajočih ter materialističnih nazorov. Ne pozabimo nikdar, kaj dolguje obnovljena Italija strasti, veri in preroško-opominjevalni stvarnosti Enrica Corradinia.

Danes pa, ko je prebujenje obrodilo sadove, ko je zedinjenje dopolnjeno, ko je neodvisnost skoraj popolna, danes, ko je cesarstvo ustanovljeno, se ne

smemo muditi z ogledovanjem naših meja in s parafrazami »svete sebičnosti«. Šovinizem in ksenofobija nista italijanski besedi.

Italija je, kakor smo videli, velika in občudovanja vredna zlasti, kadar snuje ali prevzema evropska poslanstva, kadar se loteva nalog vesoljnega značaja.

Ljubimo Italijo tudi, ker ima svojo odlično službo pri vodstvu in pri vzgoji človeškega rodu. Služiti Italiji z vso dušo, z vso silo, do žrtve, se pravi naposled služiti evropski in svetovni stvari, vzoru višje omike.

Naša ljubezen do naše zemlje in našega naroda je opravičena tudi v tistih oblikah, ki bi se utegnile zdeti nezmerne in častihlepne, je opravičena po nadnarodni službi Italije. Če večamo duhovno moč Italije, večamo moč tistega božjega orodja, ki je bolj od vseh drugih sodelovalo pri omikanju vse zemlje. Naša ljubezen do Italije je torej ena izmed oblik naše ljubezni do ljudi.

Rod, kateremu pripadam, je izpolnil, čeprav po nekaj napakah, ki so ne- ločljive od človeškega nehanja, svoj delež ter si je vedno prizadeval, da bi obdržal in obnavljal vrednote, ki sestavljajo življenjsko bistvo Italije.

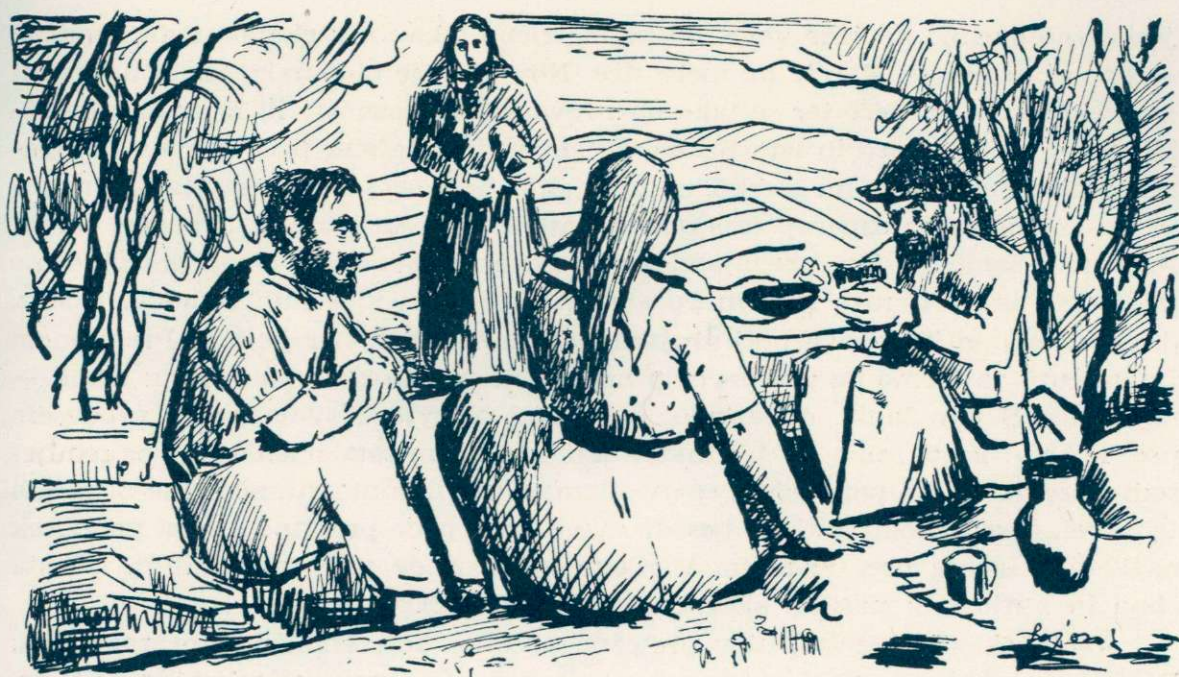
Dolžnost nastopajočega rodu pa je zdaj, da priznava in uteleša preteklost ter vnaprej vidi in zida bodočnost. Ta knjižica si stavi samo nalogo, zbrati v jasni in novi luči spomine, gotovosti, upe starih in mladih Italijanov.

Vi, ki ste se rodili po zadnji odrešilni vojni, ne krenite iz te vrste, ne zavijajte s te poti, ne zapuščajte te matere. To ni kaka gledališka košata ženska z načičkanim klobukom ter z ničvredno kovino namesto dragocene igle v laseh, ni prsata dojnica s spričevali in znamenji, temveč tista mlada in vzravnana Italija, ki gleda s svojih gora na svoja morja, ki je pripravljena nasmehniti se vam kakor starejša sestra ter vas braniti kakor materinska rojnica.

V naši zaljubljeni domišljiji je zares podobna starinskemu in novemu božanstvu, med poganstvom in krščanstvom. Nima vsemogočnosti, toda njeni sinovi so sposobni za sleherno delo človeških rok ter za sleherno ustvarjanje duha. Nima božanske nevednosti, a njeni sinovi so poiskali vse resnice, se razmetavali po vsem vidnem in nevidnem svetu. Nima božanske vsepričujočnosti, toda njeni sinovi so se prikazali na vseh koncih zemlje in še danes žive in delajo po vseh deželah planeta. Nima vesoljne božanske ljubezni, toda njeni sinovi so nosili blagoslov bližnjim in oddaljenim narodom, prijateljskim in sovražnim ter še danes vodijo in izpolnjujejo Kristusovo Cerkev.

Nismo pogani in ne smemo obožavati zemeljskih bogov.

Poslovenil Mirko Javornik.

Književnost

Novy Lili: Temna vrata. Bibliofilska izdaja v 300 numeriranih in 50 neprodajnih recenzijskih izvodih. Pet izvornih lesorezov Božidara Jakca. Pri Akademski založbi, Ljubljana 1941. 4°.

Če listamo v letnikih revije »Sodobnost«, bomo našli več pesmi Lili Novyjeve, ene izmed najboljših slovenskih pesnic. Toda Novyjevo poznamo bolj kot prevajateljico slovenske lirike v nemščino. Spretno in močno je prepesnila Prešernove pesmi s sonetnim vencem in izdala autologijo »Südslawische Frauenlyrik«. S svojimi prevodi in slovensko liriko se je uvrstila med tiste dvojezične literate, ki začenjajo s Prešernom in segajo preko Funtka prav v moderno dobo.

Pri zbirki, izdani od pesnice, bi vsak pričakoval v prvi vrsti nežne izlive ženskega srca ali zasanjane razpoloženske pesmi, prehajajoče v lahek spleen, kot smo jih vajeni pri Vidi Tauferjevi ali pri nekaterih pesnikih, ki se jim je posrečilo vtihotapiti se v žensko dušo in iz njenega razpoloženja ustvariti pesem (Sardenko: Dekliške pesmi). Toda pri Novyjevi vidimo najbolj, kako včasih šepa epiteton »nežni spol«. Pesmi Novyjeve so namreč tako malo ženske, da pri čitanju nimamo občutka, kot bi jih pisale »nežne roke«. Ne moremo se znebiti vtisa, da smo že mnogo sličnega čitali drugod; kajti v njenih pesmih najdemo cvetober sličnih metafor, ki jih je rabil že Prešeren, pa do najbolj zapletenih in izbrušenih, kot jih poznamo pri Župančiču. To razumemo tembolj, ker mora prevajateljsko delo samo na sebi prinesiti v poezijo drobne reminiscence; takih se ne more otresti niti najmočnejši ustvarjalec. Tudi ji njena dvojezičnost narokuje včasih stavek, ki je precej tuj duhu našega jezika. Tako bomo našli

jezikovno nasilno grajene verze, ki pa metrično teko prav gladko, toda ritmično so precej neokorni. Kar se pa mere tiče: Novyjeva je mojstrsko znala uporabiti različne forme in mere ter se tako obvarovala dolgočasnosti, ki navadno spremlja pesmi z isto mero in isto formo. S tem je že izrečena prva glavna komponenta njene poezije: mojstrsko uporabljanje besede, včasih res slabše in površno izbrušene, a zmeraj zasajene v natanko preračunan in izmerjen okvir. Preseneča samo, da ima prevajateljica Prešernovih sonetov v svoji poeziji samo tri sonete in še ti niso grajeni po strogem principu klasičnih sonetov. Dokaz, da je formalno Novyjeva bolj svojska kot marsikak dober pesnik. Pri njenem finem čutu za formo pa presenečajo nepopolne moške rime po vzorcu: domá — navezana. S tem lahko dokažemo, da občuti Novyjeva svoje pesmi predvsem metrično, kajti samo na tak način lahko rima nepoudarjen zlog »na« v besedi »navezana« na poudarjeni »á« v »domá«. Če bi čutila ritmično, ne bi mogla teh dveh besed rimati, kajti v besedi »navezana« pade pravilno glavni poudarek na »é«, a »a« je brez akcenta. V njene verze zaide tudi marsikatera nečista rima in z njo tudi nasilen akcent (vežó — ne bo!).

Vsebinsko je njena lirika pretežno osebna, bolj enolična kot raznolika. Predvsem so njene pesmi spominskega značaja. Če opeva mladost, je ne poje, ker je pravkar doživela in do dna izpila vso njeno opojnost, ne — mladost s soncem, z vsemi prebliski sreče, s sijem meseca in z breskrbnimi očmi ji je lepa le v spominih. Ker pa ne more več v svet svoje mladosti, se ji spreminjajo vsa doživetja navadno v neko romantično bol, ki je gotovo občutena in napeta skoraj do tragičnosti. Take pesmi so: Speči materi, Le kje so skrita, Vikerče, Vrnitev, Srečanje. Večji del knjige zavzemajo ljubezenske pesmi. In zopet niso te pesmi izlivi mladega, ljubečega srca, kateremu je vse dovoljeno v mladostni objestnosti — zopet vidimo, kako prihaja k nji ljubezen po mostu spominov. Zato niso te njene pesmi nehoteno sproščene, vidi se jim, da jih je pela oseba, ki je gotovo nekoč strastno ljubila, a tudi trpela. Te njene ljubezenske pesmi, kot Divja ptica, Zrcalo, Mrlič, Eros, Nočna pota, Nikoli, Ljubezni vonj, Bliskavica, bolj ali manj čutno vzvalovljene, so pesmi zrele osebe, ki jih pesni bolj pod vplivom svojega gledanja na svet kot pa iz elementarne sile ljubezenskih doživetij. Zato so bolj umske kot čustvene.

Nekdo je dejal, da človek, ki mnogo spominja, postaja sčasoma star. In res ima Novyjeve lirika več znakov starosti kot mladostne neugnanosti. Enega smo že omenili: doživljanje mladosti in ljubezni v spominih. Toda tudi v razpoloženjskih slikah in pesmih iz narave se ji porajajo spomini na tisto, kar je biló (Pred pomladjo). V vseh razpoloženjskih motivih (Svit, Prah, Jesenski klici, Jesenski dež itd.) pa občutimo kot podtalni zvok neko grenko bolečino, ki si jo lahko razlagamo kot njeno osebno ali pa tako, ki prihaja v hipih, ko smo do dna prereševali svoje življenje in se znašli pred vprašanjem: Zakaj? Novyjeva hoče to bolečino sicer premagati (Črepinje), vendar nima več mladostne sile in bolest se ji zopet vrača (Rana, Tuga, Preden sneg zapade). In še znak starostne lirike: precej aforistični in hladni verzi, ki dojemajo zgolj po globokosti zrele modrosti in po izbrušenosti forme. Precej pesimizma je v njenih pesmih; ta pesimizem gotovo izvira iz pogleda nazaj, iz primerjanja s sedaj in iz pogleda v bodočnost. Novyjeva intenzivno občuti minljivost vsega in iz tega njenega občutka lahko opravičujemo njen pesimizem. Njena ahas-

verska narava pa še zmeraj ni umirjena, še vedno doživlja poleg preteklosti tudi sedanje okrvavljene dni. Tako je v zadnjih pesmih svoje zbirke zajela na svoj način današnje strastno trenje in bolešno razbičanost narodov in posameznikov.

Če ni njena lirika tako čustvena, kot bi jo pričakovali, si moramo to razlagati takó, da je Novyjeva bolj miselna kot intenzivno čuteča ženska. S tem pa ni rečeno, da ni dobra pesnica, kajti njena knjiga se lahko mirneje uvrsti v pomembno sodobno slovensko liriko kot knjiga marsikaterega pesnika.

Dušan Ludvik.

Jarc Miran: Lirika. Ljubljana, samozaložba, 1940. (Typ. Veit, Domžale.) 8°, karton. Frontispice: Jakac Božidar: Avtorjeva podoba (lesorez).

Po zbirkah »Človek in noč« (samozaložba), »Novembrske pesmi« (Akademska založba), je to tretja Jarčeva pesniška zbirka, v naslovu nič ali vse razodevajoč.

Miran Jarc, v prvi zbirki ekspresionist, borivec sam s seboj, potapljač, pogrezajoč se bolešno na dno svoje duše, od tod skozi prizmo samega sebe hoteč spoznavati in dojemati vsega človeka, vse stvarstvo, ves kozmos, Jarc, ta poet nerealnosti, odmaknjenih in zamaknjenih vizij, snujoč si sam svoj svet, svoj nov izraz, je že v »Novembrskih pesmih« globoko prislunil ritmu in udarjanju realnejšega življenja, povsem drugačnega od sveta »belih rok« ali »sveta v mesečini«, in nam ga prikazal bolj od mračne kot pa od vesele plati. Kljub temu je še v predzadnji zbirki ves svoj, prepričevalno agresiven in nič več tako zamaknjen »nazaj v brezčasja prazen svet«. Njegov izraz je še svež, sočen, neobrabljen, verz po večini ritmično svobodno zgrajen, neriman ali le sporadično uklenjen v zapovrstnost stikov.

S svojimi najnovejšimi stvaritvami pa prehaja Jarc v tisto davno preizkušeno, od vseh strani osvetljeno, skoraj do vseh podrobnosti preiskano tradicionalno slovensko liriko, stremečo za zgoščenostjo v verzih, za strogo, utesnjeno formo. Ta preobrat in krenitev v poznane in izvožene tire je v Jarčevi liriki korak nazaj, kot je prvotna njegova eruptivna lirika pomenila stopnjo bliže k novi sodobni slovanski pesmi, ki se pa šele ustvarja.

Cela zbirka je razdeljena v dva neenaka dela. Prvi ciklus je subjektiven, po večini ljubezenski, zajet iz dobe zrelosti, ko »že je prešla mladost«. Motivno ni bogat, v starih motivih je novo ali, bolje rečeno, svojsko le obravnavanje teh motivov. To gledanje je sicer že precej objektivno realistično, vendar pa še preveč ekspresivno, na svojski način romantično, da bi se lahko o njem reklo, da ustvarja novo epoho ali nov izraz realistični liriki, ki pa se ji že precej približuje, čeprav po mojem mnenju manj kot v »Novembrskih pesmih«.

V prvi pesmi »Pogled nazaj« se nahajajo reminiscence na mladostno dobo, ki jo dobro karakterizira. Ta karakterizacija je značilna za njegovo prvotno poezijo. Pristrčno melanholična »Pesem«, spominjajoča na Župančičevo »Melanholijo«, je tako prepričevalna in elementarna, da kljub svoji težki melanholiji in ne povsem izvirnosti globoko dojme, bolj kot naslednja pesimistično vizijska »In z vsakim letom...« ali pa »Zamrznjeni ribnik«, kjer je zimsko razpoloženje v naravi samo priprava za bolno, a resnično ugotovitev, sicer ne novo, da »vse bo zamrlo nekoč brez spomina«. Vendar pesnik v slutnji pomladi premaga spomin na minulosť in poje v »Zamaknjenju« »zdaj prošlosti se komaj še spo-

minjam / kot da se zlivam v pôkoj vseh stvari«. Saj že tudi odpeva svetu in novi pomladi (Pomlad). Ta pesem je zanimiva zaradi svoje poskočne note, tako redke v Jarčevi poeziji. Tu ni nič več tistega boleстно razrvanega občutka, kvečjemu še nekak umirjeni nemir, ki mu Jarc pravi »sinji«, bolje povedano žeja, premagati svojo razrvanost:

K prsim zemlje bi se žejen privil,
njenih kipečih bi sil se napil,
s soncem prepojil zamrlo bi kri.

In kaj mu pomaga premagati »strupeno kri«? Priroda? Vesolje? Ljubezen? Odgovor išči v pesmi s povsem ekspresionističnim naslovom: »Bele ure.« Ljubezen! Šele pod njenim vplivom pesnik zaživi naravi in resničnosti: »So šele v naju kraji oživeli? / S pogledi sva kot zarja prebudila / vsak grm, cvet...« Izmed zadnjih dveh ljubezenskih, »Erosa« in »Žene«, bi »Žena« lahko mirno izostala, ker po mojem ne prinaša nič novega niti značilnega za celotno Jarčevo noto. Vse ljubezenske pesmi (izvzemši »Bele ure«) pa karakterizira neka zrela umirjenost, ne najdemo v njih niti prešerne niti strastne zaljubljenosti prave, močne prve ljubezni — saj so menda zapete, ko »že je prešla mladost«. Še vedno čutimo v njih težo »strupene krvi«, čeprav pravi v zadnjem sonetu prvega cikla v »Idili«: »zdaj ljubim sonce in sem ves pojoč«. Ta sonet je ponesrečeno poimenovan, kajti peti idile v sonetih je vsekakor malo čudno, morda niti ne prav originalno, posebno če ni na pesmi nič idiličnega, kvečjemu prvi tercet, naslednji pa je že uvod v daljši ciklus. V prvem ciklu je poleg originalnih pesmi prevod Valéryjeve pesmi »Narcis govori«. Ta prvi ciklus je najbolj doživet, topel in spontano prepričujoč, vendar se pozna, da se je moral v njem Jarc precej boriti za svoj izraz, zlasti pa za formo.

Manj doživet, čeprav ne nezanimiv, bolj z globokimi prijemi kot s toplo nežnostjo dojemajoč, je drugi ciklus, ki je tudi enotnejši kot prvi. V uvodni »Slovenski pesmi« organsko nadaljuje svojo žalostno noto (»pri nas le žalostno pojo«), združeno z nevsiljivo, a plehko zafrkljivostjo. Sedem »Slovenskih sonetov« je celota zase, v njih hoče zajeti in osvetliti slovensko dušo in nprav, v kateri »kri Trubarja in Gubca... se bije / z onstransko vdanostjo žené Marije«. Ves Gradnikov, a ne Jarčev, bi lahko rekli, je drugi sonet, dočim tretji prepričuje le v zadnjem tercetu: »vsak rod ponavlja grehe in gorjé / očetov in odpovedi bridkost«. Najmočnejši, miselno in formalno, je četrti sonet, dočim je peti, prehajajoč iz začetnega pesimizma h koncu v odrešujoči imperativ, »ker moramo in hočemo živeti!« bolj subjektiven kot objektivno — kajti kdo izmed nas si želi, da bi »brez Orfeja... minili nezavedno«?! Sam Jarc se tega zaveda, ker prihaja v šestem sonetu do zaključka, da »le zvok naše govorice nas živí«. Pesimistična struna teh sonetov je precej upravičena v današnjem času, ki ga pa iz teh sonetov bolj slutimo, kot občutimo. Jarc hoče ponekod ublažiti ta pesimizem z nekakšno optimistično noto, ki naj ima objektivno veljavnost, vendar se mu to vselej ne posreči — vsaj bolj subjektivno kot objektivno nas dojemata zadnja dva verza sedmega soneta: »zdaj nič več mračni ne modrujemo, / zdaj sonce se razliva preko nas«. Da zna Jarc tudi ostro bičati našo nprav, sta dokaz soneta »Večni vrtnar« in »Abadon«, ki sta v svojih zadnjih tercetih res epigramatično zaostrena. V »Sonetu obupa« čutimo podtalno »vihar,

ki nekje drobi države«, sicer pa ni sonet prepričevalno dograjen. Ustvarjalčevo poslanstvo in usodo izražajo trije soneti: »Speči Apolon«, »Sonet konca«, zaključni najlepši in najmočnejši sonet »Pesnik«. Med te tri sonete je vključen povsem osebni »Sejalec v zimi«, značilen zato, ker v njem prihaja Jarc slično kot Gradnik k zemlji in »daleč od ljudi«, drugače pa smo besede »kot zrno sem, ki v mrtev čas zori. / Nov kosec pride, vse nas pokosi« že prevečkrat slišali, da bi na nas delovale neposredno.

Topla osebna nota, bolj ali manj pesimistična, globoka ali vsaj hoteno globoka miselnost te zbirke sta prinos trajne vrednosti. Zbirka bi bila gotovo boljša, če bi se Jarcu ne bilo bojevati s formo. Tako pa se mu skoraj v vsaki pesmi vidi, da ni dorasel formi, ki ga ponekod scela zajame v svoje vrtince. Na takih mestih se vse preveč pozna, kako se hoče rešiti teh trdih objemov. Čeprav pravi: »sem ves pojoč«, lahko ugotovimo, da je v tej zbirki ravno nasprotno: jecljajoč! V zlo štejem Jarcu, da je zamenjal svojo ritmiko z metriko, ki ji ni dorasel.

Kdor je poznal prejšnjo njegovo liriko, temu se ta ugotovitev sama od sebe vsiljuje. Neprečiščene rime (strupeno — ceno: bilà — mrtvega; utrinjam — pregrinja; piščali — halji) in njih vsakdanjosti: dokaz, da se Jarc težko privadi rimanju, začetek jambске vrstice z naglašnim zlogom (kakšne; kakor; sredi; sonce; mračnih; nežno itd.), obilnost začetniških enjambementov (ki pa niso kot pri pravem rutinerju dokaz neprisiljenega drsenja od verza k verzu ali ustvarjalske suverenosti, ampak težnja — vsaj pri Jarcu — napolniti shemo enajsterca z besedami, na pr.: O moja leta! Pelikan / sem bil...) in hyperbati (je kačjo pila naša kri modrost), samó potrjujejo moje ugotovitve. Klasična forma soneta se je že davno preživela; propagirajo jo samó še nekateri kratkovidni, v formo zaljubljeni »esteti«. Tudi Jarčevi soneti nimajo tiste klasične dvodelnosti (morda le nekaj izjem) niti klasičnega zapovrstja rim. So v kvartetih in tercetih mnogolični, vendar bolj dokaz formalne nemoči kot dobrega okusa, stremečega za raznolikostjo. Neizvirnost ali majhno število metafor, izmed katerih poznamo nekatere že izza Prešerna (časov beg; sila časov; mrak časov), vprašalni stavki (Kar? Kaj? Komu? Doklej?) in šepajoči verzi (»pokrajini tujih. Po vseh teh samotah...) pričajo o še neizbrušenem okusu po formalni plati.

Dušan Ludvik.

Kozar Francè: Izpod zemlje. Trboveljska založba, Trbovlje 1941. 8°.

Avtor, ki pripravlja zbirko pravljic in zgodb »Jamske pripovedi«, avtobiografske črtice in novele »Peter Rijerov« in zbirko pesmi »Nove celine«, nam je v zbirki »Izpod zemlje«, ki je povsem različna od navadno izišlih zbirk, predstavil življenje »knapov« v rovih, njih trpljenje, utripanje strojev in tovarn. Kozarjevo neosebno poezijo, bolj epično kot lirično, bolj demagoško kot prepričujočo, bolj bombastično kot doživeto, lahko postavimo v tisto vrsto lirike, ki jo poznamo pod imenom »socialna« ali »proletarska« in ki ima ima pri nas svoje začetke že pri Aškercu in gre preko pesmi Frana Albrechta do Seliškarja in Klopčiča. Taka lirika se je v glavnem pojavila šele po svetovni vojni ter je dočakala velik razmah v desetletju med leti 1920—30. Po tem letu je drugod že izgubila na udarnosti, pojavile so se razne protistruje in tako sedaj skoraj ni več v pesništvu aktualna. Le pri nas so jo nekateri zamudniki znali resno in pravilno zgrabiti. Med temi sta Seliškar in Klopčič.

Taka poezija je sama po sebi razveseljiv pojav — toda ne v rokah Franceta Kozarja. Njegovi zbirki, razdeljeni na sedem ciklusov (Izpod zemlje, Spevi dvajsetega stoletja, Obrazi, Danes, Pisma, Pelin, Iskre v temi) se sicer pozna, da jo je avtor zamislil z vso resnostjo, simpatični so nam tudi motivi sami na sebi (čeprav obravnavajo po večini eno in isto), toda na vsaki strani prihajamo do prepričanja, da Kozar svoji snovi ni dorasel. Pesmi (spominjajoče v mnogem na tuje vzore) so namreč razvlečene, neudarne in le malokdaj se mu posreči dobra pesem. Kaj bi iz teh motivov napravil resničen pesnik! Kajti snov z ozko platformo zahteva resničnega in močnega oblikovalca, predvsem avtokritičnega, sicer postanejo verzi samo fraze, ki na prvi pogled morda užgejo, toda po ponovnem prečitaju zvené papirnato, demagoško; bile so tudi že stokrat in stokrat od boljših in resnejših oblikovalcev do skrajnosti prerešetane. Pesmi, od katerih smo pričakovali, da bodo res znanilke današnje dobe, so žal ostale le tvegan poizkus.

Kozarjeva pesem je nekaka ritmizirana proza, sporadično in le po naključju se tudi rimajoča (rime so slabe in navadne!). Spominja nas formalno Seliškarja in Krležę, vsebinsko pa Seliškarja, Klopčiča ter tudi Krležę. Vidi se ji pa naglica, nedognanost, pomanjkanje avtokritičnosti.

Neokusno risbo na platnicah je napravil Ivan Lapajne. Dušan Ludvik.

Ivan Čampa: Mlin v grapi. Idilična povest. Opremil grafik Milan Mlakar. Založba Literarnega kluba. V Ljubljani 1940.

Povest je izšla v lični knjižni obliki v simbolno-idilični opremi grafika Mlakarja. Brez dvoma je to najlepša in najučinkovitejša oprema izmed vseh treh publikacij Literarnega kluba. Knjigo krasi tihe, lirične ilustracije akademskega slikarja Rika Debenjaka, kar dá na prvi pogled povesti vse lirično nastrojenje in smisel za idilično podoživljanje življenja. Tu bi lahko tudi mimogrede omenil, kakšen izreden vpliv imajo ilustracije na bralca. Dajo mu nastrojenje in popolnejše doživetje. Debenjak se je že drugič predstavil kot dober ilustrator, drugič bolje kakor prvič, ko je risarsko poduhovil Magaj-nove »Zaznamovane«.

Čampova povest bi nosila morda upravičenejši naslov »Povest o dobrih ljudeh«, kakor pa ga nosi Kranjčeva. V njej žive boljši ljudje, oddaljenejši od velikomestnega življenja, strojev in zablod; tudi pristni so bolj, saj ne modrujejo in ne razmišljajo toliko kot Miško Kranjec v svojih ljudeh. Čampova dva junaka, mož in žena, sta preprosta človeka, enostavnih misli, brez problemov — saj teh niti ne poznata —, le sem in tja zasenči kaj temnega njuni srci, a kmalu posije zopet jasnost in oba sta srečna še bolj. To sta dva slovenska človeka, naivna in primarna, kot je brez dvoma še mnogo naših ljudi, ki jih še ni dosegla zlagana in lažniva civilizacija. Gotovo je, da nosi povest upravičeno prav zaradi tega naslov »idilična«. Zgodba sama pa je včasih medla, toda sočna in naivna. Pa v tem je tudi njena čast. Jezik pa, ki ga govori Čampa in njegovi ljudje, je dober, ljudski in klen. Pisatelj je s pridom uporabil nekaj posebnosti iz domačega kraja. Slog je poljuden, kramljajoč, preprost. Čampa ne ljubi dolgih stavkov in izumetničenih stavčnih period, le tu in tam greši. Priznati moram, da sta me prav njegov jezik in slog mikala, da sem bral povest s tako vztrajnostjo in nekakim veseljem in še večjim užitkom. Malo je danes pisateljev, posebno še mladih, ki bi pisali tako sočen jezik. Jezik naših pisateljev postaja

omleden, časnikarski, površen. Čampa pa po notranjsko poje. In to je največja vrednota te idilične povesti, zaradi česar je »Mlin v grapi« tudi branja vredna novost.

Tone Glavan.

Joža Herfort: Zelena bratovščina. Založba Pastir. Ljubljana 1940.

Ena in dvajset lovskih zgodbic v okusno opremljeni izdaji. Z veseljem vzamem v roke skoraj vsako lovsko knjigo, saj zbudi v človeku mnogo lepih spominov in razgiblje vso notranjost s košato in prekipevajočo življenjsko radostjo, ki kipi iz tesne povezanosti z naravo. Človek si res želi, da bi se umetnik kdaj res lotil obdelave lovskega življenja in nam dal knjigo življenjskega razkošja in volje do življenja. S tem pa nočem reči, da so Herfortove zgodbice slabe. Čisto srčkane so in precej lovsko diše, dasi jim manjka umetniške sile in pa poznavanje jezika.

Tone Čokan.

Ivan Prijatelj: Kulturna in politična zgodovina Slovencev. V. del. Mladoslovenci. Obdobje romantičnega realizma 1868—1881. Uredil Anton Ocvirk.

Peti del Prijateljeve Kulturne in politične zgodovine Slovencev od leta »pomladi narodov« dalje prinaša uvod in dve nadaljnji razpravi. Tudi uvod sam je prav za prav razprava, kakor je bila že pod naslovom Mladoslovenci in Mlada Evropa prvič objavljena v LZ 1924. Ta razprava sama obsega dva dela, in sicer govori Prijatelj najprej o novi periodizaciji naše književne zgodovine, nato pa podrobno označuje generacijo Mladoslovencev.

V prvem delu zavrača Prijatelj dosedanje nazive tega obdobja naše književne zgodovine, Kleinmayrjev naziv tretja doba, ker ne pove ničesar stvarnega, Sketov naziv »doba narodne prosvete«, ker je pretesen, Glaserjevo poimenovanje »Bleiveisova doba«, ker je preobširen in imenovan po možu, ki v tej dobi ni bil več vodilna osebnost, pa tudi Grafenauerjev naziv »doba narodnega prebujenja«, ker je narodno prebujenje trajalo že od Pohlina dalje, a se končalo šele z zedinjenjem 1918. Odloči se za nova naziva »doba Staroslovencev« in »doba Mladoslovencev«; ta naziva sta bila po prvi objavi pričujoče razprave že splošno sprejeta med našimi književnimi zgodovinarji. Pripomnil bi le to, da bi ta del uvoda o periodizaciji naše književne zgodovine vsekakor bolj spadal v prvi del, na uvodno mesto »staroslovenske dobe«, in ne šele v peti del, in to kljub temu, da bi bilo treba uvod sam ločiti v dva dela.

V drugem delu uvodne razprave pa Prijatelj naše Mladoslovence podrobno označi, kako so izšli idejno in kulturno iz romantike, iz narodnega prebujenja, iz Mlade Evrope, Mlade Anglije, Mlade Nemčije, Mlade Italije, Mlade Poljske, posebno pa še iz Mlade Češke. Kot taki so bili naši Mladoslovenci narodno silno zavedni, vseskozi pristaši načelne narodne politike, ne pa oportunistične kakor naša staroslovenska generacija, dalje so bili sinovi nemškega meščanskega liberalizma in svobodomiselstva, v političnem pogledu nekaki skriti republikanci, zanemarjali pa so socialno vprašanje, zlasti visoko pa so dvignili estetske poglede na naše leposlovje in prešli iz romantike v realizem.

Prva razprava za uvodom nosi naslov »Slovensko, slovansko in južnoslovansko vprašanje pri Slovencih na prelomu šestdesetih in sedemdesetih let«. Tudi ta razprava je samo ponatis iz RDHV IV. iz leta 1928. V nji razpravlja Prijatelj o treh glavnih smereh v slovanskih vprašanjih med Slovenci v tisti

dobi, katerih prvo je zastopal Levstik, ki se je že v svojem listu Naprej 1863 izrekel proti romantičnim utopijam vseslovanstva in se izrekel za politično in državno edinstvo južnih Slovanov. Drugo smer so zastopali naši dunajski akademiki, naši Mladoslavenci, a so se ločili v dve smeri: v rusofilsko smer s Celestinom in v južnoslovansko smer s Slovenskim narodom in njegovim urednikom Tomšičem. Tretjo smer pa so zastopali Starslovenci in so se v tej dobi izrekli za Zedinjeno Slovenijo v federativno urejeni Avstriji. Obe zadnji smeri pa sta se združili na temelju Jugoslavije kot federativnem delu Avstrije ob znamenitem južnoslovanskem kongresu 1. decembra 1870 v Ljubljani.

Druga glavna razprava v pričujočem zvezku pa nosi naslov »Vloga omladine v prvem obdobju mladoslovenskega gibanja«. Ta razprava je v marsičem nadaljevanje in dopolnilo prejšnji. Tudi ta je že bila objavljena v LZ 1924. V nji govori Prijatelj posebej o naših dunajskih akademikih in njihovem delu v tem obdobju. Podrobno obravnava kulturno in politično delo naših Vajevcev, zlasti Valentina Zarnika, potem pa nove generacije v zvezi z Jurčičem, Stritarjem in Levcem. Na drobno obravnava njihovo delo v društvih Slovenija, Sava, Velebit, Jug in v Literarnem društvu, razpravlja o njihovih spomenicah in proslavah našega Prešerna. Vse njihovo delo se strne v višek prvega dijaškega akademskega shoda 1868 in drugega naslednje leto. Vloga akademske mladine je bila potemtakem silno pomembna, saj so v slovensko kulturno in politično življenje prinesli povsem nove poglede, namreč širše evropske vidike v naše književno in splošno kulturno ter politično življenje.

Na splošno bi k petemu zvezku Prijateljeve Kulturne in politične zgodovine Slovencev pripomnili tele tri stvari:

Prvič. Pričujoči zvezek je v bistvu drugače pisan in sestavljen od prvih zvezkov. Tamkaj je bilo zaradi sintetične sestave mogoče govoriti o povsem novem strnjenem primeru pisanja naše književne in splošno kulturne zgodovine od »leta pomladi narodov« naprej, to je naše novejši dobe. Tu pa je tisto delo povsem prekinjeno in imamo pred seboj le posamezne analitične razprave iz tega obdobja, in po vrhu še razprave, ki so samo ponatisi. Pričujoči zvezek potemtakem prav za prav ne pomeni nadaljevanja sintetično pisane Prijateljeve Kulturne in politične zgodovine Slovencev. Res je sicer, da je Prijatelj sam na ta način tudi predaval slovenistiko na univerzi, vendar bi bilo zaradi enotnosti dela treba stvar tako preurediti, da bi imeli povsem organično nadaljevanje prvotne zasnove. To bi bila naloga urednikova!

Drugič. O nekaki razdelitvi Prijateljevih razprav govori že zgornja naša opomba, da bi bilo treba zaradi soglasja z začetkom Prijateljeve zgodovine marsikatere oddelke zlasti iz pričujoče uvodne razprave postaviti na povsem druga mesta, čeprav bi jih pri tem med seboj ločili.

Tretjič. Kar se pa tiče razprav kot takih, jih je treba vsekakor oceniti kot zelo temeljite in obširne, glede na citate morda celo nekoliko preobširne — to je sicer že znan Prijatelj ev esejistični način pisanja —, a vendarle to obširnost opravičuje potreba, da imamo v skupni razpravi premnogo posnetkov takih virov, ki so od nas že časovno zelo oddaljeni ali pa krajevno malo dostopni, pa imamo sedaj zbrane na enem samem mestu. Kajti razprave v pričujočem zvezku temelje na neštetihih virih iz takratnega časopisja: slovenskega

in hrvaškega, na raznih spomenicah, na Kersnikovi zapuščini na Brdu, Levčevi zapuščini v ljubljanskem mestnem arhivu, Jurčičevi zapuščini istotam, Vošnjakovi zapuščini v narodnem muzeju v Ljubljani, na Skerličevih književno zgodovinskih razpravah in podobnem.

Sintetične Kulturne in politične zgodovine od 1848 dalje torej na ta način še ne bomo kmalu dobili, čeprav je to v začetku objavljanja Prijateljevih del kazalo.

Fr. Jesenovec.

F. Šturm: Francosko-slovenski slovar. 3.—5. zvezek. Audinos—Chartrier.

V teh petih zvezkih, ki so že na knjižnem trgu, je, če računam po Larousseu ali po Pretnarju, izšla nekako ena šestina francoskega besednega zaklada, kar pač izpričuje dovolj jasno, kako veliko delo dobivamo s tem slovarjem. Zdi se mi pa, da se pomena tega slovarja za našo kulturo še vedno nismo prav zavedeli.

Da bi se seznanil z mnenjem sestavljalca samega, gospoda profesorja dr. Šturma, sem se napotil k njemu. In izrazil se mi je nekako takole: »Delam, kot vidite — miza in police so obložene s slovarji vseh vrst — po največjih in najboljših francoskih in nemških virih; v mnogočem mi služijo lastni zapiski. Največja težava je s tehničnimi izrazi, ker jih pri nas še nimamo. V takšnih primerih mi pomagajo naši najboljši strokovnjaki, da napravimo ustrežajoč izraz; če ga ne dobimo, ga pa opišemo. Vedno mi stoji ljubeznivo ob strani gospod dr. Breznik. Paziti pa moram, da ne postane slovar preobširen, in zato izločim vse nebitveno kakor tudi zastarele, dolgo nerabljene oblike in vsem znane mednarodne izraze. Frazo poskušam sloveniti s frazo. Če pa bi hotel izčrpati ves francoski besedni zaklad, bi mi delo naraslo na 50 zvezkov; tako pa jih bo okrog dvajset. Rad bi, da bi bil slovar čim popolnejši, a ne preobremenjen.

Vem, da se nekateri boje, da bo slovar opešal zaradi finančnih težav in gledajo zato nanj zelo skeptično. Jaz se tega ne bojim, ker se delo samo krije. Krije se pa zaradi dijaške izdaje, ki je nekoliko slabše opremljena in stane zvezek samo 18 din in še to plačujejo dijaki v obrokih po 6 din. Dijakovnaročnikov je okoli 2000 in zaradi njih je delu zagotovljeno redno izhajanje. Delo pa je znano še zunaj naših meja, tako je n. pr. zadnjič naročila neka dunajska knjigarna tri izvode. Moja edina skrb sedaj je, da slovar izhaja redno ob napovedanih rokih, ker tudi politične motnje in spremembe v našem učnem načrtu ne bodo na izid celotnega dela preveč vplivali.«

Toliko sedaj samo kot poročilo o izhajanju tega velikega slovarja, ker za stvarno ocenjevanje dela po teh petih zvezkih še ni prišel čas. Toliko pa nam že kažejo ti zvezki, da bo slovar, če bo ostal na tej višini — in o tem niti najmanj ne dvomim — tudi najbolj črnogleda kritika morala priznati kot odličen. Le s tiskom se ne morem sprijazniti popolnoma. Zakaj niso vzeli nekoliko manjših črk. Sicer pa to nikakor ni važno. Tone Čokan.

Razlike izmedju hrvatskoga i srpskoga književnog jezika. Napisala dr. Petar Guberina i dr. Kruno Krstić. Izdala Matica Hrvatska. Zagreb 1940.

Pričujoča lingvistična razprava o hrvaškem književnem jeziku vsebuje v glavnem dva dela; v prvem dokazujeta pisatelja, zakaj utegnemo govoriti o posebnem hrvaškem književnem jeziku in ga ločiti od srbkega knjižnega

jezika, v drugem delu pa prinašata besednjak razlik obeh književnih jezikov. V prvem delu bi mogli zopet govoriti o dveh pododdelkih; v prvem imamo dokaze samega obstoja hrvaškega knjižnega jezika, v drugem so nakazane najrazličnejše diference obeh književnih jezikov po posameznih oddelkih.

Spočetka pisatelja pravilno ugotovita pomen knjižnega jezika in njegovo razmerje do historične in opisne slovnice ter do narečij. Pri tem popolnoma pravilno sklepata, da je za kak književni jezik pomembno edinole današnje stanje jezika in zato zanj ni treba upoštevati niti etimoloških razvojev niti jezikovne pestrosti po različnih narečjih istega živega jezika. To je povsem pravilno stališče, kakor ga je zavzel tudi naš najnovejši slovenski pravopis, ki izpoveduje načelo, da je v knjižnem jeziku dovoljeno vse, kar je že prišlo tako v rabo, da je popolnoma domače in ustaljeno. To se z drugo besedo pravi, da v knjižnem jeziku kak pretiran purizem nima mesta. Ta ugotovitev pa ne velja samo za neke pretirane rabe besed pri nas (n. pr. preračun, odprtje itd.), marveč še prav posebej za pisatelja pričujoče razprave same. Toda o tem ob koncu ocene.

Pisatelja pravilno ugotavljata že večstoletni obstoj samostojnega hrvaškega knjižnega jezika od renesanse na Jadranu do renesanse in razsvetljenstva pri kajkavskih Hrvatih. Šele Vukovo in Gajevo delo je začelo hrvaški in srbski knjižni jezik družiti. Toda kljub temu združenju zadnjih sto let je pri Hrvatih postala trdna zavest samostojnega knjižnega jezika; to je vsekakor eden izmed najtemeljitejših dokazov, ki sta jih pisatelja nanizala v podkrepilo svoje razprave.

Sledijo podrobni dokazi o obstoju samostojnega hrvaškega knjižnega jezika. Tako naštevata pisatelja iz glasoslovja nič manj kot 28 točk, n. pr. hrv. l: srb. lj; hrv. t: srb. ć; hrv. ije, je, i: srb. e. Kakor je vseh 28 točk pravilno naštetih, tako je to naštevanje vendarle presuhoparno, neznanstveno naštevanje golih dejstev, skoraj bi rekel diletantsko podajanje pomembnih razlik. Za pravilno znanstveno delo bi bilo treba na vsak način poseči tukaj tudi v diahronični razvoj jezika, ne pa ostajati samo pri suhoparnih ugotovitvah. Saj bi tako znanstveno delo mnenje pisateljev samo podkrepilo, ne pa zmanjšalo ali celo spremenilo. Koliko večja bi bila vrednost razprave, če bi n. pr. v gornjem primeru govorila pisatelja o različnih rezultatih razvoja glasu ê (jata), o otrdelosti soglasnikov in podobno.

Tudi v oblikoslovju imamo 29 točk; v njih naštevata pisatelja zlasti razlike v spolih, priponah, tvorbi prihodnjega časa (hrv. pisat ću; srb. ja ću da pišem). Tudi tu najdemo premalo znanstveno naštevanje razlik, n. pr.: Hrvatje tvorijo infinitiv pri nekaterih glagolih na -iti; srb. -ati, namesto da bi razprava govorila o analognem prehodu glagolov iz četrte v peto vrsto. V tem poglavju je premnogo primerov, ki se naslanjajo na rabo tujk v hrv. oz. srb. knjižnem jeziku (hrv. grupirati; srb. grupisati). To so sicer pomembne točke, a so preveč tujega izvora in premalo iz domačega jezika samega.

V stavkoslovju najdemo 26 točk, zares pomembnih razlik, n. pr.: hrv. svoj; srb. moj (če je ta pripadnost pripisana osebk); prazen podredni prilastek v genetivu pri Srbih, tega Hrvatje ne ljubijo (tudi Slovenci ne!); različne zveze med osebkom in povedkom; hrvaška raba nedoločnika proti srbski rabi veznika ,da' s sedanjikom; raba pasiva pri Srbih, odklanjanje istega pri Hrvatih (tudi

pri Slovencih tako!). To poglavje nam kaže, koliko skupnosti imata slovenski in hrvaški knjižni jezik proti srbskemu. Sledijo še razlike v stilistiki, besednem zakladu in nekaj drobnarij.

V drugem delu pa so v abecednem redu našete številne besede in njihove razlike v hrv. in srb. knjižnem jeziku. Tako n. pr.: srb. branilac: hrv. branitelj. Pri navajanju podobnih razlik se mi je vsilila misel, ali ni temelj vse razprave in besednjaka tisti pretirani purizem, ki ga pisatelja sama na začetku razprave pravilno obsojata. Ali nista n. pr. navedena izraza mnogo bližja kakor pri nas ‚duri‘ in ‚vrata‘ — ‚soba‘ in ‚izba‘, pa v knjižnem jeziku v slovenščini na vsak način in brez vseh skrupulov oboje dovoljujemo! Saj dva taka izraza kažeta le na stvarno razliko in bogastvo jezika v narečjih, ne vem pa, če bi bila taka ostra ločitev v knjižnem jeziku potrebna. Od kod taka ostra ločitev, nam pojasnijo besede na strani 74. pričujoče razprave. Tam namreč stoji: »Iza 1918. Hrvati osjećaju stranom svaku riječ, koja dolazi iz Beograda. Protiv toga se nije moglo ništa učiniti, jer psihologija neprestano vrši svoj utjecaj u razvoju jezika. Talijani su za vrijeme sankcija neobično pazili, da im se koja engleska riječ ne uvuče u riječnik. Njihov jezični osjećaj oštro je reagirao na svaku noviju tudjicu engleskog izvora. Mnoge riječi, koje su Hrvati ravnodušno primali iz Beograda do 1918, postale su nam kasnije simbolom majorizacije, i narod ih je osjećao tudjima. Istina je, da smo se na mnoge takve riječi tokom vremena priučili, napose u školi i preko javne uprave. Ali hrvatski jezični osjećaj dolazio je i dolazi najjače do izražaja baš u borbi protiv srpskih riječi, srpskih oblika i srpskoga stila.«

Iz tega citata nam je jasno, da je delo izrecno politično pobarvano, zato pa premalo znanstveno. V znanstveno razpravo bi taki momenti ne smeli! Kulturno življenje bi bilo treba tudi v tem primeru popolnoma ločiti od političnega, saj so medsebojni vplivi obeh knjižnih jezikov stari že približno sto let, zakaj naj bi bila meja ravno 1918. leto? Kulturni vpliv se nikakor ne da zajeziti z eno samo letnico. Z izposojenkami pred 1918. letom so namreč Hrvatje sami popolnoma zadovoljni, saj pravita pisatelja v tejle razpravi na strani 81. dobesečno tole: »Neke riječi, koje su došle k nama sa srpske strane, dobile su još prije 1918. kod nas domovno pravo te se u hrvatskoj redovito govore i nitko ih više ne osjeća kao tudje. Ušle su u hrvatski jezični krug i ne vrijedjaju hrvatski jezični osjećaj.«

Načelo piscev pričujoče razprave nasprotuje tudi hrvaškim jezikoslovcem samim, ki so tudi v zadnjih dvajsetih letih pisali slovnice književnega hrvaškega ali srbskega jezika (n. pr. Maretićeva slovnica v VII. izdaji iz leta 1923.).

Kljub naštetim pomanjkljivostim in nekaterim nepravilnim jezikoslovnim načelom pa nas je vendarle pričujoče delo popolnoma prepričalo, da je toliko razlik med hrvaškim in srbskim knjižnim jezikom, da upravičeno utegnemo govoriti o posebnem hrvaškem in posebnem srbskem knjižnem jeziku. Delo je namreč kljub neznanstveni metodi našelo dolgo vrsto prepričljivih dejstev za obstoj samostojnega hrvaškega knjižnega jezika.

Fr. Jesenovec.

Euhen Onatskyj: Studi di storia e di cultura ucraina. Con prefazione di Luigi Salvini. U. P. S. R. Roma — Corso d'Italia 6. 1939/XVII. Grottaferrata. Scoula Tip. Italo-Orientale »S. Nilo« — 16 Settembre 1939/XVII. — Ukrajina

in njeno vprašanje sta v teh razgibanih časih, ki naj prinesejo Evropi nov red, bolj aktualni kot kdaj koli. Prav zaradi tega je Onatskyjeva knjiga delo, ki mora tudi nas Slovence zanimati. Ukrajinstvo, zanimanje za Ukrajino, njeno preteklost in kulturo je pognalo pri nas prve korenine s Krekovim nastopom, ko je zbiral okoli sebe ljubljanske gimnazijce in jih navduševal za ukrajinsko narodno pesem in slovstvo, kar je pustilo vidne sledove pri Župančiču in Murnu, v književnih poročilih Doma in sveta in v edinstveni organizaciji slovenskih Zaporožcev — v »Siči«, ki je družila kozake: dr. Kreka (hetman), dr. Breclja, Joža Abrama, Cirila Metoda Vuga in dr. Fr. Pavletiča. Ukrajinsko zaporoško misel so istovetili s slovensko in uravnali po njej vse svoje delo. Najizrazitejši populizator ukrajinstva pa je bil gotovo Joža Abram, ki nas je v Domu in svetu seznanjal z ukrajinskim kulturnim svetom in nam potem še prevedel v Leposlovni knjižnici Ševčenkovega Kobzarja in Hajdamake (1907 in 1908) z zgodovinskim pregledom Ukrajine in pesnikovim življenjepisom ter z zgodovinskim uvodom o hajdamaščini. Poslej je naše zanimanje za Ukrajino zamrlo. Brali smo o njej le še v dnevnikih, kadar so razmere tako nanesle, da so diplomati ali vojske sprožile o njej govor.

Onatskyjeve »Študije o ukrajinski zgodovini in kulturi« je pospremil s toplim predgovorom prof. Luigi Salvini, ki se zanima za slovanski svet in tudi Slovcem ni neznan, saj je 1938 izdal posrečeno antologijo slovenske lirike (Liriche slovene moderne). Ugotavljajoč pomembnost sodobnih ukrajinskih problemov v življenju Evrope, pribija, da je Ukrajina živa in dejavna stvarnost skozi vse veke do danes.

Avtor živi že dolgo v Rimu. Sodeloval je pri raznih revijah in institutih, zdaj pa je zbral svoje razprave v knjigo, ob kateri naj bi se širša italijanska javnost seznanila s preteklostjo in težnjami sodobne Ukrajine. Nič čudnega ni zato, če se začnjen vrsta zbranih razprav s člankom »Ukrajina in njena evropska funkcija« (L' Ucraina in funzione europea, str. 1—12), v katerem se pokloni fašizmu in njegovemu ustanovitelju, ki je že 1919 v svojem listu in tudi pozneje poudarjal pomen Ukrajine v igri vzhoda in zahoda za Italijo. Nato nam mimogrede poda zgoščen zemljepisni, zgodovinski oris z gospodarskim stanjem, iz katerega je izšlo geslo »vsa zemlja vsem kmetom« (tutta la terra a tutti i contadini), kar je sprejela tudi »centralna rada«, prvi revolucionarni ukrajinski parlament 1917, ko se je v mladi ukrajinski republiki zopet združilo vse narodno ozemlje, tudi gališko, kjer so že 1848 zahtevali zedinjenje. (Str. 7.) Potem vidimo boj mlade republike z boljševiki, o katerem je zapisal tedaj (1919) »Il Popolo d' Italia«: Gli Ucraini non solo difendono se stessi, ma l' Europa — Ukrajinci ne branijo samo sebe, temveč Evropo. Boj se je končal za Ukrajince tragično z mirom v Rigi (18. III. 1921), ko so jih izdali zavezniški Poljaki, da so dobili vzhodno Galicijo. Sklepov tega miru ukrajinski narod ni priznal in ne bo priznal nikdar (str. 11). V svoji evropski funkciji da sovraži ruski komunizem, a da tudi noče pasti v roke internacionalni plutokraciji, hoteč politično, kulturno in ekonomsko neodvisnost v korporativni državi po genialnem italijanskem konceptu (str. 12). Ta članek je izšel prvotno v italijanski reviji »Antieuropa« 1931, III.

V drugi razpravi »Ukrajinski problem v zgodovini« (Il problema Ucraino attraverso la storia, str. 13—34) ugotovi avtor najprej, da se je začelo ukra-

jinsko vprašanje v današnjem smislu že v 17. stoletju, ko so 1648 razdelili Ukrajino med Moskvo in Poljsko, nato govori o ozemlju in naselitvi ter o prvi državni tvorbi kijevske vladavine v X. stoletju, kratko znane tudi kot Rus, ki je krepko živela pod svobodnimi vladarji do XIII. stoletja, a začela po tatarskem vpadu propadati, dokler se ni v XVI. in XVII. stoletju kot vojaška republika Zaprožcev pod vodstvom hetmana Bohdana Hmelnickega zopet uveljavila v svoji moči, se borila s Poljsko in Moskvo ter končno državno podlegla, ne da bi narod izgubil zaupanje v pravico, ki mora kdaj priti, samo ako ne preneha upati, verovati in boriti se. V sedmih poglavjih te razprave je Onutskyj res pregledno in zanimivo podal zgodovinsko sliko svoje domovine in njene herojske borbe. Razprava je vzeta iz »Europa Orientale« 1928, fasc. VII—VIII.

V »Ukrajini in mejah Evrope« (L'Ucraina e i limiti dell'Europa — L'Ucraina fra l'Oriente e l'Occidente, str. 35—51) dokazuje avtor, da pripada Ukrajina evropskemu kulturnemu krogu, in jo strogo loči od Rusije, ki se je začela šele s Petrom Velikim »evropeizirati«; svoja izvajanja naslanja na Bonfanteja, po katerem Evropa ni geografski kontinent, marveč samo historična kreacija, ki obsega predvsem pokrajine starega rimskega imperija, po katerih se je uveljavila grškorimska ali mediteranska kultura. Najprej ugotovi, da je Ukrajina po svoji geografski legi evropska, potem pa navaja številne zglede, kako je bila od 10. stoletja dalje vedno v političnih in kulturnih stikih z zahodom, ter poudarja še posebej trgovsko gospodarske zveze z Italijo, ki so jo predstavljale Benetke, Pisa in Genova, to da je pustilo svoje sledove tudi v ukrajinskem besedju. Dalje ugotavlja, kako so Ukrajinci že od 14. stoletja dalje študirali v zahodni Evropi, da bi prenesli v domovino njeno kulturo, medtem ko se je bila tedaj obdala Moskva z obzidjem ksenofobije. Tudi cerkvenega zedinjenja se dotakne ter pokaže, kako je Ukrajina bila s kijevskim metropolitom Izidorjem zastopana na ekumenskem koncilu 1445 v Firenzi, kako je prišlo 1596 do slovesne proglasitve zedinjenja z Rimom na koncilu v Brest-Litovskem, ko je prejšnje leto ves ukrajinski episkopat izjavil zvestobo Sveti stolici, ki je dala tedaj kovati spominsko medaljo z napisom »Ruthenis receptis«. Dalje navaja iz dnevnika Pavla d'Aleppo, patriarha iz Antiohije, dokaz o ljudski izobrazbi v 17. stoletju, ko da je že večina Ukrajincev znala brati, za kar je skrbela duhovščina. Prvo tiskarno so imeli že proti koncu 15. stoletja, medtem ko so v Moskvi tedaj tisk preganjali kot hudičevo iznajdbo (»invenzione diabolica«). Iz Aleppovega dnevnika navaja tudi sodbo o tedanji ukrajinski upodabljaljoči umetnosti: »Gli artisti ucraini presero la loro arte dagli artisti francesi e polacchi e dipingono attualmente le loro icone da veri maestri. Essi si distinguono con la loro arte di dipingere le faccie umane con rara freschezza, come noi abbiamo constatato sui ritratti del patriarca Teofano ed altri...« (Str. 46.) Take slike tedaj v Moskvo tudi niso smele, ker so menili o njih isto kot o tisku. Ukrajinski slikarji — lepo število imen navaja — so potem ustvarili ukrajinski barok in rokoko in uvedli tudi vse poznejše smeri, katerim so dali posebnosti svojega rodu in zemlje. Prav tako se je tudi zahodna arhitektura uveljavila v Ukrajini. Vse to in še vpliv rimskega prava in miselnost ukrajinskega človeka, ki jo izpričuje tudi sodobnik Hvylovyj, potrjuje evropstvo Ukrajine. —

Tako je predaval Onautsky na Orientalnem institutu v Neaplju in svoj referat priobčil prvič v njegovih Analih 1936.

Še isto leto je nadaljeval na istem institutu z referatom »La terminologia etnica dell' Europa orientale« (Rus' — Ukraina), v katerem razpravlja (str. 52 do 72) o poimenovanju predmetov in prvotnem imenu Ukrajine: Rus', navajajoč normansko, gotsko in slovansko teorijo (M. Hruševskij). Odloči se za slovansko, po kateri se je od vsega početka imenovalo kijevsko ozemlje Rus' ter je že pred normanskim vpadom zabeleženo v raznih dokumentih. Mimorede skuša raztolmačiti njen izvor: rus — ros — rons, kar spravi v zvezo z označbo Volge v sanskritu: Rasa, Raha (voda, ki teče), iz česar da je Ros in Rus'. Nato kaže, kako je ime Rus živelo in se širilo, kako so namesto njega že v 13. stoletju prevzeli »Ukrajino«, kako je bilo s tem imenom, ki so ga tudi preganjali in skušali zatreti, odkar je Peter Veliki 1713 moskovsko vladavino uradno proglasil za Rusijo.

Političnozgodovinsko je zanimiv sestavek »Napoleone e il problema della indipendenza ucraina« iz revije Civiltà Fascista III. št. 1. 1936. V njem nam avtor pokaže, kako je Napoleon vedel, da je ključ do Rusije v Ukrajini (str. 73—78), kako je imel v njej svoje zaupnike, da mu je švedski kralj Karl XII. tudi svetoval, naj bi najprej osvojil Ukrajino, a si je za svoj pohod izbral vendar krajšo pot, ki ga je vodila v pogubo.

Ukrajinci žive tudi na skrajnem vzhodu, o čemer nas pouči pisatelj v sestavku »Il Cuneo verde, una colonia ucraina in estremo Oriente« (str. 79 do 82). »Zelenyj Klyn« je pokrajina med Amurjem in Usurijem ter Japonskim in Ohotskim morjem z 1,256.000 prebivalci, katerih polovica (48%) so Ukrajinci. Kolonizacija se je začela 1858. Ukrajinci živijo tu svoje kulturno življenje in imajo izza 1937 tudi svoj političnodržavni program: 1. Zeleni klin mora postati samostojna država, 2. v zvezi z Manciu-Kuo in Japonsko naj bi bil baza miru na skrajnem Vzhodu in bariera proti kominterni, 3. naj bi skrbel za uresničenje ukrajinskih idealov.

Iz serije neapeljskih predavanj avtorjevih je tudi naslednja razprava, ponatisnjena iz »Analov« 1936: »La lingua ucraina nella famiglia delle lingue slave« (str. 83—99). Uvodoma pove, da je ukrajinsščina bila dolgo časa bolj zadeva politikov in policije kot pa jezikoslovja, saj je 1876 ruski notranji minister Valujev odločil, da »ukrajinsščina ne eksistira, ni nikdar eksistirala in ne bo eksistirala«, kar so morali bridko čutiti v svojem kulturnem življenju vse do svetovne vojne, čeprav je ruska Akademija znanosti 1906 ugotovila, da sta ruščina in ukrajinsščina dva različna jezika. Ob tem ugotavlja, kako so v zgodovini razni narodi druge podjarmili, a da narodnega značaja niso mogli nikdar zabrisati. Nato govori o razliki med ruščino in ukrajinsščino, ki je najbližja srbskohrvatskemu jeziku. Loči štiri narečja: osrednje, severno, gališko in karpatsko. Tudi pregled ukrajinskega slovstva od narodnih pesmi preko Kotliarevskega in Ševčenka do sodobnikov nam poda, pri čemer ne pozabi na znanstvenike vseh področij in ne raznih institucij in družb, ki skrbijo za ukrajinsko kulturno življenje, da pač ne doživi več takega ponižanja, kakršno je pod nekdanjo (1883) cenzuro: »Questo libro dev'essere proibito, perchè è scritto per i bambini, i quali debbono studiare in russo...« — Ta knjiga mora biti prepovedana, ker je pisana za otroke, ki se morajo učiti v ruščini!

Zadnji trije sestavki, »Credenze, usi e costumi del popolo ucraino intorno alla morte« (str. 100—117), »Il circolo magico nelle credenze e negli usi del popolo ucraino« (str. 118—138) ter »Residui di cosmogonie antiche nel folklore ucraino« (str. 139—158) so lepe folkloristične študije ob komparativni metodi. Vse tri kažejo, da je avtor v tej stroki posebno doma. Človek ob teh razpravah kar želi, da bi mogel kaj podobnega brati tudi o naših vražah, šegah in običajih ob smrti, o risu (magičnem krogu) in o kosmogoniji — postanku sveta, kar vse dobimo tudi v našem narodnem blagu.

Za nameček je še v knjigi kratko poročilo ob priliki razstave grafične umetnosti ukrajinske v Rimu 1938 »Caratteri, aspirazioni e mete degli artisti ucraini«, kar pojasnjuje še 11 uspehlih reprodukcij, ki v izvedbi in vsebinsko res dihaajo ukrajinstvo.

Končno je navedel avtor še obširno bibliografijo (str. 162—176) knjig, ki govore v najrazličnejših jezikih — slovenskega ni med njimi in ne imena kakega našega rojaka! — o Ukrajini, in sicer o njeni zgodovini in politiki do naših dni, o geografiji, ekonomiji, verstvu, literaturi in umetnosti, kar zgovorno priča, da je zanimanje za Ukrajno in njeno usodo bilo vedno veliko.

Umevno je, da se avtor ob snovi, ki jo obdeluje, v raznih sestavkih ponavlja, kar pa celote vendarle ne moti. Kljub znanstvenim izvajanjem se avtorju pozna, da je navdušen propagator, ki računa s časom in razmerami, hoteč čim več koristiti svoji domovini.

Dr. Joža Lovrenčič.

Dr. Vrečar Ivan: Kristus kraljuj. Molitvenik. Založil Škofijski ordinariat. V Ljubljani 1938.

Ne vem, zakaj smo dobili ta res dobri molitvenik, ki ga je s sodelavci sestavil dr. Vrečar, tako pozno v oceno, saj vsi vemo, da je verski prerod in samo verski prerod osnova vsega ostalega katoliškega uveljavljenja. K takemu prerodu pa veliko pripomore dober molitvenik.

Novi molitvenik je rodila potreba in želja, da z liturgično obnovo poglobimo naše versko življenje. V tem, da obnavlja v času primerni obliki liturgično besedilo, pa je tudi visoka vrednost in odlika tega molitvenika. Sicer še vedno motijo nekateri deli, kjer besedilo ni vzeto iz liturgije, ampak so ponesrečeni izdelki, nedoživeti, ki se, ne vem zakaj, presajajo iz molitvenika v molitvenik. Ilustrator Iv. Pengov je s svojimi risbami dobro izrazil osnovno težnjo liturgije: preprosto mirnost, brez narejene načičkanosti.

Kljub malenkostnim napakam, na katere sem opozoril, pa drži, da smo s tem delom dobili molitvenik, ki ga lahko s ponosom pokažemo vsakemu in ki ga bo z veseljem nosil s seboj tudi izobraženec.

Tone Čokan.

Otto Breiter: Abendgebete der Pfarrgemeinde. Herder & Co. Kart. 1.50; platno 2.20 RM.

Liturgično gibanje, ki zajema vedno širše plasti in se vedno bolj uveljavlja, teži za tem, da dvigne iz davnin tisto tesno sožitje kristjanov s Cerkvijo, mu da času prikladno obliko in s tem nudi občestvu versko moč. Moliti s Cerkvijo pa ni samo zbiranje vernih v Cerkvi, ampak je molitev v duhu Cerkve. Temu hoče služiti ta priročni molitvenik, ki tudi nam lahko da marsikatero vzpodbudo.

Tone Čokan.

Umetnost

L. Šušmelj: Kobanski motivi. Trideset izvirnih linorezov. Maribor 1940. Samozaložba.

Mladi slikar si je v pričujočem delu nadel težko nalogo, z grafičnimi sredstvi opisati del slovenske zemlje, ki je bil do danes dokaj neznan. Res je, da mu pri tem priskoči v pomoč zanimivost motiva samega, ker, kar je neznano, je dostikrat tudi zanimivo, vendar je naloga, dojeti zemljo v njeni bistveni, notranji podobi ter le to prenesti na trideset podob, izredno težak problem. Priznati je treba, da se ga je lotil Šušmelj z veliko voljo in ljubeznijo, da pa je bil program, kar se tiče kvalitete te grafične zbirke, preobsežen in pretežak za mladega umetnika.

V tridesetih linorezih je Šušmelj skušal pokazati podobo kobanske zemlje in človeškega življenja, ki je zvezano z njo. Nekako to, kar je napisal sam v uvodu. In v resnici vidimo pred seboj podobe krajev, kmetov, njihovega dela, usodnosti človeškega življenja (pri čemer mislim na list »Večerna pesem«), vasi, kjer ni hiše, da ne bi »naleteli na bebca ali na rahitično obolele otroke« (Uvod), usodno podobo kotla za kuhanje žganja s pomembnim naslovom: »Veseli dnevi« itd. Kakor potuje Šušmelj po kobanski zemlji ter si beleži vse te pojave, tako ima tudi njegova umetnost le zapisujoč značaj. Mislim na skromna sredstva, s katerimi Šušmelj večinoma obdeluje slikarski predmet. Nekaj svetlih lis — in predmet stopi iz brezobličnosti temne ploskve pred gledalca. To je naposled značilno za delo mnogih grafikov, vendar ima pri Šušmelju ta negativen značaj, da svetloba večkrat ni smotrno uporabljena (n. pr. Pri Urbanu), da je predmet v svoji funkciji do umetnine kot organizma nejasen in razdrobljen. Druga napaka Šušmeljevih listov je težka miselna prvina, ki je sploh značilna za Šušmeljevo delo. Spominjam se njegovih oljnatih slik! Za dosego neke misli, ki je — žal — dostikrat literarna, žrtvuje Šušmelj obliko in barvo. Zato je njegovo delo nekam medlo in tako, kakršne so ustvaritve maniristov. Ni je razlike med vsebino in obliko, kadar gre za kvaliteto slike, o obeh odloča umetnikov genij. Šušmelj po navadi pozabi na drugo, kar je za slikarja velika napaka. Tudi marsikateri list v tej knjigi boleha za pomanjkanjem oblikovnega ogrodja, brez katerega se posebno še pri grafiki brezobličje vrača v brezobličje. Šušmelj bi morda storil pametneje, ko bi mesto tridesetih listov izdal le polovico, toda to obdelano s čisto slikarskega gledišča. Ne najdem smisla (namreč umetnostnega) n. pr. »Domačemu prazniku«, še manj kompozicionalno natrpanemu »Delu«, ali neizrazitemu značaju »Bebcev«. List »Večerna pesem« je v mnogočem značilen za vse te liste. Skupina na levi je circulus vitiosus — je sicer miselno (literarno) neoporečna — toda umetnostno nedopustna. Ali je »Križ« res podoba recimo »Michelangela v malem«, domačega »malerja Martina Jagarja«? Res dobre in uspele so tiste podobe, kjer se Šušmelj omeji na resnično slikarsko gledanje. Tu ponavadi z zelo skromnimi sredstvi izoblikuje podobe krajev, vasi itd. Večinoma so to predmeti, ležeči globoko v dolini.

Knjigi manjka stvarno kazalo.

Dr. S. Mikuž.

Zapiski

Petdesetletnica Janeza Jalena.

Dne 26. maja t. l. je praznoval petdesetletnico dominsvetovec Janez Jalen, sotrudnik Doma in sveta vsa povojna leta. Čeprav spada Jalen še v rod tiste lepe dominsvetovske družine, ki je bila na vseučilišču ob začetku svetovne vojne, se je kot pisatelj uveljavil šele v povojnih letih. Nekaj polemik s Pregljem pred vojno v »Zori« zaradi dijaške predstave Grillparzerjeve »Prababice« v Kranju, kakor jo je prevedel in na oder postavil v okviru Slovenske dijaške zveze tedanji vseučiliščnik Fr. Koblar, ter zgodovinski članek o Napoleonu v »Času« 1914, še ne moremo šteti za začetek Jalenovega pisateljjevanja. Kot vojni kurat med svetovno vojno pa je v Lebringu napisal igro o ljubezni do domače zemlje »Dom«, ki jo je pozneje še iz rokopisa postavil na oder v Železnikih isti prof. Koblar, potem pa še dijaki v Škofji Loki, da je dozorela za tisk v Domu in svetu leta 1923 (knjižno 1923). Šele »Dom« pomeni njegov vstop v javnost in tudi njegov prvi uspeh na odru Narodnega

gledališča v Ljubljani. In potem so sledile drame: v neki ciklični zvezi s prvo »Srenja« (DS 1924, knjižno 1924) in »Bratje« (DS 1930, knjižno 1931). Potem »Nevesta« (DS 1929). V samozaložbi je izdal še vsesvetko igro »Grobovi« (1936) ter predpustno burko »Lesena peč« (1937), farso na ovaduštvo tistih let.

To je njegovo dramatsko delo, s katerim je pomnožil za nekaj lepih igrokazov slovensko ljudsko igro ter ji v odrski obliki in kljeni gorenjski besedi pokazal nekaj idealov: ljubezen do rodne kmečke grude, delo za zadrugo in napor za ljubezen med ljudmi. (Dom - Srenja - Bratje.) V bistvu je to poetično realistična drama z bolj statičnimi pesniškimi domisleki, kakor globoko notranjimi dramatskimi prijemi, z mnogimi pripovednimi oblikami. Tako je bilo že v teh dramah čutiti Jalenovo nagnjenje za pripovedovanje in njegovo ljubezen za življenjsko idilo — ne borbenost —, kar je pozneje izrazil z njegovi naravi bolj ustrezajočimi in umetniško močnejšimi deli v prozi.

Tako je njegova prva večja povest »Ovčar Marko« (MI 1928, knj. 1929) pokazala v polnosti njegov svet pod Stolom, svet slovenskega ovčarja izpred sto petdesetih let ter odkrila lepote gorskega sveta in gorenjskega srca v prelepi idili slovenskega planšarstva, katere vrednost je bila premalo priznana, pa jo bosta čas in ljudstvo potrdila še za dolga leta. Je to brez dvoma Jalenova doslej najboljša povest. Idilo iz istega sveta, v katero je peljala pot skozi življenjsko tragiko, je napisal z večerniško povestjo »Cvetkova Cilka« (1938), ki se v idilnih in opisnih straneh lahko primerja Marku, tragične in demonske pa Jalen zakrije za neko parabolno simboliko, ki ne more nadomestiti pomanjkanja prave psihologije. Iz bohinskega sveta je tudi povest »Trop brez zvoncev« (MI 1940-41), v katerem je znova zaživel planšarski svet z divjimi lovci na gamse v triglavskem pogorju in s katerim je postavil pendant ovčarju Marku. Ta povest je med redkimi slovenskimi planinskimi povestmi gotovo najznačilnejša gorska povest, lepa pesem Triglavu in njegovim strminam. (Tu omenjam, da je tudi tekst k prvemu slovenskemu igralskemu filmu s tem naslovom Jalenovo delo.) Lanska uvodna povest v DS-u »O grad« pa je pokazala Jalenovo povestno tehniko v novem, na pol meščanskem okolju, ter ustvarila čustveno povest, ki vpliva s svojo romantiko, s svojo srčno toploto, pesniškim opisom in idealizmom, vrednotami, ki so v sedanji književnosti novega naturalizma tako redke. Posamezne novelice, ki jih je pisal v DS-u in MI v zadnjih letih, je bral v zbirki »Previsi« (1940), kjer je nekaj odličnih lovskih novel (Previsi), dočim je tudi nekaj manj izbranega povprečnega blaga, v vseh pa pride do veljave značilna Jalenova poetičnost, opisnost in idealistični optimizem v gledanju na življenje.

O knjigi sami, ki je bila nagrajena od mestne občine ljubljanske za l. 1940., bomo še prinesli podrobnejšo oceno.

Pisatelju Jalenu želi naša revija, ki je tudi njegova, mnogo uspehov v nadaljnjem delu. T. D.

»V delavnico sem tvojo zrl...«

Prispevek k Pagliaruzzijevemu ustvarjanju.

Josip Pagliaruzzi Krilan, rojen v Kobaridu 26. maja leta 1859., študiral na goriški gimnaziji 1870-78., na Dunaju pravo 1878-82., umrl v Gorici 1. marca leta 1885., spada med tiste naše pesnike, katere nam je ugrabila smrt sredi njihovega prvega razmaha. Čeprav je Krilan poleg Aškerca naš najpomembnejši epik iz stare šole, je danes skoraj pozabljen. Dve, tri pesmi njegove srečujemo po čitankah, dva zvezka njegovih Poezij, katerih prvi je izšel leta 1887. v Gorici v samozaložbi Antona Klodiča Sabladoskega, drugi leta 1895. v Gabrščkovi Slovanski knjižnici, sta pa že davno izginila s književnega trga prav tako kot III. knjiga iz leta 1896., ki obsega njegovo prozo »zbrane spise« z življenjepisom, katerega je sestavil Klodič.

Poezij prvi zvezek obsega 144 strani s 30, drugi zvezek 150 strani z 29 pesmimi, med katerimi je 25 lirskih, 34 epskih. Lirika (Slovo, Na planine, Vihra, Vprašanje, Udaja, Pustite me, Kako bi bil vesel, Samoti, Drevescu, Na junakovem grobu, Slovenski vojak, Srcu, V cerkvi, Zadnji dan leta, To duša moja je sanjava, Mladi Sokol, Mrtvim in Mladi hrast v II. zv.) je ubrana na struno planinstva in domotožja, težkih slutenj in smrti in še razmišljanja v tej ali oni smeri. Poleg teh lirskih pesmi je v Pagliaruzzijevi zapuščini, katero sem imel nekaj časa pri roki, še dolga vrsta drugih — kakih 200 —, ki obdelujejo iste motive, a vendar prevladujejo erotični, katerih urednik Klodič ni sprejel v svojo izdajo, čeprav so pristnejše kakor pa priobčene, v katerih se pozna šola, in so v njih mnoge samo prepev Gregorčičevih in drugih: rekel bi, da so podoživljene. Nekaj pesmi iz zapuščine sem priobčil v Koledarju Goriške Mohorjeve družbe 1925. in 1926.

Poleg lirike je v zapuščini tudi še nekaj epike.

Ohranjena zapuščina — zdaj jo ima g. inž. M. Klodič, ravnatelj drž. žel. v p. — je iz druge roke. Ko je

pesnikov svak A. Klodič prirejal izdajo pesmi, je dal kobariškimi učiteljem ozir. učiteljiščnikom (Ivančič, Miklavič, Gruntar, Volarič itd.) originale, da so jih prepisali v kartonirane zvezke. Prepisi so točni in ob vsaki pesmi je pod njo tudi datum, ki pove, kdaj je nastala.

Na podlagi datov v teh prepisih morem reči, da izza 1876. skoraj ni bilo dneva, da ne bi Pagliaruzzi zložil kakšne pesmi. So dnevi, ko jih je zložil kar celo vrsto. Vsi ti zvezki so pravi dnevnik pesnikovega življenja. Poleg erotike je močno zastopana tudi — rekel bi — politična pesem, ki vsebinsko odgovarja Stritarjevimi »Dunajskim elegijam«, samo da jo je pel večinoma v sonetih.

Te zvezke je imel v rokah tudi Gregorčič, ki je — po poštnem žigu: Renče 12/4 86 — pisal učiteljici Justinii Štrukelj v Komen (bila je iz Kobarida in Gregorčičeva znanka): »Pepijeve pesmi sem zdaj pregledal. Izbere se lahko en obilen zvezek dobrih in prav dobrih. Ako se izdajo samo té, imel bode P. prav častno ime v slovenski književnosti. — Z odličnim spoštovanjem S. Gr.« — Kolikor se spominjam — tekstov zdaj nimam več pri roki — je Gregorčič tudi to in ono pesem popravil s svinčnikom, kar je izdajatelj A. Klodič, ki je tudi pred natisom zbirko dal Gr. v pregled, upošteval.

Iz svojih zapiskov, ki utegnejo priti prav, ako bo kdo kdaj prirejal novo izdajo Pagliaruzzijevih pesmi, naj navedem, kdaj so v sedanjih dveh zvezkih priobčene nastale. Pesmi navedem po vrsti, kakor so v kazalu k obema zvezkoma.

1. Pesmi iz prvega zvezka:

»Slovo« (I, 5) je zložil 13. III. 1878. v Kobaridu, ko je odhajal »v vrtinec sveta«, od koder se mu je vračala ljubeča misel »Na planine« (I, 7), ki jo je zapel 22. VI. 1877. »Dekle in ptica« (I, 9) bo ena izmed prvih Pagliaruzzijevih epskih pesmi v preprosti narodni dikciji s preprostim motivom bolne deklice, ki pošilja ptico po dragega, kateri res pride, a najde ljubico mrtvo in jo pokoplje pod tremi lipami, kjer ptica potem še »dan na dan obsedi in žvrgoli«.

Zložil jo je šestošolec zadnje dni decembra 1876. »Vihra« (I, 13), ki naj »srce vroče ohladi«, je dvokitična lirski in kaže pesnikovo razpoloženje 24. X. 1877. »Vprašanje« (I, 14), na katero je odgovoril v Gorici 18. XI. 1877., kaže Stritarjev vpliv:

Saj kamor koli mi pogleda
oko, povsod, povsod, gorjé!

Vendar, čeprav je vprašajoč ugotavljal:

Kako bi mogel mirno zreti
Jaz brata svojega gorjé?
Kakó veselo mogel peti,
ko njemu bol mori srcé?

je le zaupal v Boga in »udano nosi to gorje«, kot pravi v naslednji »Udaji« (I, 16), ki mu je privrela iz srca 24. III. 1878. v Kobaridu in bila priobčena v 19. listu Stritarjevega Zvona istega leta. Občutju »svetovnega gorja« se je tedaj pridružila bridka osebna žalost ob materini smrti, na katero spominjata pesmi »Pustite me« (I, 18), kjer ga srečamo ob predragi gomili na kobariškem pokopališču 2. IV. 1878., natisnjena v Zvonu v 21. listu, in »Kako bi bil vesel?« (I, 21) — »ko srce žalost mi polni / po moji dragi mami?« Tudi to pesem je zapel v Kobaridu 25. IV. 1878. Iz tega časa — 10. IV. 1878. — je tudi »Samoti« (I, 22), ki je nekak pendant k »Vprašanju«.

»Na junakovem grobu« (I, 24) je 24. IX. 78. apostrofiral »milega tovariša«, ki »rešiti sužnega je brata iz krutih turških hotel rok« ob okupaciji Bosne. »Pastir« (I, 28), ki ga je napisal 1. X. 78. v Kobaridu, je idila s podobnim motivom, ki ga je obdelal že v »Dekletu in ptici«. 6. X. 1878. se je zamislil ob »Drevesu« (I, 33), se z njim vzporejal in sklenil:

Stal trdno bom sred divje sile,
Ko ti, drevo, tu sred vodé!

V »Srcu« (I, 35) blagruje 16. X. 78. svoj »tihi, samotni gorski kot«, obnavljajoč spomine v domačem kraju, kar nas spominja tudi na »Slovo«. Kako je pesnik spremljal pohod v Bosno, nam znova pove »Slovenski vojak« (I, 38), v katerem 1.-2. I. 79. v Kobaridu ugotavlja, da »zastonj ni tekla naša kri«, in malovernim na-

poveduje, da »nikdár več rob Slovan ne bo!« — Nekoliko spominja na Gregorčičevo »Na sveti večer«, čeprav jo je občutil »V cerkvi« (I, 41) in je neposredno osebni doživljaj v Gorici 16. XI. 78. Epsko »Svidenje« (I, 43) je nemara nastalo ob resničnem dogodku, ko so pripeljali ranjence iz Bosne; datirano je 22. X. 1878. — Iz istega obeležja je tudi »Na bojišču« (I, 47) — prvotni naslov Trije vojaki —, ki so se spominjali neveste, matere in osirotelih otrok, pa že zvečer

Porazil jih ljuti je bojni vihar,
Kaj mati, nevesta in deca mu mar!

Pesem je zložil v aprilu 1884. v Kobaridu; Gregorčič jo je na več mestih opilil.

Svojo najdaljšo epsko pesem »Smrt Indža Vojvode« (I, 51-77) je napisal Pagliaruzzi v štirih dneh v Gorici od 9. do 12. XII. 1880. Zapel jo je v tekočem desetercu, kar odgovarja vsebini, ki govori o kirdžaliju Indžu, ki je bil strah bolgarskega ozemlja. Ropal je in moril, zaman so bile materine prošnje v Slivnu. Na praznik svete Trojice je šel s svojo tolpo v Uzum, med mašo pomoril ljudi in oropal cerkev in se nato vračal. V vasi je naletel na dečka, ki se je igral s puško in mislil na Indža, ki bi ga rad ustrelil, da bi maščeval očeta. Indža se mu razode ne in deček ga ustrelji. Umirajoč zabrani svojim ljudem, da bi se znesli nad pogumnim otrokom. Mrtvega Indža prenesejo v trg Gojumli, ga pokopljejo, a zemlja ga ne obdrži. Ko mati o tem zve, pride in odnese mrtvega sina k samostanu svete Trojice, kjer mu sedem tednov koplje grob, nakar se zraven sina mrtva zgrudi. Menihi pokopljejo oba in — »ni izvrgla zemlja Indža Vodje«.

Mirno zdaj počiva Indže Vodja
Zraven svoje jadne stare majke
V sveti cerkvi blažene Trojice
Pred oltarjem blažene Trojice.

Pagliaruzzijevo vernost nam lepo kaže pesem »Zadnji dan leta« (I, 78), ki je prava molitev, katera mu je privrela iz srca 31. XII. 1880.

Motiv iz rusko-turške vojne za osvoboditev Balkana je »Stari haj-

duk« (I, 79), tudi daljša epska pesem, ki je nemara nastala pod vplivom Gregorčičeve »Hajdukovne oporoke«: V Carigradu zdihuje v ječi star hajduk, ki se je boril za domovino in ji želi svobode. Tedaj prideta k njemu sinova z vestjo, da je prišel iz »zemlje svete hrabri car, planil na sovraga« in da so »stoletno bol maščevali« in da »prosti so Bolgari vsi«. Jetnik začuti novo moč, sinova ga rešita in odneseta pod Balkan, kjer, prevzet od veselja, dvigne oči v nebo in z besedami »Prosta, prosta!« — »nagne glavo in sladko zaspi«. Pesem je napisal v Gorici 28.-29. I. 1881.

Tudi »Dekle in marjetica« (I, 89) — dekle noče verjeti tega, kar ji je povedal zadnji list, svojemu Bojanu zaupa — je nastala v Gorici 4. IV. 1881., kakor naslednja »Spomladi« (I, 96), ki je vsebinsko nadaljevanje prejšnje: dekle zboli, zaman je materina tolažba, smrti dragega ne more prenesti — »ko zjutraj napočil je dan, zvenel po dolini je zvon glasan...«

Čez štiri dni, 8. IV. 81., je napisal »Tri cvetice« (I, 100), vzporejajoč jih s tremi dekleti, a tri hraste z mladimi tremi junaki. — V začetku maja se je v Gorici 8. V. 81. zamislil v idiliko domačega kraja s pesmijo »Zakaj je bil raztresen« (I, 103) fant v cerkvi med pridigo in mašo. — Naslednji dan je bil še vedno idilično ubran, kar dokazuje njegov »Narasli potok« in pendant k prejšnji »Zakaj ni mogla šivati« (I, 113), ki jo je zložil tudi 9. V. 1881. — Iz istega obeležja je nastala v Kobaridu 31. V. 1881. znana uglasbena in tudi v nemščino prevedena »Ljubica« (I, 119), ki je mojstrska realistična slika vaškega življenja. — Tudi naslednja, ki se mu je sprožila v Gorici 3. IV. 81. in jo je Gregorčič s svojimi opombami opremil v pismu 16. VI. 81., je kljub svojemu naslovu »Kralj in kraljica« (I, 123) vaška idila, čeprav rokokojsko igrivo ubrana.

V »Črni ženi« (I, 127-143), ki jo je pisal dva dni — 24. in 25. I. 1881., je v dveh delih obdelal baladno grozotnost kuge v ruski stepi ob Volgi, ko prijezdi kozak v okuženo vas, ki je zastražena, ter odvede na svojem

vrancu dekleta, a zmaga med begom črna žena oba.

Prvi zvezek zaključuje dvokitična »To duša moja je sanjava« (I, 144), ki jo je zložil 11. II. 1883. in je v rokopisu brez naslova. V njej vzporeja svojo dušo z »nebesno planjavo«, »brezbrojne zvezde« pa »to misli v duši so na té«.

2. Pesmi iz drugega zvezka.

V drugem zvezku Poezij srečujemo iste motive kot v prvem. Tudi urejene so pesmi tako, da so pomešane lirske in epske. Časovno so iz gimnazijske, vseučiliščne in iz zadnje dobe.

Poglejmo!

V uvodni »Na domu« (II, 5) opeva spet podobno kakor v »Slovesu« Kobarid z njegovo okolico dne 4. XI. 1877., ugotavljajoč, kot Gregorčič v »Vrlem možu«, da

Resnica še tukaj kraljuje,
Nedolžnost še tu se pozna;
Poštenost pa vsakemu tukaj
Nad vse je zaklade svetá.

Iz toplih mladostnih spominov te pesmi preidemo k prigradnici »Naprej« (II, 8), ki je naslovljena v rokopisu »Rusiji« z datumom 30. V. 1877. Je sonet, nanašajoč se na rusko-turško vojno z navdušeno poanto čustovanja, ki je polnilo srca tedanjega rodu.

V »Najljubši želji« (II, 10) imamo spet idiličen motiv o treh dekletih in ptici, ki pove resnico. Pesem nosi prvotno naslov Prva želja, ki je nastala v Gorici 8. VI. 1881. Snovno rahlo spominja na Levstikovo »Dekle i tica«.

»Zaljubljeno morje« (II, 13), ki ni preslepilo dekleta z vsemi svojimi zakladi, ni datirano, a je verjetno nastalo med 23. XI. in 31. XII. 1881.

»Trije vozniki« (II, 18), v katero je Pagliaruzzi zajel vso lepo romantiko ceste po Soški dolini, koder se je sam tolikokrat vozil, ko ni bilo še železnice, je spesnil 10. VI. 1881.

»Samo en cvet« (II, 21) je 5. IV. 1881. epsko prepesnjena Gregorčičeva »Njega ni«; iz rokopisa je razvidno, da jo je Gr. precej opilil.

»Vranec« (II, 25), pogovor med dekletom in konjem, ki je prišel sam

k vodi z vestjo, da pride mladi gospodar kmalu po lepo perico, je iz prve polovice septembra 1881. v Kobaridu, kjer je ta čas nastala tudi naslednja »Najhujša bol« (II, 29) dekletova, ki je prenesla smrt sestrično, očetovo in materino, a ko »umrje mladenič dragi, pod zemljo je reva šla«. Variacijo tega motiva je podal tudi »V samostanu« (II, 31), ki je zložena tudi tiste dni. Dne 16. IX. 1881. je zapel pesem »Novinci« (II, 34), katere geneza je podrobno znana. Kobariški rekruti, med katerimi je bilo tudi nekaj učiteljev, so naprosili Pincovega Pepija, naj bi jim zložil odhodnico. Pesnik jo je takoj vrgel na papir, Hrabraslov Volarič jo je komponiral in drugi dan so že kobariški rekruti lahko zapeli pod staro lipo na trgu pred Pincovo hišo: »Izbrani smo junaki mi, najbolja vaška kri...«

Kozmogonična legenda, lahko tudi romanca, »Solnce in zemlja« (II, 37) je nekaka paralela h Gregorčičevi »Moč ljubezni«: kakor se je v tej zaljubilo morje v luno, tako se je pri Pagliaruzziju sonce v zemljo. Nastala je 15. I. 1882.

»Mladi Janko« (II, 41), ki si je sezidal hišo in skrit poslušal, kaj o njej in o njem govorijo tri dekleta, katerih tretjo ljubi, je idila, zložena v Gorici 28. X. 1881. Pred njo bi morala stati v zbirki dekletova pesem z istim motivom »Bo kočico zidal« (II, 46), čeprav jo je zložil mesec pozneje — 23. XI. 1881.

»Stara mati« (II, 48) je nov motiv iz rusko-turške vojne, povečujoč kot v Indžu Vojvodi materino ljubezen. Ta znana pesem je datirana 7. XII. 1882.

V nevarnost gora nas vodi »Lovčeva nevesta« (II, 53), ki izprašuje potok, drevo in orla nad prepadom po ljubem, nakar strmoglavi še sama v brezno. Datum: 31. XII. 1881.

»Trije grobovi« (II, 59) je varianta »Najhujše boli«, prenesena 12. I. 1882. na bojno polje.

S »Kupci« (II, 61) je pesnik podal 17. I. 1882. klasično idilo snubljenja na kmetih, v sledečem »Novem grobu« (II, 67) pa je izrazil svojo bridko žalost ob očetovi smrti. Zapisal jo je

v poštne vozu »med Kanalom in Kobaridom« 1. XII. 1884. s slutnjo:

Kopal zraven one jame
Nov boš grob, kopač, takoj
Kopal bodeš grob tam záme,
Saj ta bil je oče moj!

Podobna slutnja ga je obšla tudi že v Gorici 2. XI. 1883., ko je zložil pesem »Bolnemu prijatelju« (II, 69).

Naslednje tri lirske: »Mlado dekle« (II, 71), »Polje in duša« (II, 74) in »Mladi sokol«, ki so nastale po vrsti 18., 19. in 21. I. 1885., so si tudi s svojim paralelizmom v prispodobah: cvetlica ob potoku — dekle, polje s cveticami — duša, mladi sokol — pesnik, podobne. Zdi se, kakor bi pesnik ob njih prešel v maniro.

Kakor Nov grob, tako je na isti poti med Kanalom in Kobaridom 1. XII. 1884. zložil pesem »Mrtvim« (II, 79) svojim rodbenikom, saj

Sedem vas že grob pokriva,
V eni spite jami vsi;
Kar nas še na zemlji biva,
Spali bomo z vami vsi.

Iz istega bolgarskega obeležja kakor Indže Vojvoda ali Stari hajduk je zajeta tudi daljša pesem »Samodive-Samovile« (II, 81-98): Dekle se zateče v goro, da bi ji pomagale vile rešiti dragega iz begove ječe, ko ni sicer nič pomagalo. Samodive prijezdijo na jelenih, zaplešejo svoj raj, pojoč pesem, nakar izsledijo obupan-ko. Izpile bi ji velike temne oči, a ko slišijo zgodbo o Bojanu, ki je maščeval mater in prišel begu v roke, ter še preizkusijo dekletovo ljubezen — pripravljena je žrtvovati za ljubega svoje oči —, ji rešijo dragega, a begu in njegovim izpijejo oči. — To pesem je pisal tri dni, in sicer od 5. do 8. I. 1881. v Gorici. Prav tako iz bolgarske zgodovine je zajel naslednje leto 10.-11. XII. znano tragično »Smrt carja Samuela« (II, 99) in tudi »Rado« (II, 103), pesem o junaški deklici, ki jo je priobčil v Spomeniku Matice slovenske 1883.

Prigodnica (II, 108) je že v tisku označena z letnico 1883 in je bila takrat kakor Gregorčičeva priobčena v Ljublj. Zvonu. Prav tako kakor Gregorčič »Blagovestnikom«, se je tudi Pagliaruzzi poklonil našima apo-

stoloma v daljši pesmi »Sveti Ciril in Metod«, ki jo je pisal v Gorici v dneh od 6. do 13. XI. 1880.

Dan pred Mladim sokolom, s katerim ima skupnost omenjenega paralelizma, je zložil 20. I. 85. »Mladi hrast«, ki je zadnja pesem drugega zvezka, a vendar še ne zadnja pred smrtjo, ki jo je čutil prihajati:

Kakor hrast na rebri
Jaz sem vzrastel bil,
Kakor on ponosen,
Raven, zdrav in čil.

Strt ko hrast mladostni
Nem zdaj plakam jaz;
Težke smrti zgodnje
Bridko čakam jaz.

Ni je več dolgo čakal. 1. marca 1885. ga je pobrala meningitis in kar je napovedal v »Novem grobu«, se je zgodilo: prepeljali so ga v Kobarid in ga pokopali na ondotnem pokopališču k očetu in materi in vsem njegovim dragim, ki so šli pred njim.

Dr. Joža Lovrenčič.

Jubilej.

21. junija t. l. je preteklo 40 let od smrti vzornika današnjega najmlajšega peniškega rodu, pesnika Josipa Murna-Aleksandrova. Tudi tega pesnika slovenskega občutja, pokrajinskega razpoloženja ter kmečkih barv, katerega pesniško zapuščino je z ljubeznijo zbral in ohranil njegov prijatelj dr. Prijatelj, je odkril prav za prav šele mlajši pesniški rod, dočim ga je najmlajši, ki sedaj stopa v življenje, postavil med najvišje vrhove slovenskega Parnasa (Murnov večer 4. junija 1941). Kakor je drugi povojni rod klical za pričo svojega nastopa Kosovela, tako se mladi naših dni pridružujejo Murnu, ki se tako po 40 letih smrti oživlja kot aktualna, ustvarjalno živa pesniška sedanost.

Tako se današnji tok poezije veže preko Murna-Aleksandrova k Jenku in Levstiku — v pesem slovenske pokrajine, slovenske duše in slovenskega občutja.

T. D.

Popravek. Zadnji verz soneta K. Rakovca v prejšnji številki se mora pravilno glasiti: »Zakrila te je tuja silhueta« (ne črna!).